Kurtuluş Savaşı'nda Alevi-Bektaşiler

BAKİ ÖZ

can yayınları
10

GELİŞTİRİLMİŞ 4. BASKI

Isteme Adresi : **Can Yayınları, Adil Ali Atalay (Vaktidolu)**
Yanıkkapı Sok. No. 21 ortaklar İş Hanı
Kat. 1 No. 12 Karaköy - İST.
Tel : 155 62 54 - 135 25 86

Kapak resmi :
Mustafa Kemal'le Dersim Mebusu Diyab Ağa'nın (Yıldırım) birlikte çekilmiş fotoğraflarıdır.

Dizgi : Piaf Ajans 528 54 05 - 528 15 63

BASKI : ANADOLU MATBAA TİC. KOLL. ŞTİ.
Tel: 526 20 48 - 526 79 99

ÖNSÖZ

Çağa damgasını vuran Atatürk'ün dinsel, mezhepsel ve tarikatsal yanıyla bırakın yerli araştırıcıları, yabancı araştırıcılar da ilgilenmemişlerdir. Bu nedenle, bu konu oldukça "ham ve mahrem" kalmıştır. Bizim yaptığımız bu "mahrem" konuyu açmak, varolan belge ve kanıtları irdeleyerek Atatürk'ün bu yanını aydınlığa kavuşturmaktır.

Çalışmamız bu nedenle bir "ilk"dir. Bu yüzden bir deneme özelliği taşıyacaktır. Bir takım sorular tam olarak karşılık bulamasa da, en azından doğruya varılma yolunda tartışılma olanağı bulabileceklerdir.

Atatürk'ün din karşısındaki tutumu neydi? Hangi mezhep ve tarikattandı? Bu tür şeylere inanışı ve bağlılığı var mıydı? Devrim uygulamasında mezhepsel-tarikatsal yan bir etken olabildi mi? Yoksa, tarikatların toplum içerisinde önemli bir güç olduklarını algıladığından, devrimi için bunlarla bağlaşıklık yolları mı aradı? Bu tür güçlerden ne ölçüde yararlandı? Bektaşi miydi? Alevi-Bektaşiler'le olan ilişkisi ve bağı yalnızca yararlanma bağlamında mı kaldı? Alevi-Bektaşilik'in evrene ve topluma bakışıyla Atatürk'ün kuramsal bakışı ve dünya anlayışı arasındaki benzerlik hangi bağlamda kesişiyordu? Alevi-Bektaşi toplumunun Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasındaki payı neydi?

Alevi-Bektaşiler'in Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı'nın ve Türk Devrimi'nin destekcisi ve koruyucusu oluşlarındaki öz neydi?...

Bu sorular yanıtlanmaya çalışıldı. Soruların özüne yaklaşmaya çalıştığımızı söyleyebiliriz. Bir takımına yanıt bulabildiğimizi, aydınlatabildiğimizi de söyleyebiliriz. Yalnız bir takımıysa kesin yanıtlarını bu alanda yapılan yeni araştırmalarla bulabilecektir. Bu da toplumsal bilimlerin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Yeni tarih araştırmaları, bulunan belge ve kanıtlar sorulara ve yanıtlara daha derinlik kazandıracak, kesin ve somut sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Bu soruların birçoğunun gerekçesi şuydu: Alevi-Bektaşiler Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında, Cumhuriyet ve Devrimlerin getirilmesinde, Atatürkçülük'ün oluşturulmasında etken ve temel güçtü.

Çabamız doğruya, gerçeğe ulaşmak. Tarih bilimi bu uğurda kullandığımız bir araç. Tarihsel doğru ve gerçekleri bir ölçüye dek de olsa aydınlatabildikse, mutlu sayarız kendimizi.

Eleştiri ve yargılamaları şimdiden saygıyla karşılıyoruz.

Baki ÖZ
Kartal-1989

Not: Bu alanda eldeki bilgi, belge ve kanıtların yayınevi yoluyla bize ulaştırılması durumunda yeni baskılarda kullanma ve bu çalışmamızı geliştirme olanağı bulacağız. Desteklerinizi bekler, teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

I - ATATÜRK BEKTAŞİ MİYDİ? 1

1 - ATATÜRK'ÜN SOYU VE ALEVİ -BEKTAŞİLİK 1

2 - ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE KÖKENİ VE BEKTAŞİLİK 4

3 - ATATÜRK'ÜN DAVRANIŞLARIYLA ALEVİ-BEKTAŞİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ 7

4 - ATATÜRKÇÜLÜK'Ü OLUŞTURAN ETKENLER VE BEKTAŞİLİK 12

5 - HALİFELİK SORUNU VE M.KEMAL'İN ALEVİ-BEKTAŞİCE TUTUMU 15

6 - MUSTAFA KEMAL ÜZERİNDEKİ BEKTAŞİLİK ETKENİ 18

II - KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ALEVİ - BEKTAŞİLER 23

1 - ALEVİ-BEKTAŞİLERİ M.KEMAL'İN YANINA VE KURTULUŞ SAVAŞI'NA İTEN NEDENLER 23

2 - KURTULUŞ SAVAŞI SÜRESİNCE ALEVİ-BEKTAŞİLER VE KATILIMLARI 24

a) Ulusal Direniş Örgütleri ve Alevi-Bektaşiler 24

b) Ayaklanmalar ve Alevi-Bektaşiler 30

c) Resmi Dinsel İdeoloji (Sünnilik) ve Popülist Din (Tarikatlar) Karşısında Atatürk'ün Tutumu 38

3 - M.KEMAL-HACI BEKTAŞ TEKKESİ İLİŞKİLERİ VE BEKTAŞİLER'İN KURTULUŞ SAVAŞI'NA KATILMALARI 42

a) Kongreler Sırasında M.Kemal-Hacı Bektaş Tekkesi İlişkileri 42

b) M.Kemal ve Kurulunun Hacı Bektaş Dergahını Ziyareti ve Kurulan Sıcak İlişkiler 46

c) M.Kemal ve Kurulunun Ankara'da Karşılanışı ve Alevi-Bektaşiler'in Rolü. 53

d) II. Grubun Kuruluşu ve 1923 Seçimleri Sırasında Alevi-Bektaşiler'in M.Kemal'le İşbirliği. 55

4 - ALEVİ-BEKTAŞİLER'DE ATATÜRK TUTKUSU 58

III. ALEVİ-BEKTAŞİLER'İN ATATÜRKÇÜLÜK OLAYINDA YÖRESEL ETKİNLİKLERİ 81

1 - SÜNNİ TOPLUMA KARŞIN ALEVİ-BEKTAŞİLER NEDEN KURTULUŞ SAVAŞI'NA KATILDILAR. 81

2 - DOĞU ALEVİLERİ'NİN ULUSAL SAVAŞIM'A KATILIMI. 86

IV. BEKTAŞİLİK'TEN ATATÜRKÇÜLÜK'E UZANAN ÇİZGİ 101

1 - ULUSALLIK, ULUSAL KÜLTÜR VE BEKTAŞİLİK-ATATÜRKÇÜLÜK 101

2 - HACI BEKTAŞ DÜŞÜNCESİ, ATATÜRK KÖYCÜLÜĞÜ VE KÖY ENSTİTÜLERİ PRATİĞİ 108

3 - ALEVİ - BEKTAŞİLİK VE ATATÜRKÇÜLÜK'TE HALKÇILIK 112

4 - ALEVİ-BEKTAŞİLİK VE ATATÜRKÇÜLÜK'DE KADIN 115

SONUÇ 119

KAYNAKÇA 121

I- ATATÜRK BEKTAŞİ MİYDİ ?

Atatürk'ün Bektaşi olup olmadığı hakkında -eldeki verilere dayanarak- kesin birşey söylenemez (1). Veriler böyle bir yargıya kesinkes varmamız için yetersiz. Kaldı ki eldeki veriler Atatürk'ün Bektaşi olmadığını da kanıtlamamaktadır. Varolan verileri ve ipuçlarını sağlıklı bir mantıkla değerlendirip eleştirmemiz durumunda Atatürk'ün Bektaşi olduğu kanısı ağır basmaktadır.

Olayı Ataürk'ün soyu, düşünce yapısının Alevi-Bektaşilik'le yakınlığı ve Alevi - Bektaşiler'le ilişkileri açısından bakarak irdelemeye ve değerlendirmeye çalışalım.

1 - ATATÜRK'ÜN SOYU VE ALEVİ - BEKTAŞİLİK

Atatürk'ün soyu Anadolu'ya dayanmaktadır. Yörük -Türkmen kökenlidir. Osmanlılar Rumeli'yi alınca, siyasaları gereği Anadolu'da birikmiş olan Türkmenler'i

(1) Bu alanın araştırıcıları da bu kanıdadırlar. Bkz.: Cemal Şener-Alevilik Olayı, s: 140.

Balkanlar'a yerleştirmiş, onların Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamışlardı. Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanımın soyu da bu amaçla ve bu siyasa gereği Konya Karaman dolaylarından alınarak Batı Makedonya'daki Vodina ilçesinin batısındaki Sarıgöl bucağına yerleştirilmişti. Son dönemler ise Selanik dolaylarına yerleşmişlerdir. Yörük- Türkmen kökenlidirler. Ailede de bu inanış vardır. Konu üzerinde ilk ciddi araştırmayı şapan Ş.Süreyya Aydemir'in tespitleri de böyle.(2).

Bilindiği gibi Osmanlılar'da yerleşik yaşama geçmiş ve yönetimle bağ kurmuş kesimin, resmi ideoloji olan Sünniliği benimsemelerine karşın, düzen karşısında daha özgür hareket eden, resmi ideolojinin etki alanı dışında kalan göçer Türkmen boylarıysa Şii-Alevi inanışta kalmış, kurulu düzene karşı tepki öğesi olmuşlardı. Bu özelliğin Atatürk'ün ana soyundan da görülebileceği olası. Zaten bu halk, Fatih Mehmet'in Karamanoğulları Beyliği'ni 1466'da ortadan kaldırması üzerine Rumeli'ye göçürülen Karamanlı halkıydı. Halk içerisinde Alevi yaygında. Oğuzlar'ın Avşar boyundan olan Karamanlı Beyliği'nin kurucusu Nure Sofi Şii eğilimli **"Babai"** tarıkatındaydı (3).

Atatürk'ün babasoyu üzerine Hüseyin Şekercioğlu'nun inceleme ve araştırması önemlidir. Şekercioğlu bu araştırmasıyla Atatürk'ün babasoyunun izlerini Anadolu Türkmen boyları içerisinde bulur. Atatürk'ün dedesi Kırmızı Hafız Ahmet'tir (4). Atatürk'ün babasının nüfus kaydı **" Yörük taifesinden "** olarak geçmektedir. Bu Yörük boyu

(2) Bkz. Ş. Süreyya Aydemir-Tek Adam, C:I, s: 30 v.d.

(3) Prof. İ.Hakkı Uzunçarşılı-Anadolu Beylikleri, s:1.

(4) Bu tesbitler için bkz. Hüseyin Şekercioğlu-"Atatürk'ün Soy ve Sülalesi Hakkında Anadolu'da Yaptığım Araştırmalar", Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 145, s:7, Aydemir (s: 42, 409) ile Burhan Göksel'in (Atatürk'ün Soy Kütüğü Üzerine Bir Çalışma, s: 19) düzenlediği soykütüklerine tam olarak uymamaktadır. Şekercioğlu Atatürk'ün dedesinin adını nüfus kayıtlarında "Kızıl Hafız Mehmet" olarak saptar.

Manastır'daki kayıtlarda " **Kızılkocalılar** ", Selanik'teki kayıtlardaysa " **Karakocalılar** " olarak geçmektedir. Bu Türkmen boyları II.Murat ve oğlu Fatih Mehmet dönemlerinde Sivas, Tokat, Ankara, Amasya, Konya, Isparta, Aydın ve Balıkesir bölgelerinden alınarak Rumeli'nin çeşitli yörelerine yerleştirilmişti. Şekercioğlu'na göre " **Kızılkocalar** " veya " **Kızılcalı** " Türkler'i Oğuzların " **Kızılca Oğuz** " boyundadırlar. Bunlara " **Kızılca Bölüklü** ", " **Kızılca Örenli** " Türkleri adı da veriliyordu. Bunlar Anadolu'da Çorum, Amasya, Tokat ve Sivas'a yerleştiler. Tokat'ın Reşadiye dolaylarındaki " **Kızılözenliler Yurdu** " bu topluluğa aitti. Bugünkü Kızılören Köyü dolaylarında beylik kurmuşlardı. 1410 yıllarında kurdukları bu beyliğe " **Kızıl Ahmetliler Beyliği** " de deniyordu. II.Murat'ın buyruğuyla Amasya valisi Yörgüç Paşa 1424'de bu beyliğin beylerini Amasya'da zindanlara doldurtarak dumandan boğmuş, böylece beylik halkı Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılmıştı (5).

" **Kızıl** " lık özellikle Aleviler'e takılan addır. Bunun ötesinde adı geçen yöreler genellikle Alevidir. Özellikle bu boyun yerleştiği Almus- Tozanlı vadisinde bir-iki köyün dışında geri kalan bütün köyler kümesi Alevidir. Osmanlı'nın yerleştirme (iskan) siyasası gereği bir bölümünün Rumeli'ye göçürüldüğü Atatürk'ün soyu " **Kızıl Kocalı Türkmenleri**" nin Anadolu kolu bilindiği kadarıyla Alevidir. Rumeliye geçtikten sonra da, Bektaşilik'ın etkin olduğu bu bölgede Aleviliklerini korumaları ve sürdürmeleri olası. Dahası Bektaşilik'in ağır bastığı bu yörede daha pekiştirebilecekleri de mantıksal olarak söylenebilir (6).

---

(5) Şekercioğlu, Sayı: 145, s:7 v.d.: Osmanlı "Vakaname"leri Kızılkocalı Türkmen kıyımına oldukça geniş yer verirler. Bkz: Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s:118 v.d., Müneccimbaşı Tarihi, 1/210 v.d.: Neşri Tarihi, 11/89 v.d.: Tacü't Tevarih, 11/57 v.d.

(6) Gerçi Atatürk'ün akrabaları içerisinde sünni izlenimini veren tipler

2 - ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE KÖKENİ VE BEKTAŞİLİK

Atatürk, Bektaşi dergahlarının etkin olduğu ve yoğun çalışmalar sürdürdüğü Selanik'in çocuğudur. Babası Ali Rıza Bey'in de Bektaşi olduğu söylenmektedir (7). Atatürk'ün bu düşüncenin dışında kalması, bu inanıştan etkilenmemesi düşünülemez. Atatürk'ün doğal, toplumsal ve düşünsel çevresi bu Bektaşi çevresiydi.. Babası Bektaşi olduğuna göre, Atatürk bir Bektaşi ailenin çocuğudur, demektir. M.Kemal'in en azından çocukluk ve gençlik döneminde babasının etkisinde kalması, Bektaşiliği benimsemesi doğal. İlk düşünsel ve siyasal gelişiminin temellerini bu çevrede atması, en azından düşünsel ve siyasal olgunluğa erişinceye, kendi yolunu ve yörüngesini çizinceye dek Bektaşi olması, Bektaşilik'ten beslenmesi doğaldır. Zaten O'nun laik düşünceye ermesinde, din olayı karşısındaki olgucu (pozitivist) tutumunda, olgucu (pozitivist) bilim-felsefe-din anlayışını benimseyişinde Bektaşi çevrede yetişmesinin, Bektaşi düşün öğeleriyle beslenmesinin büyük rolü olmalı. En azından Bektaşi bir babanın oğlunun da **Bektaşi olması, öyle yetişmesi doğal, ve mantıksal. Ama ileriki aşamalarda, siyasal düşünce de bir olgunluğa vardıktan sonra Bektaşi olarak kalmayabilir, bu düşünceyi aşabilir.** Atatürk için bu normal ve usa

---

vardır. Örneğin Atatürk'ün amcası Salih Bey'in eşi Müberra Hanım Selanik eşrafından "Mevlevi-Şeyhizade Ailesi"ndendi. Birara Cumhurbaşkanlığı köşküne konuk olarak gelen amcasının kızı Vüsat Hanımın Ramazan orucunu tuttuğu, Atatürk'ün bu akrabasına iftar ve sahur yemeklerinin verilmesini istediğini belgelerden öğreniyoruz. Bkz: Göksel, s:8, 10, 13, 40, Bunlar bir ölçüye dek doğal. Bektaşilik'te başka mezheplerden kız alma, yer yer ramazan orucu tutma var. Hele Balkanlar'da bu tür gelenekler daha da ılımlı.

(7) Şener, s: 140.

uygun. Bunun ötesinde böyle bir aşama gösterdiyse bile, bu gelişmesinde yaşama laik, hoşgörülü, usal bir açıdan bakan Bektaşi anlayışının payı büyük olsa gerek. Evrensel -çağdaş kültürü ve dünya anlayışını benimsemiş Atatürk gibi bir insanın, bir tarikat çizgisinde kalması doğallıkla düşünülemez. Düşünce ve sistemine evrensel ve çağdaş boyutlar kazandırması en uygundur. Ama bu ulaştığı aşama önceki duygu, düşünce ve yaşamından doğallıka izler taşıyacaktır. Atatürkçülükteki Bektaşilik'in izleri de bu oluşum ve etkileşimle geçmiş olmalıdırr: **Laiklik, hoşgörü, evrensellik, ulusçuluk, demokrasi, katı ve doğmacı olmayış, bağnazlık ve yobazlığın olmayışı, iskolastik düşünce karşıtlığı, mantıksal ve usal bakış...Bunlar Bektaşilik'ten Atatürkçülük'e ulaşan çizgiler.**

Atatürk, Bektaşi bir toplumsal ve düşünsel çevreden yetişti. Selanik, Bektaşi bir çevreydi. Özgürlükçü ve liberalist düşüncenin yatağıydı. Osmanlı'nın Batı'ya açık ticaret ve sanayi kentsoyluluğunun yoğun ve etkin olduğu çevreydi, bu çevre. Atatürk, bu düşüncelerle iletişim içerisindeydi. Genç Türkler ile İttihat ve Terakki'nin en etkin olduğu yöre Balkanlar, özellikle Selanik'ti. Atatürk'te genel çizgileriyle bir İttihat ve Terakkiciydi. Bu örgütün kurucularındandı (8). Örgüt içerisinde Bektaşiler yoğun ve etkindiler. Talat Paşa, Enver Paşa, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi... gibileri Bektaşiydi (9). Bektaşilik'in

(8) Atatürk'ün bu yanını inceleyen ayrıntılı bir araştırma için bkz: E.J.Zürcher-Milli Mücadelede İttihatçılık. Bağlam Yay. İst. 1987.

(9) Hasan Gülşan-Pir Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşiliğin Esasları, s: 130: B. Lewis-Modern Türkiye'nin Doğuşu, S : 404 Musa Kazım Efendi'nin nAkşibendi olduğunu yazarken, Ramsaur Bektaşi ve mason olduğunu belirtmektedir. Bkz; Jön Türkler ve 1908 İhtilali, s: 132. Bektaşi olan filozof Rıza Tevfik'in bir mektubu devlet yönetiminde, Genç Türkler ile ittihat ve Terakki ileri gelenleri arasında, devrim eylemi içerisinde yer alan Bektaşiler'den sözeder ve şu açıklamalar yer alır; ".... İstanbul'da ve öteki kültür merkezlerinde yüksek makamlarda görevli, kültürlü Bektaşiler vardır. Ben şahsen birkaç vezir, bir elçi ve birçok hakim, şair v.b. tanıyorum. En az iki Bektaşi Şeyhülislam

" **Türkçü** " ve ulusçuluğu, tarikat inanç ve ilkelerinin liberal oluşu (10), -ortadoks islamcılığa göre- aydın çevreleri çekebilmiş, ulusçu ve özgürlükçü akımlarla içiçe olmuştu. Bir takım " **Yeni Osmanlılar** " ın, " **Genç Türkler** " in, " **İttihatçıları** " ın Bektaşi olması, Bektaşiler'in gerek 1908 II.Meşrutiyet hareketinde gerekse 1919 Atatürkçü eylemde yer almalarına neden olmuştu.

Atatürk'ün bir başka düşünce kaynağı da Namık Kemal'di. Atatürk bu düşünür-ozanda oldukça yararlanmış, " **vatanseverlik**", "**yurtseverlik**" duygularını N.Kemal'in coşkulu dizeleriyle beslemişti. Gençlik yıllarında etkisinde kaldığı aydınlardan biriydi, N.Kemal. Bunu kendisi de sık sık dile getirmiştir (11).

Atatürk'e esin, duygu ve düşünceleri için besin kaynağı olan N.Kemal Bektaşi'ydi. Bektaşi bir ailenin çocuğuydu. Ana yoluyla dedesi olan Adüllatif Paşa inançlı bir Bektaşiydi. N.Kemal bu dedesince büyütülmüş ve eğitilmişti. N.Kemal'in gençliğinden itibaren entellektüel gelişmesine bu Bektaşi etkeni damgasını vurmuştu. " **Kerbela Mersiyesi** ", şiir defterinde "**Ali aşkı**" yla yazılan "**Şahımdır Ali**", Eşref Paşa'nın "**Aleviyiz**" diye başlayan bir gazeline nazire olarak "**Aleviyim**" redifli şiiri, Namık Kemal'in inançlı bir Alevi-Bektaşi olduğunu kanıtlar. N. Kemal'in ülküsü Bektaşi geleneğinin öğretilerinde olduğu gibi,

---

vardır, birisi Musa Kazım Efendi. İttihat ve Terakki Cemiyeti lideri Talat Paşa gibi, benim gibi hem Bektaşi hem de Mason üstadıdır. (...) İhtilalci komitenin İstanbul'daki üyeleri arasında hayli Bektaşi vardı. Hemen hemen bütün Bektaşiler komiteye amacını gerçekleştirmesi için yardımcı oldular" Ramsaur. s: 132 (dipnot).

(10) Ramsaur, s: 128 v.d.

(11) Atatürk, düşüncelerindeki Namık Kemal etkenini bizzat dile getirmişti. Bkz: M.Baydar-Atatürk'le Konuşmalar, s:32: M.K. Atatürk-Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (A.S.D.), V/86; Aydemir, 1/60-80; Şükrü Tezer-Atatürk'ün Hatıra Defteri, s: 85.

hoşgörü ve gönül yüceliğiydi (12).

Atatürk bu kaynaktan beslenmişti. Atatürk üzerindeki N.Kemal etkisi bilinenler arasında. Bektaşilik'ten Namık Kemal'e, Namık Kemal'den Mustafa Kemal'e uzayan bir düşünce,inanç ve gönül etkileşimiydi bu.N.Kemal'den beslenen Mustafa Kemal'in, onun kaynağı olan Bektaşilik'ten beslenmesi ve etkilenmesi doğal, N.Kemal'e ilgi duymasında ikisi arasındaki düşünce ve inanç birliği de etkin olmuş olabilir. Bektaşi oluş ikisi arasında duygu, düşünce ve anlayış birliğini de yaratmış olabilir. Bu durum gözardı edilemiyecek bir olasılık.

3 - ATATÜRK'ÜN DAVRANIŞLARIYLA ALEVİ-BEKTAŞİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Doç.Mete Tuncay, Atatürk'ün soy olarak Rumeli Bektaşilerinden geldiği, gençlik arayışları içerisinde bu tarikatla ilgilendiği söylentilerini doğru buluyor ve Abdulkerim Paşa'yla Kurtuluş Savaşı yıllarında kurduğu iletişimde Bektaşi terimleriyle anlaşmalarına dikkatleri çekerek, Bektaşi olan Abdulkerim Paşa gibi M.Kemal'in de Bektaşi olduğunu, o nedenle bu tür şifre kullandıklarını kanıt olarak ileri sürüyor (13). Adil Gülvahapoğlu du bu sava (tez) katılmaktadır (14). Savda doğruluk payı büyük.

Tuğgeneral Abdulkerim Paşa, M.Kemal kadrosunun Selanik'teki arkadaşlarından. Tanışıklık

(12) Bkz:İ. Melikof-"Namık Kemal'in Bektaşiliği ve Masonluğu". Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 60. s: 17 v.d.: Ö. Faruk Akgün-"Namık Kemal", İslam Ansiklopedisi, IX/55 v.d., 65.
(13) Mete Tuncay-Milliyet Sanat Dergisi, Sayı: 246, s: 25.
(14) A. Gülvahapoğlu-Hacı Bektaş Veli s: 206.

Selanik günlerine dek gider. Birlikte çalışmışlar. Abdulkerim Paşa Bektaşidir. Sürekli tekke ağzı kullanır. M.Kemal'le dostlukları ileri düzeydedir. Görülebildiği kadarıyla ikisi arasında gizli ve ikili bir anlaşma yöntemi kullanılmaktadır. Bunlar Bektaşi tarikatının özel terimleridir. Örneğin 27/28 Eylül 1919 gecesi Abdulkerim Paşa Sivas'taki M.Kemal'i telgraf başına çağırdığı zaman, **"Paşaya söyleyini z anlar, Birinci Hazret karşınız dadır"** deyin demişti (15). Bu hem ilişkinin düzeyinin, hem de biçiminin göstergesidir. Abdülkerim Paşa M.Kemal'e **" Kutbul-aktap (Kutuplar kutbu) "** diyordu (16). Bu Bektaşilik terminolojisinde kullanılıyor ve Bektaşiliğin en üst derecesidir. Olayların birincil derecede tanığı Mazhar Müfit Kansu bu ilişkiyi ve iletişimi şöyle değerlendriyor:

" Bunlar vaktiyle aralarında bir parola mı idi, yoksa dervişlik terimleri miydi bilmem. Yalnız Mustafa Kemal Paşa, Kerim Paşa ile böyle şaka türünden sözcüklerle önceleri görüşmekte olduğunu ve Kerim Paşa'nın dervişliğini söylerdi " (17)

M.Kemal, devrim yapan biriydi. Geniş kamu yığınlarına dayanması gerekiyordu. Bu nedenle birleştirici bir siyasa izlemesi, sonuca gidebilmek için taktikler belirlemesi, her adımını ölçülü atmasını gerektirmekteydi. Bundan olaçak ki Bektaşiliğini ve Bektaşilik'le olan ilişkilerini hep geçiştirmiş, gizleme yoluna gitmişti. **" Söylev (Nutuk)"** inde de bu tutumunu görürüz. Hacı Bektaş'a gidişı bir cümleyle geçiştirildiği gibi (18), Abdulkerim Paşa'yla bu tür

---

(15) M.Kemal Atatürk-Söylev (Nutuk), 1/27.
(16) Söylev, 1/126.
(17) M. Müfit Kansu-Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 1/324.
(18) Söylev, 1/240 v.d.

iletişimi de oldukça yumuşatılarak örtülenmeye çalışılmıştı. Ama gerçeği sezinlemek olası. Atatürk'ün anlatımı şöyle:

"...Abdülkerim Paşa, benim çok eski arkadaşım idi. Çok namuslu, yüksek değerli ve temiz yürekli bir yurtseverdi. Selanik'te ben kolağası , o binbaşı olarak birarada çalışmış, yıllarca özel arkadaşlık etmiştik. Rahmetlinin durumundan ve sözlerinden bir tarikattan olduğu anlaşıyordu. Kimi tekkelere devam ettiği de görülmüştür. Ama herhangi bir şeyhe bağlandığını bilen yoktu. Çünkü kendisini inançlarında ve dinsel anlayışında tinsel katlardan 'birinci hazret, büyük hazret' sayardı ve kardeşlik çevresinde bulunanlara, konuştuğu kimsede, kendisince gördüğü yeteneğe - 'hazret', 'kutup' ve daha başka orunlar verirdi. Bana da 'kutuplar kutbu' derdi " (19)

Abdülkerim Paşa'yla M.Kemal arasındaki Bektaşi terminolojisiyle konuşmalar rastlantı olmasa gerek. Bu bildikleri ve yabancısı olmadıkları bir dilin isteyerek, severek kullanılmasıdır. Abdülkerim Paşa'nın M.Kemal'e Bektaşiliğin en üst derecesini uygun görmesi de yalnızca bir tek tutkuya ve M.Kemal'e olan sevgisine bağlanamaz. Bektaşi olmayan biri için bu orun (makam) düşünülemez doğallıkla. Abdülkerim Paşa M.Kemal'in Bektaşiliğini bildiği için kendisine bu orunu uygun görmüştü.

Atatürk'ün tutum ve davranışlarında, ilkelerinde, Alevi-Bektaşilere karşı olan tutumunda Bektaşiliğiyle ilgili bir takım ipuçları çıkarmak olası. Şöyle ki, Atatürk bir konuşmasında Alevi dedesi Ekrem Dede'den övgüyle

---

(19) Söylev, 1/126.

söz etmiş, onu çok saydığını, asla kıramıyacağını belirtmişti (20). Bir Alevi-Bektaşi dedesine intisab (bağlanma) ettiği yine söylenenler arasında. Hacı Bektaş'a gidildiğinde, " **Ayinicem** " e katılmış, kendisine " **kılıç kuşatılmış** " ve " **yola kabul** " edilmişti (21). 1916'larda Bitlis günlerinde, kuramsal konularda düşünme olanağı bulabilmişti. Anı notlarına bakılırsa, 21 ve 22.11.1916 günkü notlarında " **resmi selamın merhaba biçiminde elin göğüse konulması şeklinde** " olmasını not düşmüştü (22). Bu Alevi-Bektaşice bir selam biçimiydi. Yine anı notlarına bakılırsa arkadaşlarıyla birlikte yemekler yendikten sonra " **dua** " yapılmasını istemiş ve " **dua** " edilmiştir (23). Sünni inanışında yemekten sonra " **dua** " geleneği yoktur. Bu gelenek " **gülbenk** " olarak Alevi - Bektaşiler'de vardır, hala da sürdürülmektedir. Sivas Kongresi açılırken Alevi ileri gelenleri Atatürk'ün yanındadırlar (24). Atatürk I.TBMM'ni açarken tarikat kesiminden de almıştı. Birince Mecliste 10'un üstünde Bektaşi, Mevlevi ve Nakşi ileri gelen şeyhleri vardı (25). Özellikle Alevi - Bektaşi milletvekillerinin Meclise girmesine özen göstermişti. Cemalettin Efendi Kırşehir milletvekili olarak Meclise sokulmuş, dahası Başkan Vekilliğine getirilmişti. Denizli'den Bektaşi Şeyhlerinden Hüseyin Mazlum Baba, Dersim (Tunceli)'den Diyab Ağa, Hasan Hayri Bey, Mustafa Ağa, Mustafa Zeki (Saltuk) Bey, Erzincan'dan Hüseyin (Aksu) Bey bu düşünceyle Meclise sokulmuş, Atatürk'ün en çok güvendiği kişiler de bunlar olmuşlardı. M.Kemal Alevi-Bektaşiler'den " **ittifak aramış** " tı.Kurtuluş Savaşı'nın verilmesinde destek oldukları gibi, özellikle halifeliğin kaldırılması tartışmalarında da çok yararlılıkları

(20) Şener, 140.
(21) Gülşan, s: 131.
(22) Tezer, s: 75 v.d.
(23) Tezer; çeşitli günlere ait notlar.
(24) Şener, s: 136.
(25) Lewis, s: 405.

olmuştu. Cumhuriyet ilkelerinin canla başla savunucuları ve koruyucuları yine Alevi-Bektaşilerdi (26). Atatürk'le Alevi-Bektaşiler arasında bir gönül bağı kurulmuştu. Bu bağ günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Atatürk, Anadolu'ya geçtikten sonra en yakın destekçileri Alevi-Bektaşiler olmuşlardır. Karşılayanlar, konuk edenler, yanında yer alanlar çoğunlukla Alevi-Bektaşilerdi. Örneğin Atatürk 25.5.1919'da Havza'ya geldiğinde Ali Baba adlı bir Bektaşi'nin " **Mesudiye** " adlı otelinde kalmış, otele başka müşteri alınmamış, Atatürk yalnızca konuk edilmişti. 26 Haziran'da Tokat'a geldiğinde kalabalık bir Hacıbektaş mürid topluluğunca karşılanmış, bu topluluk postaneyi denetimlerine alarak Atatürk'ün Tokat'ta oluşunu başka yerlere bildirilmesini önlemeye çalışmışlardır. M.Kemal Tokat'lı Hacıbektaş müridi Rıfat Efendi'ye konuk olmuştu. Akşam yanına gelen topluluğa şunları söylemişti:

" Hiçbir savunma aracımız olmasa dahi, dişimiz, tırnağımızla, zayıf dermansız kolumuzla savaşım vererek, şeref ve onurumuzu, namusumuzu savunmayı gerekli görüyorum.

Tarih bize vatan uğrunda, canını malını esirgemeyen ulusların asla ölmediklerini, hala yaşadıklarını göstermektedir.

Ben yaşamımı hiçbir zaman üstün görmedim. Her an ulusum için onurumla ölmeye hazırım."

18 Ekim'de (1919) Amasya'ya gelen M.Kemal Hacıbektaş müridlerinden Av.Ali Bey'in başkanlığında

---

(26) E. Behnan Şapolyo-Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İst. 1964, s: 284 v.d.: Lewis, s: 405; Şener, s: 136, 139; Doç. Y.Nuri Öztürk-Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar, s: 205.

25 kişilik saygın bir grupla görüşmüştü. Bu grupta yer alanların çoğunluğu Bektaşiydi.

Atatürk çalışmalarını Alevi-Bektaşiler'le ortak yürütmüş, önemli ve stratejik noktalara bu güven duyduğu Alevi-Bektaşileri getirmişti. Cemalettin Efendi'yi Meclis ikinci başkan vekilliğine, Albay Hüsamettin'i (Ertürk) gizli haber alma örgütünün başına, Bektaşi Babası Dr.Ragıp Evrensel'i özel doktorluğuna, A.Naci (Baykal)' yi PTT'deki gizli şifre amirliğine getirmesi gibi...(27)

Bunlar aradaki gönül bağının, birlikteliğin sonuçlarıydı. Sorunu, ortak sorun olarak görüyor ve birlikte göğüslüyorlardı. Ortaya çıkan ulusal ve bağımsızlık sorunu karşısında M.Kemal'le Alevi-Bektaşiler birleşiyor ve birlikte hareket ediyorlardı. Bu birliktelik aynı özden, aynı kaynaktan gelmelerinden doğuyordu.

4 - ATATÜRKÇÜLÜK'Ü OLUŞTURAN ETKENLER VE BEKTAŞİLİK

Şu bir gerçek ki, M.Kemal Balkanlar'ın özgürlükçü havasını solumuş, bu hava M.Kemal'in düşüncelerine çeşni olup renk katmıştır. Bilindiği gibi Balkanlar öyle sıradan bir yer değil. Tarih boyu çeşitli kültürlerin geçiş ve kaynaşma yeri...Doğu'yla Batı kültürünün buluşma ve bireşime vardığı yer buradır. Doğu'nun Batı'ya sokulduğu, Batı kültürü içerisinde çıkış aradığı ve bu arayışlar sonucunda yeni bireşimlerin (sentez) oluştuğu alan burası...Kısaca Doğu'yla Batı kültürünün kavşak ve kavuşum noktası Balkanlardır.

---

(27) Ali Sümer - Anadolu'da Türk Öncüsü Hacı Bektaş Veli, s: 49 v.d.

Fransız Devrimi'nin devrimci havası burada esiyordu. Rusya'dan kaynaklanan " **Narodnik (halçılık)** " akım Balkanlar'ı yurt edinmişti. Özellikle Fransız aydınları ve düşünürlerinin " **usçu (rasyonalist)** " ve " **olgucu (pozitivist)** " düşünceleri Balkanlar'da ve Osmanlı Devleti'nde yetişen aydınların yolunu çizmede rehber oluyordu.

Balkan halkları içerisine sonradan katışan ve pek Balkanlaşamayan, yerli kültürlere göre iğretiliğini koruyan Oğuz - Türkmen kültürü ve gelenekleri çok net olarak seçilebiliniyordu.

Doğu kültüründen kaynaklanan ve Osmanlı baskıcı düzenine ters düşen akım ve eylemler Oğuz-Türkmen kesiminde yandaş bulmuş, bu toplumun düşüncesi, davranışı ve eylemleri olmuştu. Şeyh Bedreddinler'in, Balım Sultanlar'ın Balkanlar'a yerleşmesi, bunları benimseyen ve arka olan uygun ortamların ve toplumların oluşmasındandı. Bedreddin ve Bedreddinliler toplumla kaynaşarak zamanla bir güç, bir düşünüş ve davranış biçimi oldular. Bir Alevi düşüncesi olan Bedreddinilik'in en yoğun olduğu yer Balkanlar'dı. Bu kitlenin ve düşüncenin 20.y.yıllara kalmasında Şeyh Bedreddin'in başlattığı ve yoğurduğu tepkici bir inanış, bir düşünce ve eylem anlayışı rol oynamıştı. 15.y.yıldan 20.y.yıla bir Bedreddinilik akımı, geleneği ve Bedrediniler topluluğu çok canlı olarak getirilebilmişti.

Ötede 14.y.yıldan itibaren Balkanlar'a Alevi dervişler yoluyla götürülen Alevi İslamlık, 16.y.yılda Balım Sultan ve öteki Alevi-Bektaşi önderlerince örgütlendi, kitlelere verildi. Balkanlar'da Bektaşi Ocakları (dergahları-tekkeleri) toplumun düzenleyicisi olarak geniş yığınları kucakladı. Bu örgütleniş ve yaygınlık - çeşitli etkenlerin ortaya çıkmasına karşın - M.Kemal'in dönemine ve günümüze dek süregeldi.

Selanik olsun, Manastır olsun birer asker (-subay)

kentiydiler. Subayların halka göre farklı, daha gelişmiş ve rahat bir yaşantıları vardır. Özellikle siyasetin içine boğazına dek gömülmüş olan ordu, halkla bütünleşmişti. Siyaset yapma gereği, halkla etkilenim ve ilişki içerisindeydiler.

Selanik bir liman kentiydi. Ticaret ve sanayi kentsoylusu (burjuvazisi) oldukça gelişmişti. İşçi - işveren çelişkileri, grevler, lokavtlar, örgütler, sendikalar, dergiler, gazeteler, liberal ve sosyalist parti ve örgütler toplumun yaşamının birer parçası olmuşlardı. Çok etkin ve hareketli bir yaşam sürüyordu. Selanik klasik bir Doğu kenti değil, tipik bir Batı kenti görünümündeydi (28).

İşte atatürk'ün doğal ve toplumsal çevresi...Yetiştiği ortam...Atatürk'ün düşünce yapısının oluşumundaki etkenler...Bir yandan Fransız Devrimi ve olgucu akımlar, ötede Rusya kaynağından gelen Narodnik (halkçılık) akımı. Çevresini saran ve yaşamına biçim kazandıran Selanik yaşantısı ve kendisine oldukça sıcak ve yakın gelen Oğuz-Türkmen geleneği...Bedreddinilik ve Bektaşilik...Bektaşi Ocakları...

Atatürkçülük bu kaynakların ürünü ve bireşimi (sentezi)... Atatürk'ün düşünce yapısında varolan laiklik, özgürlük, çağdaşlık, demokratlık... bu temel etkenlerin odak noktası. Yani birleştikleri, çatıştıkları noktalar...Atatürkçülük'ü özünde bu temel ilkeler biçimler.

---

(28) 20. y.yılın başlarında Selanik'teki siyasal kültür, çalışmalar ve örgütleşmeler için bkz: Georges Haupt-Paul Dumont (Çev.: T. Artunkal)- Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem yay. İst. 1977; Paul Dumont (Çev.: Z. Toprak) - "20. Yüzyıl Başları Osmanlı İmparatorluğu İşçi Hareketleri ve Sosyalist Akımlar Tarihi Üzerine Yayınlanmamış Kaynaklar" - Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 3, s: 31-50, Güz-1977; Mete Tuncay - "Osmanlı Yönetiminin Son Yıllarında (1909-1912) Selanik'te Yahudi Sosyalizmi", Toplum ve Bilim Der. Sayı: 3, s: 129-142, Güz-1977.

M.Kemal'in üzerinde bu Batı etkeniyle birlikte yetiştiği çevrenin, yani Türk-Türkmen çevrenin ve gelenek-göreneklerinin, Bedreddinilik ve Bektaşilik'in temel etkisi vardır. Ulusçu oluşu, Türk-Türkmen ulusunu kültürel-siyasal-ekonomik bağımlılıktan kurtarıp, bağımsızlığa ulaştırmayı amaçlamasında, M.Kemal'in Türklüğü, Türkmenliği, Bedreddiniliği, Bektaşiliği ve bu kaynaktan aldığı öz, temel etken olur. O'nun doğal ve toplumsal çevresi Türkmenliktir... Bedreddiniliktir... Bektaşiliktir... Bu toplumsal yapı ve akımlar O'nu biçimlerler. Türkmen kökenden gelmiştir. Babası Bektaşidir. Dahası kendisi de - bilindiği kadarıyla - gençlik yıllarında **"Selanik'te Bektaşi toplantılarına katılmıştır"** (29).

Atatürk'ün Bektaşi oluşu Batılı bilgin ve araştırıcıların da dikkatini çekmiştir. Türkiye'de Atatürk'ün bu yanı pek ilgi çekmeyip, araştırılmamış, fakat Batı öyle değil. Batılı bilim çevreleri Atatürk'ü daha geniş boyutlarıyla ve derinlemesine araştırma konusu etmeşilerdir. Batı üniversitelerinde Atatürk'ün bu yanı aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. **Sabine Dirks'** in **"İslam et Jeunesse en Turquie d'aujourd'hui "** adlı Paris 1977'de verilen doktora tezi bunlardan biridir (30)

5 - HALİFELİK SORUNU VE M.KEMAL'İN ALEVİ - BEKTAŞİCE TUTUMU

Atatürkçü devrimin belkemiğini laiklik oluşturur. Laiklik de halifeliğin kaldırılmasıyla yaşama geçirildi.

---

(29) Bkz: Prof. Fuat Bozkurt-Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Yön Yay. İst. 1990, s: 71.

(30) Bkz: Doç. Dr. Yaşar Nuri Öztürk-Tarihi Boyunca Bektaşilik, Yeni Boyut Yay. İst. 1990, s: 201.

Önündeki en büyük engel halifelikti. Doğallıkla Doç.Mete Tuncay'ın belirttiği gibi, " **Halifeliğin kaldırılmasında, bir ölçüde, Aleviler'in varlığını, yapıdan gelen bir gerekçe sayabiliriz** " (31). Bu yargıya katılmamak elden değil. Daha önce de Aleviler Atatürk'e karşı hiçbir eyleme katılmamışlar, dahası gerici - tutucu bir bağlamda ortaya çıkan iç ayaklanmaların tabana yayılmasına engel olmuşlar ve bastırılmalarında bizzat görev almışlardı. İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'ya dağıttığı, halkın M.Kemal'e destek olmamasını isteyen fetvaların etkileyici olmayışı Anadolu Aleviliği'nin Sünni halifeliğe bağlı olmayışından kaynaklanmıştı. İstanbul yönetiminin bu çıkışı Aleviler' in ters tepkisiyle maya tutmamıştı.

M.Kemal halifeliğe ve padişahlığa karşı. Başlangıcından sonuna dek halifeliği "**gasb**" ve "**haksızlık**" olarak görüyordu. Savunulduğu gibi başında bir "**seçim**" in yapılmadığını, halifelerin "**kişisel etkilerle**" atandıklarını, "**hilekar**" olanın "**saf ve temiz**" olanı yenerek başa geldiğini ve düzenlerini bu biçimiyle yürüttüklerini söylüyordu. Açıkca Peygamber Muhammed'den sonra halifelerin "**hile**" ve "**haksızca**" yönetime geldiklerini, hakları olmadıkları halde bu görevi "**işgal**" ettiklerini, Ali ve Peygamber soyuna sürekli haksızlık ve kıyım yapıldığını vurguluyordu. Atatürk'ün halifelik olayına ve Ali soyunun kıyımına yaklaşımı Alevi - Bektaşice... 1 Kasım 1922' de Saltanatın kaldırılmasıyla ilgili TBMM'ndeki söylevi bunun kanıtı. Düşüncesini şöyle açıklıyor:

"**...Hazreti Ömer'in etkisiyle Hazreti Ebubekir'e bağlanıldı (biat olundu). Görülüyor ki, ilk halifenin seçiminde genel eğlimin doğal gelişmesinden çok, kişisel etki durumu**

---

(31) Doç. Dr. Mete Tuncay-Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931), Yurt Yay. Ank. 1981, s: 213.

biçimlendirmiştir.(....) Ebubekir, son anlarına yaklaşınca kendi seçimindeki zorluğu anımsayarak Hazreti Ömer'i vasiyetname ile bizzat seçti. (...) En sonunda hilesinde başarılı olan saf ve temiz olanı yendi ve çoluk çocuğunu perişan ederek ortadan kaldırdı. Bu yolla hilafet sanı altında İslam emirliği yine hilafet sanı altında İslam saltanatına dönüştü. Emevi saltanatı, geniş yerler almakla birlikte baştan sona dek kanlı ve acılı olaylarla doksan yılı doldurabilmiştir..." (32)

M.Kemal konuşmalarında ve soruna yaklaşımında hiçbir zaman Ali -Muaviye çatışmasını canlandırmak istemediğini, bunu tarihin değerlendirmesine bıraktığını da açıklamıştır. "**Gasp**" la başlayan bu makamın birgün gelip "**gasp**" la da olsa alınacağını (33) söylemektedir. Artık 20.y.yılda yönetimlerin en olgun biçimi demokrasilerdir. M.Kemal'in de yapmak istediği budur. Halifeliği kaldırmakla 1400 yıl önce başlayan haksızlık ve " **gasp** " zinciri kırılmış olacaktır. Atatürk'e göre zaten halifelik yanlış başlamıştır, yanlış sürmüştür. İslam toplumları arasında uçurumular yaratmaştır. Bu dinsel-yönetsel görev zamanla katı bir saltanata dönüşmüştür. Ali ve soyunun kanını akıtmakla işe başlayan bu yetke (otorite), sonuna dek bu özelliğini korumuştur. " **Ulusal irade** " nin " **egemen kılındığı** " Türkiye'de bu tür yetkelerin yeri yoktur. Çağın sorunu, çağdaş toplum olmaktır. Bu sorunun çözümü 1400 yıllık kanayan bu yarayı onaracaktı. M.Kemal'in yaklaşımı budur, çözümü bunda görmektedir. O'un olaya evrensel bakışı ve çözüm arayışı tarikatçı bir çizgiye düşmesini önlemiştir. Bugün Atatürk'ü herhangi bir mezhep ve tarikat çizgisinde göremiyorsak, O'nun mezhepler, tarikatlar,dahası dinler

(32) M. Kemal Atatürk-Nutuk, C:III, s: 1239-1251 (Belge: 264).
(33) Belge için bkz: Mehmet Emin Bozarslan-Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu, Ant Yay. İst. 1969, s: 89.

üstü kalışından, evrensel bir çizgi izleyişindendir. Atatürk'ün böyle evrensel düzeyde kalışından da Bektaşi etkiyi gözardı etmemek gerekir.

6 - MUSTAFA KEMAL ÜZERİNDEKİ BEKTAŞİLİK ETKENİ

M.Kemal üzerinde Bektaşi ilkelerinin etkisi gözardı edilemez.Bektaşi eğilimlerinden olacak ki bu çevrelerle ilişki içerisine girmiş,onlarla ortak hareket etmiş, Kurtuluş Savaşı'nı birlikte yürütmüş, Cumhuriyet ve Devrimlerin uygulanmasında Alevi-Bektaşi kesimi bizzat görevlendirmişti. Bu yakınlığın bir takım duygusal yanlarının olması gerekiyor. Kurulan ve yürütülen bu işbirliği aynı görüşten olmanın, aynı kaynaktan gelmenin sonucu olsa gerek.

M.Kemal'in eksen ve stratejik yerlere Alevi-Bektaşiler'i getirmesi, Hacıbektaş dergahıyla işbirliğine girmesi nedensiz değildir. Kimi araştırmacıların gözünden kaçmamaktadır bu durum. Samsun'a çıkmasından sonra, " **Cemalettin Çelebi'yle ilişki kurmuş ve sürekli iletişimde bulunmuşlardır** " (34). E.Behnan Şapolyo bu ilişkileri işin içinde olanlar yoluyla belirlemiştir. Kurtuluş Savaşı ve TBMM'nin açılması sıralarında Hacıbektaş dergahıyla M.Kemal arasında yoğun bir ilişkiler ağı kurulmuştu. Belirleme (tesbit) şöyle:

" **Mustafa Kemal ile Çelebi Cemaleddin arasında sürekli haberleşmeler oldu. Ankara ile Hacıbektaş arasında işleyen posta arabaları çok önemli mektuplar getirip götürdü** " (35).

(34) Doç. Bedri Noyan - Türk Milli Kültüründe ve Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler, Kemalist Atılım Birliği yay. Ank. 1990, s: 29.
(35) Bkz: Y.N.Öztürk (1990), s: 204.

Bağımsızlığın ve Cumhuriyet'in temel taşı olan Alevi -Bektaşiler M.Kemal'le başından sonuna dek ortak ve birlikte çalışmışlardı. Bu kanıtlara bakılırsa, Cemaleddin Çelebi'nin ve Alevi kesimin M.Kemal'le çok aktif ve sıkı işbirliği yaptığı görülür.

M.Kemal Hacıbektaş'ta iken birçok noktada ortak kararlar alınır. Alevi-Bektaşi çocuklarının eğitim yapmadıkları üzerinde de durulur. Cemaleddin Çelebi nedenini eğitim kurumlarında " **Hanefi İlmihali** " nin yürürlükte olmasına ve eğitimin bunu temel almasına bağlar. M.Kemal " **Hanefi İlmihali** " nin ve " **Sünni İlmihali** " nin kaldırılacağına bizzat söz verir. Buna karşılık Alevi-Bektaşiler de ulusal mücadeleyi destekleyeceklerdir. Böylece M.Kemal'le Cemaleddin Çelebi ve Hacıbektaş dergahı ileri gelenleri arasında " **Pirevi Protokolü** " yapılmış olur (36).

Bu görüşmeleri dönemin İçişleri Bakanı Cami (Baykurt) Bey'den bizzat dinleyen düşün adamamız yazar Abidin Nesimi'ye göre Türk Kurtuluş Hareketi'nin temelinde,

" 1- Atatürk'ün PİREVİ PROTOKOLU,

2 - 1921 TBMM Halkçılık Bildirisi, yer tutar.

Pirevi Protokolü Sünni halifeliğinin kaldırılması, okullarda Hanefi İlmihali'nin okutulmaması, Kenz, Me'le, Me'kel, Muarrıflık kurumlarının (37) kurulması karşılığında

---

(36) Bu açıklamaları düşünce adamı-yazar Abidin Nesimi Hacıbektaş Kültür Derneğindeki 3. 6. 1990 günkü konferansında yaptı. Özel konuşmamızda da bu bilgileri yineledi ve dikkatimizi "Sosyalistlere Açık Mektup" adlı kitabına çekti. Bunları bizzat dönemin İçişleri Bakanı Cami (Baykurt) Bey'den dinlediğini söyledi. Yardımlarından ötürü kendisine teşekkürü borç biliriz.

(37) Bunlar Sünniler için önemli olmamasına karşın, Aleviler için

Aleviler'in bütün canları ve mallarıyla Atatürk'ün buyruğuna gireceği merkezindedir.

1921 TBMM Halkçılık Bildirisi de aynı durumu İslamı ilkelere göre anti emperyalist ve anti kapitalist, mesleki temsil ilkelerine dayanan bir devlet kurulacağı merkezindedir. Bu da Pirevi Protokolü'nün hukuk diline çevrilişinden başka bir şey değildir. Bu durumu gerçekleştirmek üzere İzmir milletvekili Prof.Seyit Bey, İcra Vekilleri'nce bir anayasa düzenlemekle görevlendirilmiştir.

Prof.Seyit Bey gerekli anayasayı düzenledi. İcra vekilleri Heyeti de onu onayladı. Burada yinelenmesine gerek olmayan bilinen oyunlarla, bu anayasa TBMM'ne getirilemedi. Bu projenin hala Başbakanlık arşivinde bulunması gerekir " (38).

Abidin Nesimi **" Pirevi Protokolü "** meselesini bizzat dönemin İçişleri Bakanı Cami (Baykurt) Bey'den dinlediğini, bildiri hazırlanıp Hacıbektaş dergahı yoluyla dağıtıldığını, Hacıbektaş dergahının bu konuda oldukça sıkı ve sır vermez biçimde çalıştığını bizzat Cami Bey'in kendisine açıkladığını belirtir. Şöyle:

" Pirevi Protokolü hakkında tek kaynağım Cami (Baykurt) un sözel açıklamasıdır. C.Baykurt'un anlattığına göre bu protokol Atatürk'le Cemaleddin Çelebi arasında olmuştur. Bu protokol esaslarına göre bir bildiri hazırlanmış, devlet matbaasında

---

önemlidir. Kuran'ın ilgili ayetleri için bkz: Kenz: Tebe/34-35, Hud/12, Kehf/82, Furkan/8, Şuera/58, Kısas/76, Mele: Nemel/30-31-32.

(38) Sayın Abidin Nesimi'nin Muzaffer Kuran'a yazdığı 25. 11. 1965 tarihli mektup. Bkz: Abidin Nesimi-Sosyalistlere Açık Mektup, Geçit Mat. İst. 1969, s: 43 v.d.

bastırılmış ve özel ulakları eliyle bunların Bektaşi dergahlarına dağıtılması için Cemaleddin Çelebi'ye verilmiştir. Bu işlemler Cami (Baykurt)'un İçişleri Bakanlığı dönemine rastlar. Cami (Baykurt), bildirilerin dağılışında gizliliğin sağlanıp sağlanmadığını araştırmak için, illere bu bildirilerin ele geçirilmesini buyurmuş, fakat, Türkiye emniyeti bir tek nüsha dahi ele geçirememiştir " (39).

Bunlar M. Kemal'le Alevi - Bektaşiler'in ortak hareketlerinin, birlikteliklerinin, M. Kemal'in Alevi - Bektaşiler'i kendine yakın buluşu ve yol arkadaşı seçişinin, dahası M. Kemal'in Bektaşi kökende ve anlayıştan oluşunun kanıtlarıdır.

(39) Açıklama için bkz: Nesimi, s: 45 v.d.

II- KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ALEVİ-BEKTAŞİLER

1 - ALEVİ-BEKTAŞİLERİ M. KEMAL' İN YANINA VE KURTULUŞ SAVAŞI'NA İTEN NEDENLER :

Alevi-Bektaşi inancı ve toplumu Osmanlı yönetimi içerisinde sürekli ikinci planda tutuldu. Osmanlı resmi ideolojisi olan sünnilik Aleviliği din sapkınlığı anlamında **" rafizilik "** olarak niteliyordu. Tüm Osmanlı tarihi boyunca bu düşünce propaganda edildi. Tarih boyu Aleviler kovuşturuldu, sürüldü,kıyıldı...Son tırpanı Yeniçeriliğin kaldırılmasında (1826) yemişlerdi. Tarikat ve tekkeleri kapatılmıştı. Bu olaydan sonra gizlenme dönemi yaşandı. Tarikat ve tekke üyeleri kurulu düzence kabul edilen bir takım tekkelerde değişik görünümlerde varlıklarını sürdürdüler. Bu gelişmeler Alevi - Bektaşi toplumunu Osmanlı yönetimine tepki konumuna itti. Alevi toplumu Sünni bir imparatorluk olan Osmanlı yönetiminin sürekli karşısında yer aldı. Araştırmacı C.Şener'in saptadığı gibi, **" Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevilerinin gözünde hem Emevi-İslam geleneğini sürdüren bir yönetim, hem de kendilerine karşı yapılan toplumsal**

haksızlıkların kaynağı idi " (1). Özgür yaşama ve değişkenliğe alışmış olan Türkmen kökenli Anadolu Alevileri İmparatorluğun resmi iedeoloji durumuna soktuğu Sünnilikle bağdaşmamışlardı. Aralarında gittikçe kuramsal ve toplumsal ayrılık netleşiyordu. Bu kuramsal ayrılık toplumsal nitelik kazandıkça, belli sınıfların ideolojileri durumuna geldiler. Sünnilik Osmanlı yönetici ve üst tabakaların, Alevilik'se göçer ve yerleşikleşmiş geniş Anadolu ve Rumeli köylüsünün ideolojisi oldu. Artık Anadolu köylüsü hem toplumsal yapısı, hem de ideolojisiyle aşağılanıyor ve kıyılıyordu. Osmanlı yönetimine karşı tepki konumuna girmesi bu nedenlerle doğaldı. Durumlarını kurtarmak için arayış içerisindeydiler. Osmanlı yönetiminin ötesinde bir düzen, onlar için kurtuluştu. Yeni Osmanlılar, Genç Türkler, İttihat ve Terakki ile M.Kemal eylemlerinin içerisinde kitlesel olarak yeralışları bu nedenleydi. Padişaha, halifeliğe ve emperyalizme karşı savaşa girecek olan M.Kemal, böylece en doğal güç ve kadrosunu Anadolu ve Rumeli Alevi-Bektaşileri'nden bulmuş oluyordu. Ulusal kurtuluşçularla Alevi - Bektaşiler'in düşmanı ortaktı. İstanbul ve Anadolu'daki Sünni halk özellikle Padişah-Halifenin yanında yer alırken, Alevi-Bektaşi halk M.Kemal'i tercih etmiş, O'nun çevresinde toplanmış, yüzyıllardır bekledikleri " **Mehdi** " yi yaratmış olacaklardır böylece.

2 - KURTULUŞ SAVAŞI SÜRESİNCE ALEVİ - BEKTAŞİLER VE KALITIMLARI:

a) Ulusal Direniş Örgütleri ve Alevi - Bektaşiler :

Alevi-Bektaşiler yıkıma doğru giden Osmanlı

(1) Şener, s: 135.

İmparatorluğu'nda kurtuluşu arayan ve düzeni değiştirmeyi amaçlayan kuruluş ve örgütlerin içerisinde yer almışlardı. İttihat ve Terakki örgütünün en üst katmanlarından tutun , kitlesine varıncaya dek Alevi - Bektaşiler çoğunluktaydılar. İttihat ve Terakki savaş suçlusu görülüp, liderleri Cemal, Talat ve Enver Paşalar yurt dışına çıktıktan sonra parti görünürde kendini dağıtmıştı. Ama çok sistemli bir biçimde örgütlenme örneği gösteren İttihat ve Terakki'nin tüm yerel ve taşra örgütlerinin dağılması düşünülemez. Mondros Ateşkes Antlaşmasın'ndan sonra İttihatçılar yeni bir yapılanma içerisinde " **Müdafaa-ı Hukukçular** " olarak ortaya çıktılar. Bu yeni ulusçu- bağımsızlıkçı örgütler İttihat ve Terakki'nin koşullara göre yeniden biçimlenmiş uantılarıydı. Eski kadrolar yeni ve kurtuluşçu bir kitle ve kadroyla birleşerek, Türk siyasal ve toplumsal yaşamında yerlerini aldılar. Osmanlı'ya tepki duyan, Osmanlı uzlaşıcılığına karşı kurtuluş ve bağımsızlığı savunan, Osmanlı'ya karşı kurulacak yeni düzende umut bekleyen Rumeli, Anadolu ve İstanbul Alevi-Bektaşileri bu yeniden yapılanan " **Müdafaa-ı Hukuk** " örgütleri içerisinde yerlerini aldılar.

Olaya daha somut veriler açısından bakalım. İşgal altındaki İstanbul'dan ulusal direnmenin filizlendiği Anadolu'ya adam ve askeri gereç kaçıran gizli örgüt " **Mim Mim Grubu** " nun kurucusu ve elemanlarının çoğunluğu Alevi-Bektaşiydi. Hatta kurucularından biri Bektaşi Hamdi Baba'dır (2). " **Mim Mim Grubu** ", " **Karakol Cemiyeti** " ve " **Teşkilatı Mahsusa** " birlikte çalışıyorlardı. Bunların içerisinde Alevi-Bektaşiler çoğunluktaydı. " **Teşkilatı Mahsusa** " nın başkanı Albay Hüsamettin (Ertürk) Bey Bektaşi'ydi. Haber alma

---

(2) Örgütün kurucularının listesi için bkz: T.Erer-Türkiye'de Parti Kavgaları, s: 59; İ. Soysal-"Türk Siyasal Yaşamında Yer Almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları", C.D.T. Ans. C:VIII. s: 2014.

gizli örgütü olarak önemli görevler yapmıştı (3). İstanbul'un çeşitli semtlerinde ulusal örgütler kuranların başında Erenköy'deki Didariye dergahı pirlerinden Bektaşi İbrahim Mihrabi Baba vardı. Kuzguncuk ulusal örgütü kurucularından biriyse yine Bektaşi Ali Nutki Baba'ydı (4). Bunların sayılarını çoğaltmak olası.

Atatürk ve kadrosunu Amasya'da karşılayan din adamlarının içerisinde, -bu an için Atatürk'ün karargahında bulunan, olayın yakın tanığı Hüsrev Gerede'nin anlattıklarına göre- Hacı Bektaş Çelebisi Cemalettin Efendi de vardı (5). M.Kemal'le ilk karşılaşmaları ve tanışmaları burda olsa gerek. Sivas Kongresi'nde Alevi ileri gelenleri Atatürk'ün yanıbaşında oturmaktaydılar (6). İstanbul'da kurulmuş açık-gizli çalışan 14 tane Bektaşi tekkesi vardı. Bunlar Yedikule-Kazlıçeşme'de Seyyid Abdullah tekkesi, Topkapı'da Şeyh Abdullah tekkesi, Eyub surlarında Şeyh Hafız Baba tekkesi. Sütlüce'de Şeyh Hüseyin Baba tekkesi, Kağıthane - Karaağacı'nda Şeyh Teber Baba tekkesi, Rumelihisarı'nda Şehitler tekkesi, Anadolu yakasında Çamlıca'da Merdivenköyü Şahkulu tekkesi, Üsküdar tekkesi, Öküzlimanı tekkesi, İstiranca tekkesi, Çanakkale'de Akbaş tekkesi...(7). Bunlar ulusal savaşımın filizlendiği yerlerdi. Ulusal savaşıma eleman hazırlanıyor. Anadolu'ya gönderiliyor, para ve gereç

---

(3) Hüsamettin Ertürk (Yazan: S.N. Tansu)- İki Devrin Perde Arkası, s: 530.

(4) Tansu, s: 231, 242.

(5) C.Kutay-Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, s: 281.

(6) Şener, s: 136.

(7) A. Rıza Sayan-Tarihin Getirdikleri, s: 456; O. Balcıgil-"Bektaşilik", C.D.T. Ans. C: V, s: 1378.
Balkanlar'daki Bektaşi tekkeleri için şu iki çalışmaya bakılabilir. Dr. N. Hafız-"Yugoslavya'da Bektaşi Tekkeleri", Hacı Bektaş Veli, s: 30-41; A. Dede-"Batı Trakya'da Bektaşilik ve Bektaşilik Hakkında Arşiv ve Kütüphanelerimizde Bulunan Yazma Eserler", Hacı Bektaş, Veli, s: 41-55.

yardımı yapılıyordu. Anadolu'da filizlenen ulusal savaşımın İstanbul'daki uzantılarıydı, buralar. Örgüt yuvaları olarak görev yapıyorlardı. Tekkeler, Anadolu'ya silah ve insan gönderiminde birer gizli " üs " düler. Bunlardan Özbekler tekkesi yazılı tarihe en geçeniydi. İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Nurettin Paşa, Halide Edip, eşi Adnan(Adıvar)Bey ve Mehmet Akif(Ersoy) gibi Kurtuluş Savaşı'nın ünlülerini Anadolu'ya geçirmişti. Bu ulusal çalışmalarda tekkenin piri Şeyh Ata Efendi'nin özverili çabaları küçümsenemez (8). Rauf (Orbay) Bey anılarında, " **Ben buradan Anadolu'ya sürekli olarak değerli insanlar kaçırdım. Dr.Adnan Adıvar, Halide Edip Hanım gibi birçokları...Vaniköy tarafındaki bir dergahtan, Maltepe'de Endaht (atış) Mektebi kumandanı olan Yenibahçeli Şükrü Bey aracılığıyla, Kartal yoluyla kafile kafile kaçırmıştık** " (9) diyor.

Doğu'da Alevi aşiretleri bu gelişmelerin dışında kalmamış, bizzat içinde yer almışlardı. I.Dünya Savaşı günlerinden beri örgütlüydüler. Aşiret çeteleri oluşturulmuştu. Bölgenin milis güçleri oluşturmasında Cemalettin Efendi'nin bir milis gücü kurarak bölgeye gelmesinin ve Kafkas Cephesi'ne katılmasının da payı vardı. Savaş bitmiş, ama milis güçleri bölgede güvenlik sağlanmadığı, Ermeni çekincesi giderilmediği için dağılmamışlardı. Erzincan-Tercan-Dersim arasında Alevi Balaban aşireti başkanı Mehmet Ağa'nın milis gücü hala yörede varlığını sürdürüyordu. M.Kemal Erzurum Kongresi'negiderken, Erzincan askeri yetkililerince Mehmet Ağa'ya milis gücünün eşliğinde ve korumasında M.Kemal Tercan'a dek götürülerek, oradaki görevlilere

---

(8) Özbekler tekkesi ve çalışmaları için bkz: Yunus Nadi-Kurtuluş Savaşı Anıları, s: 190 v.d; H.Edip Adıvar-Türk'ün Ateşle İmtihanı, s: 57 v.d.; Kutay, s: 30 v.d.; Ayrıca M.Kara- "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar", T.C.T. Ans. C:IV, s: 993.
(9) Yakın Tarihimiz, C: III, s: 275.

teslim edilmişti (10). Bu ekibe Abigeli Kureyşanlı Derviş Ali, Göllerli Babamansur Ocağından Seydali de katılmışlardı. M.Kemal Tercan'da Alevi aşiret başkanlarınca karşılanmış ve görüşmeler yapmışlardı.

Kurtuluş Savaşı başlarında Doğu halkı olaylar karşısında duyarlıydı. I.Dünya Savaşı deneyimi yaşanmıştı. Emperyalist devletler Doğu Anadolu'yu Ermeniler'e peşkeş çekiyorlardı. Bölgede Ermeni Devleti tasarlıyorlardı. Bölge halkı emperyalizmin bu tutumu üzerine topraklarını korumak için silahlanmışlardı.

1916'larda Doğu Anadolu'da 65 bin Osmanlı askerine karşılık, Rus güçleri 700 bindi. Bunların yarıdan çoğu savaşçıydı (11). Bu ezici güçler karşısında Erzurum. Erzincan.Bayburt. Gümüşhane, Trabzon, Muş ve Bitlis Ruslar'ca alınmıştı (12). Bölgeyi ve topraklarını savunma görevi halka ve aşiretlere düşmüştü. Erzincan, Tercan, Varto, Hınıs ve Dersim bölgesinde Hormek, Balaban ve öteki Aşiretler " **Aşiret Çeteleri** " kurarak topraklarını Ruslar'a ve Ermeniler'e karşı savundular. Hormek milis alayı, Balaban aşiret başkanı Gülağa'nın alayı, Çarekli Mustafa Bey, Şavalanlı Aşiret başkanı Mehmet Ağa (Memoilyas) ve Kureyşanlı Şah Haydar'ların milis güçleri Miralay Kazım (Orbay) Bey'in buyruğunda savaşım yürütüyorlardı. Vehip Paşa'nın III.Ordusuyla Balaban Aşiret başkanı Gülağa'nın beşyüz kişilik milisi Dersim bölgesini savunmayı üstlenince, Dersim aşiretleri de olayın içine çekilmiş ve Rus ordusuna karşı Pülümür - Dersim dağlarında güçlü bir

---

(10) Bu yardımlarından ve milis gücü kurarak ulusal savaşıma katılmaları nedeniyle M.Kemal'in Mehmet Ağa'ya gönderdiği teşekkür telyazısı çocuklarının elindedir. İçeriği hakkında bize bilgi verilmekle birlikte, belgeyi olduğu gibi yayınlamamıza bilinçsiz bir güdüyle izin vermemişlerdir.

(11) Prof. Y.Hikmet Bayur-Türk İnkılabı Tarihi, C: III, K: 3, s: 61.

(12) Bayur, C: III, K: 3, s: 63.; Prof. F. Armaoğlu-Siyasi Tarih, s: 424, 436, 443; T. Ünal-Türk Siyasi Tarihi. s: 222.

çephe oluşmuştu. Rus ordusu bu savunma karşısında Dersim'e girememeşti (13)

Dolayısıyla Doğu Anadolu'daki Alevi aşiretleri milis güçler biçiminde hazırlıklıydılar, güçler dağılmamıştı. Bu güçler I.Dünya Savaşı sonrası savunma için elde hazır birliklerdi. Ulusal savaşımın içerisinde doğrudan yer almışlardı. Bu kez önderleri M.Kemal'di. Onun kişiliğinde kurtuluşun umudlarını görüyorlardı. Bölge Alevilerine göre Rus-İngiliz-Ermeni-Osmanlı seddi M.Kèmal'in bağımsızlıkçı-ulusçu direnişinde birleşmekle kırılabilecekti. M.Kemal onların gözünde kutsal bir varlıktı. Hz.Ali ve Hacı Bektaş Veli, M.Kemal olarak " **tecelli edilyor** " du. Bu kişi Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin " **don değiştirmesi** " ydi. Yüzyıllardır beklenilen " **Mehdi** " olarak yeryüzüne gelmiş, göreviyse " **kızılca kıyamet** " aşamasına varmış toplumu kurtarmak...Alevi halka göre M.Kemal " **Evliya** " dan başka birşey değildir. Ancak " **Evliya** " lar böyle " **dar** " günlerde ortaya çıkar ve halkı kurtarır. İşte M.Kemal hakkındaki halkın inancı buydu. Türkiye"deki Aleviler arasında bu inanış geneldi. 1921 yılında Konya valisine Mecitözü kaymakamınca çekilen bir telyazıda, " **Son günlerde Aleviler'in Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'yı "Mehdi" (=gerçek kurtarıcı) diye anmaya başladıkları** " (14) bildiriliyordu. Bu ilginçtir. Demek ki Türkiye genelinde Alevi-Bektaşiler M.Kemal'den umud beklemektedirler. O'na gönülden bağlıdırlar. O'nun yolundadırlar.

---

(13) Mehmet Şerif Fırat-Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s: 170 v.d.

(14) Cemal Bardakçı-Alevilik, Ahilik, Bektaşilik, s: 58. Bu belge birçok araştırmada kullanılmıştır. Bkz: Ç. Yetkin-Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, 1/43; A. Gülvahapoğlu-Hacı Bektaş Veli, s: 188.

b) Ayaklanmalar ve Alevi - Bektaşiler:

Anadolu'daki Alevi topluluk tümüyle M.Kemal'in yanında yer almış, eylemine katılmıştı. Çünkü bu tutum Alevi halkın ilericiliğinden ve özgürlükçülüğünden kaynaklanıyordu. Atatürk'e cephe alan, O'na karşın Osmanlı Hükümeti'nden yana olan, katı islamcı ideolojiye bağlı Sünni kesimdi. Anadolu ulusal eylemine karşı düzenlenen ayaklanmaların hepsi Sünni kökenliydi. Bayburt' lu Şeyh Eşref olayında M.Kemal yanlış bilgilendirilmiş olacak ki, bu olaydan Şii eğilimli ayaklanma olarak " **Söylev** " (Nutuk) inde sözedecektir (15). Oysa, Şeyh Eşref Şii eğilimli v.s. değildir.Kendisi olsun, çevresinde toplananlar olsun, kesinlikle Alevi değillerdir. Kendisi ve çevresi Sünni olduğu gibi, olay da nitelik olarak gerici ve bağnazdır. Şeriat isteğiyle yola çıkar. Bayburt'lu Şeyh Eşref ayaklanması,Yozgat'ın Şeriye Hakimi Hafız Şahap'ı, Bolu ve Gerede olaylarının Kör Ali Hoca'sı, Düzce'nin Ahmet Hoca'sı, Biga'nın Ahmet Anzavur'u ve Gavur İmamı, Konya ve Bozkır ayaklanmalarını hazırlayan Zeynelabidin Hoca'sı...gibi, o çığırdan olmuş, yobaz, gerici Sünni kaynaklı ve ulusal savaşıma düşman bir hareketti (16). Kesinlikle Alevi Bir yanı yoktu.

Gerçi Kurtuluş Savaşı yıllarında bir Koçgiri Olayı vardır (17). Bu olayın arkasından İngiliz destekli " **Kürt Teali Cemiyeti** " yer almıştı. Ulusal kurtuluşçularla değil de, İstanbul yönetimiyle bağ kurmuştu (18). Kurtuluş Savaşı'nda şu tutumu görmek olası. Alevi içerikli ve Alevilik amaçlı hiçbir akım ve olay ayrılıkçılığa

---

(15) Söylev, 1/249 v.d. Bu olayın ayrıntıları için bkz: Kazım Karabekir İstiklal Harbimiz, 387 v.d. 391, v.d. 397 v.d.

(16) H.Ertuna-İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, s: 60 v.d., 302.

(17) Koçgiri Olayı'nın Genelkurmay'ın belgelerine dayanılarak genişçe bir anlatımı için bkz: Ertuna, s: 259 v.d. Ayrıca Bkz: Kenan Esengin Milli Mücadele'de İç İsyanlar.

(18) Ali Kemal (Aksüt)-Erzincan Tarihi, s: 152.

kapılmamış, Osmanlı yönetimiyle değil, bağımsızlık ve ulusçuluk amaçlı olan M.Kemal eylemiyle bağ kurmuşlardır. Yalnız, amaçta Alevilik yanı değil de etnik yanı ağır basan, özellikle Kürt etnikliği içerikli bir takım eylemler M.Kemal eylemine ters düşmüş, ayırlanmak istemiş, ya da İstanbul Hükümeti'nin yanında yer almışlardır. Emperyalist devletler Alevi-Bektaşiler'in ülkedeki potansiyel gücünü (bu dönemler Alevi-Bektaşiler nüfusun üçtebiri kadardır, yaklaşık 3-4 milyon) iyi bildiklerinden siyasaları doğrultusunda kullanmak istemişlerdir. İngiliz diplomatlarından Stokes Sünni - Şii ayrımcılığını Hükümetine önererek, " **sünniler ve şiiler arasındaki karşıtlık büyüktür, biz bu karşıtlığı daha da geliştirebiliriz** " (19) diyordu. Amerika da aynı çabalar içerisindeydi. Merzifon Koleji Direktörü Amerikalı White'nin Hükümetine gönderdiği mektubunda da bu yollu düşünce öneriliyordu. " **Hristiyanlığın en büyük rakibi müslümanlıktır. Müslümanların da en güçlüsü Türkiye'dir.(...) Aleviler'e mezhep hususunda serbestlik tanırsak, onlar da bize katılacaklardır** " (20) demekte, Aleviler'i ayaklanmaların içine çekmeye çalışmaktadırlar.

Osmanlı yönetimi de aynı yöntemi deniyordu. " **Ali Galip Olayı** " nın içeriği ve amacı buydu. Ankara valisi Muhittin Paşa İngilizler'in sağladığı paralarla Hacı Bektaş Çelebisi yoluyla Bektaşileri İstanbul Hükümeti yanına çekmeye çalıştıysa da, demokratik dünya görüşü ve ulusçuluk anlayışına sahip olan Bektaşi tarikatı ve Bektaşiler, dini temsil eden Hilafet yerine, daha yenilikçi ve demokratik görünümlü ulusçu hareketi desteklemeyi yeğlediler (21). Yozgat ayaklanmacıları da Aleviler'e

(19) Bkz: E. Ulubelen-İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, s: 270 (Belge; 171); D.Avcıoğlu-Milli Kurtuluş Tarihi, 1/139; Baki Öz-Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderilmiş Olayının İçyüzü, s: 154.

(20) Avcıoğlu, 1/283 v.d.

(21) D.Ergil-Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, s: 167,

özerklik sözü vererek kazanmaya çalışmışlardı. Ne var ki Aleviler bu sözlere kanmadılar (22).

Başından beri Alevi-Bektaşiler bu oyunlara gelmediler. Ulusçu-bağımsızlıkçı ve karşı -emperyalist bir hareket olan M.Kemal eyleminin içinde yer alarak temel güç oldular.

Aleviler'in bu tutumunu Koçgiri Ayaklanması'nda da görmek olası. Koçgiri Ayaklanması etnik içerik taşıdığı ve Padişah-Halifeci Osmanlı'yla bağ kurduğu için Anadolu Aleviliği'nin desteğini sağlayamadı. Genelinde Osmanlı'ya karşı Aleviliğin bir tepkisi vardı. Osmanlı korumasının arkasında da bir emperyalist gücün olacağını biliyorlardı. Koçgiri hareketiyse Türklüğe karşı ödünsüzdü. Kesinlikle birlikte hareket etme yanlısı değildi, ayırlanma, ayrı devlet kurma düşleniyordu. Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullarda, en uygun ve gerçekçi seçimin ne olacağı kestirilemiyordu (23).

Koçgiri eylemi bölgede dahi tüm Alevi toplumunun desteğini ve katılımını sağlayamamıştı. Koçgiri aşireti başkanı Alişan'ın Pülümür aşiretlerine 26.3.1921'de " **Kürdistan bağımsızlığının Avrupa devletlerince bile tanındığını** " savunan mektupları karşılıksız kaldı. Buna karşın Pülümür aşiretleri Ankara Hükümeti'ne bağlılıklarını bildiren telyazılar gönderiyorlardı (24).

Koçgiri hareketi Tercan aşiret ağalarıyla da ilişki kurarak yanlarına çekmeye denedilerse de, Tercan aşiretleri yanaşmadı. Ali Kemali'ye göre, Erzincan ve

---

(22) Kaymakam Bekir (Baran) Bey'in raporu için bkz: Ertuna, s: 147.
(23) Gözlemler ve tutum için bkz: M.N. Dersimi-Dersim Tarihi, s: 109 v.d. Genelkurmay yayını, "Alişan'ın ve Haydar'ın İngiliz altınlarıyla, Dersim'den Alişir'e toplattığı 500 asi"den söz ederek, Koçgiri Olayı'nın arkasındaki emperyalist etkene dikkati çekiyor. Bkz: Ertuna, s: 274.
(24) Ertuna, s: 268.

ilçeleri Koçgiri olayı'na pek ilgi duymadılar (25). Koçgiriler'in amacı Dersim'le bağ kurmaktı. Kureyş aşireti başkanı Boybeyi (Boy) Ağa'ya ve öteki aşiret başkanlarına başvuruları sonuçsuz kaldı. Yörenin Alevi aşiretleri M.Kemal'in ulusal hareketine bağlılıklarını korudular (26). Yöre aşiretleri bozulan Koçgiri ayaklanmacılarının Dersim'e kaçmasını da önlemişlerdi. Fırat köprüsünün Hükümet güçlerince tutulması üzerine Balaban aşiret başkanı Mehmet (Muhsin) Ağa'dan yardım istemişseler de reddedilmişlerdi. Jandarmayla çarpışarak Sipıkor dağına doğru çekilmiş, oldukça fazla yitik vermişlerdi (27).

Anadolu Aleviler'i başından beri M.Kemal eyleminin yanındaydılar. Emperyalizme karşı birlikte savaşıyorlardı.. Fransızlar'ın Güney illerini işgalleri üzerine 25.10-16.11.1919 tarihleri arasında 80 kent ve kasaba İngiltere'ye protesto telyazıları göndermişlerdi. İngiliz arşivlerine bakılırsa bu protesto telyazılarını gönderenler arasında Dersim, Erzincan, Tokat, Elbistan gibi Alevi-Bektaşi'si yoğun olan yerler de görülür (28). Aynı yollu telyazılar emperyalizmin etkinliğini en çok duyurduğu günler olan 8-21.1.1920 tarihleri arasında da gönderilmişti. Çeşitli illerde olmak üzere 116 kişi, yer ve örgüt bu kez İngiltere'yi protesto ediyordu. Bunlar arasında Hacı Bektaş " **Müdafaa-ı Hukuk** " örgütü başkanı Halil'in ve Dersim'den ileri gelir kişi ve

---

(25) Ali Kemali, s: 146.

(26) Ulusal devlete bağlılıklarından ve Koçgiri ayaklanmacılarına destek olmamalarından ötürü M.Kemal'in Kureyş aşiret başkanı Boybeyi Ağa'ya ve öteki aşiret başkanlarına teşekkür telyazıları vardır. Bu telyazılar ailelerince korunmaktadır. Telyazılarının içeriği hakkında bilgi edinmemizin sağlanmasına karşın, yayınlamak için vermekten kaçınmışlardır.

(27) Ertuna: s: 277.

(28) İngiliz arşivlerinin toplanarak yayımı ve ilgili belge için bkz: Bilal N.Şimşir-İngiliz Belgelerinde Atatürk, C: I, s: 223 v.d. (Belge: 79).

örgütlerin tel yazıları da vardı (29).

Kurtuluş Savaşı'nın başından beri Aleviler ulusal direnişin içerisindeydiler. Milis güçleri kurmuş, savaşım veriyorlardı. Bunlar Doğu'da aşiret güçleri, Batı'daysa çeteler, zeybek alayları adını alıyorlardı. Kurtuluş Savaşı'nın ilk güçlü milis gücü Çerkez Ethem güçleriydi. Bu güçlerin ulusal savaşımın ilk döneminde bayağı yararlı çalışmaları olmuştu. Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı ve Yozgat ayaklanmaları bu güçlerce bastırılmıştı. Bu güçler içerisinde Alevi birlikler de vardı. Dede Galip Bey birlikleri bunlar arasındaydı. Önceleri Yozgat ayaklanmasına ilgi duyulmuşsa da, Ethem güçleriyle birleşilerek ulusal güçler yanında yer alınmıştı. Dede Galip, Alaca eşrafındandı ve yöredeki Aleviler'in dini lideriydi. Milis gücü kurmuş, donatmış ve başına da oğlu Gazi Hüseyin Bey'i geçirmişti. Çerkez Ethem Yozgat ayaklanmasını bastırdıktan sonra buradan ayrılırken Gazi Hüseyin Bey'i geçirmişti. Çerkez Ethem Yozgat ayaklanmasını bastırdıktan sonra buradan ayrılırken Gazi Hüseyin Bey'e milis çalışmasını yürütmek için yetki vermişti. Ne var ki bugünler, Ankara Hükümeti'yle Çerkez Ethem arasındaki çekişmelerin geçtiği günlerdir. İçişleri Bakanı Refet (Bele) Bey Ethem'in verdiği bu yetki belgesini geri alır, Gazi Hüseyin Bey'i görevinden uzaklaştırır (30).

Alevi (-Bektaşi) - Kurtuluş Savaşı (-Atatürk) ilişkisini aydınlatmak, Alevi-Bektaşiler'in Atatürk çizgisindeki kararlılığını belirleyebilmek için Şeyh Sait ve Dersim Olayı'nı da değerlendirmek gerekir kanısındayım.

Aleviler sanıldığı gibi pek öyle devlet düşmanı,

---

(29) Şimşir, I/347 v.d. (Belge: 118).
(30) Açıklamalar ve belgeler için bkz: Nadi, s: 338 v.d.; C.Şener-Çerkez Ethem Olayı, s: 44 v.d.

devletin çöküş anlarında yararlanmayı düşünen, fırsatçı v.b. gibi değillerdir. Bunun örnekleri I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşandı. Bakınız **" Erzincan Tarihi "** nin, yani Ali Kemali'nin yargısı şu:

" I.Dünya Savaşın'nda Dersim'de önemli olaylar olmadı. Dersim Osmanlı Devleti'ne sorun yaratmadı " (31)

Bu yargı öteki tarih yazılcılarınca da paylaşılıyor. Rus güçlerini Dersim'e sokmayışları bilenenler arasında. Kurtuluş Savaşı boyunca da ulusal güçleri desteklemiş ve hiçbir zaman sorun yaratmamışlardır.

Oysa, Kurtuluş Savaşı başlarında Dersim'i karıştırmak için İstanbul Hükümeti **" Ali Galip Olayı"** nı çıkarmış, bölgede **" Kürt Olayı "** nı yaratmıştı. Bu olayları ve Dersimliler'i Sivas Kongrasi'ne karşı kullanmayı düşünüyorlardı. Özel olarak Dersim mutasarrıflığına Osman Nuri'yi atamışlardı, O. Nuri, Ayvalık kaymakamıyken, Yunanlılar'ın Ayvalık'ı işgallerine yardımcı olmuş, İngilizler'in gözüne girmişti. Bu çabası üzerine Balıkesir mutasarrıflığına atanmıştı. Balıkesir'de ulusal güçler egemen olduğundan, oraya gidememişti. Bunun üzerine İngilizler'in önerisi, Ali Galip'in isteği ve Hükümetin aymazlığıyla Osman Nuri Dersim mutasarrıflığına atandı. M.Kemal, O. Nuri'nin niteliğini öğrenince Dersim'e gönderttirmedi. O. Nuri de Bolu mutasarrıflığına atanarak ulusal savaşımın başına bela oluşunu sürdürdü (32).

İstanbul Hükümeti Dersim Aleviliği'nin niteliğini bildiğinden, özel adamlarını seçip gönderiyordu. Fakat ulusçu-bağımsızlıkçı olan Dersim Alevileri bu engelleri aştı ve doğru yolda kararlı yürümesini bildi.

---

(31) Ali Kemali, s: 146.

(32) Bkz: Kamil Erdehe-Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, s: 140 v.d.

Şeyh Said Olayı'yla Dersimliler'in bir ilgileri yoktur. Ne var ki Dersim aşiretleri Şeyh Said'çiler yoluyla olayın içine sürekli çekilmeye çalışılmıştır. Aralarında bölge ve etnik bağ olduğu ileri sürülerek Dersim'in ayaklanmaya girmesini istemişlerdir. Çünkü Dersim Aleviliği önemli bir potansiyel güçtür. Şeyh Said bölgedeki aşiret başkanlarına mektuplar gönderiyor, bildiriler dağıtıyor, adamlarını göndererek çağrıda bulunuyordu (33). Bölge halkıysa aralarındaki etnik ve mezhepsel farkın bilincindeydi. Bu nedenle kışkırtmalara pek gelmiyorlardı. Bölgedeki bu gerici özlü hareketi " **ilk önce gizli bir mektupla Gazi Mustafa Kemal'e bildiren Varto'daki Hormek aşiretinin aydınları olmuştu** " (34). Şeyh Said'çilerin Dersim Alevilerini olaya çekmek için çabalarını gören tarikat mürşitlerinden Malatyalı Ağuçanlı Doğan Dede oğlu Hüseyin Efendi Dersim aşiretlerini uyarmış,ayaklanmacılara silahla karşılık vermelerini sağlamıştı. Bunun üzerine Hiran, İzol Alevileri ve Ohi bucağındaki Necip Ağa Pertek'teki ayaklanmacıları kuşatıp, bölgeden çıkarmış ve Palu'daki Kazım Bey'in fırkasının önüne düşürmüşlerdi (35). Hormek aşireti milis gücü oluşturarak ayaklanmacılara saldırmış, bölgelerinden çıkmalarını sağladıkları gibi, askeri birliklerin bizzat yardımlarına giderekAnkara güçleriyle ortak biçimde Şeyh Said'çilere karşı savaş vermişlerdi (36). Dersim aşiret başkanları toplanarak Şeyh Saidçilere karşı uyanık olunmasını, bölgeye sızmalarının önlenmesini, Ankara Hükümeti'nin yanında yer alınmasını kararlaştırmışlardı (37). Ankara Hükümeti ve

---

(33) Şeyh Said'in bu çalışmaları, mektup ve bildirileri için bkz: Fırat, s: 199 v.d. M. Şerif Fırat olayların içinde ve tanık olan biridir.

(34) Fırat, s: 194.

(35) Fırat, s: 207.

(36) Askeri birliklerle birlikte hareket edildiğine dair belgeler için bkz: Fırat, s: 209 v.d.

(37) Fırat, s: 214.

M.Kemal bu tutumun bilincindeydi. Yararı olan aşiret başkanlarına ve bölge Alevi halka Ankara Hükümeti temsilcileri (**M. Kemal, Erzurum valisi Zühtü Bey, III. Ordu Müfettişi Kazım Bey, XI.Fırka Komutanı Mirliva Osman Nuri, Kiğı Kaymakamı Osman Nuri. Hınıs Müfreze Komutanı kaymakam Osman v.b.**) yardımlarından övgüyle söz etmiş ve teşekkür telyazıları göndermişlerdi (38). Bunlar Dersim Alevi halkın M.Kemal'in yanında oluşunun, ulusal Hükümetin zor dönemlerinde, yanlarında yer alarak güç oluşturduğunun belge ve kanıtlarıdır.

Ama ne var ki Dersimliler ne ölçüde titiz davranırlarsa davransınlar Şeyh Said'çilerden uzak kalamadılar, onları bölgelerinden uzak tutamadılar. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra birçok Şeyh Said'çi Dersim'e kaçarak gizlendi. Alevilerin geleneğinde sığınanı korumak vardı. Sığınmalar sonucu zaman zaman olaylar yaratıldı. Bunları kovuşturmak ve yakalamak için bölgeye jandarma girdi ve baskı yaptı. Özgür yaratılışlı, belli kurallara gelemeyen Dersim Alevileri jandarmaya tepki duydu. Bölgedeki feodal yapının korunması,aşiretler arası çekişmeler, çağdaş olanakların ve kalkınmanın bölgeye gitmeyişi Dersim Olayı'nı doğurdu. Dersim Ayaklanması önceden düşünülen planlı-projeli bir eylem değildi. Olaylar ve koşulların bu yönde gelişmesi Dersim Ayaklanması'na neden olmuştu.

Alevi halk ayaklanmanın şiddet kullanılarak bastırılmasında ve kıyımlardan dolayı Atatürk'e dargın ve kırgın değildir. Bu olaydan Atatürk'ün ilgisi olmadığı kanısındalar. Olayı baskı, zulüm ve kıyım biçimine dönemin başbakanı Celal Bayar'ın dönüştürdüğünü düşünmektedirler. Bu ara Atatürk hastaydı ve devlet işleriyle ilgilenmiyordu. Olayın bir kıyıma dönüştüğünde

---

(38) İlgili telyazı ve belge metinleri için bkz: Fırat, s: 210 v.d.

Atatürk'ün haberi olmamıştır, demektedirler ki doğruluk payı büyüktür. Bu anlayışları Atatürk'e karşı sınırsız sevgi, bağlılık ve tutkularından kaynaklanıyordu.

c) Resmi Dinsel İdeoloji (Sünnilik) ve Popülist Din (Tarikatlar) Karşısında Atatürk'ün Tutumu:

Atatürk, tepkiyi popülist din ve temsilcileri olan tarikat ve dervişlerden değil, ulemadan bekliyordu. Çünkü ulema devletle içiçe örgütlenmiş, Osmanlı Devlet'nin resmi dinsel ideolojisini üretiyor ve temsil ediyorlardı. Halifelik-Padişahlık'a karşı olmakla Akatürk bu kesimi karşısına almış oluyordu. Ulemanın toplumsal ve siyasal temeli yıkılıyordu. Toplumun ve Devletin gözünde Sünni ideolojiyi üreten ve temsil eden ulema, din adamları olarak görülüyordu. Atatürk'se ulemayı ve gerici **" din adamlarını Türk Devrimi'nin bağrına saplanmış kara saplı bıçak "** olarak görüyordu (39). 1924'lerin laikleştirici düzeltimleri bu nedenle dervişlere değil, ulemaya yönelikti. Ne var ki laikliğe karış tepki ulemadan çok, dervişlerden geldi. Çünkü derviş kurumları, kurulu düzenden bağımsız, merkezden uzak, daha özgür ve muhalefete alışık kurumlardı. Emperyalizmin de el atmasıyla bu tür derviş kuruluşları **"şeriat perdesi "** altında tepki merkezleri oldular. Ne var ki Alevi - Bektaşi derviş kuruluşları bu noktadan da

---

(39) Atatürk'ün 20. 3. 1923'de Konya Türk Ocağında bu konudaki konuşması tam olarak şöyle: "Ben kişisel olarak onların düşmanıyım. Onların olumsuz yönde atacakları bir adım, yalnız benim kişisel imanıma değil, yalnız benim amacıma değil, o adım benim ulusumun yaşamıyla ilgilidir, o adım ulusumun yaşamına karşı bir kasıt, o adım ulusumun kalbine yöneltilmiş zehirli bir hançerdir. Benim ve benimle aynı görüşlü arkadaşlarımın yapacağı şey mutlaka ve mutlaka o adımı atanı tepelemektir. (....) Eğer bunu yapacak yasalar olmasa, bunu sağlayacak meclis olmasa, öyle olumsuz adım atanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam, yine tepeler ve yine öldürürüm". Bkz: A.S.D., 11/146.

öteki popülist din kurumlarından ayrı yol izlediler. Sünni popülist din kurumları Osmanlı Sarayı ve Halifeliğin uydu kurumları olmalarına karşın, Alevi-Bektaşiler Osmanlı yönetiminee aşağılanan, kıyılan ve yasaklanan popülist din kurumları olmuşlardı. Şeriatçı kuruluşlar panislamizm siyasına aracı olurken , Alevi-Bektaşi kuruluşlar panislamizm ve Halifeliğe ters düşmüş, Genç Türk- İttihat ve Terakki çizgisinde kalmışlar ve M.Kemal'le bağlaşma içerisine girmişlerdi. Laikliği ve Cumhuriyeti düşünce yapılarına uygun bulmuş ve Cumhuriyet ilkeleriyle laikliğin savunucuları olmuşlardı. Halifeliğin yıkılmasında Aleviler Atatürk için temel dayanaktı.

Atatürk özellikle Şeyh Said Olayı'ndan sonra popülist dinin üzerine gitti. Tekke ve tarikaları kapadı (40). Bunların toplumsal temeli olan feodaliteyi yıkmaya çalıştı. Dinde reformu tasarlamasına karşın, günün koşulları reform yolunu kapıyordu. Devletin, dinde reform işini üstlenmesi bir yerde, devletin dinsel bir nitelik kazanmasıyla aynı anlama geliyordu. Laik devlet anlayışından ödün vermeden, dinsel inançlar konusunda yan olmadan, devletin dinde reform işini yürütmesi hemen hemen olanaksızdı. Gerçi, reformun düşünüldüğü dönemler de olmuştu. Ama bundan cayılarak laiklikte karar kılınmıştı (41). Haziran 1928'lerde Atatürk Prof.Fuat Köprülü'nün başkanlığında İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerine bir dini düzeltme tasarısı hazırlattı. Bu tasarıda " **din toplumsal kurum** " olarak görülüyor, **"tapınma dilinin Türkçe** " olması benimseniyor, camiler bir düzene sokuluyor, toplanma ve tartışma yeri oluyor, çağdaş müzik gereçleriyle donatılıyordu (42). Atatürk, bu tür bir tasarının İlahiyatçıların değil de kendi tekelinde olmasını düşünerek, tasarıyı uygulamaya

(40) Geniş yorum için bkz: Lewis, s: 404 v.d.: Tuncay, s: 70.
(41) M. Bedri Gültekin-Laikliğin Neresindeyiz. s: 69 v.d.
(42) 1928 tasarısının metni için bkz: Gültekin, s: 288 v.d.

sokmadı. Yalnız kendi yönlendirmesi çerçevesinde Kuran dilini Türkçeleştirdi, " **din adamalığını** " din görevlesi düzeyine indirgedi. Dinsel anlayışa laik bir nitelik kazandırdı. İslamlığa ve tapınmaya bakışı farklıydı. Bir konuşmasında şu değerlendirmeyi yapıyor Atatürk:

"...Çöl Arapları için günde beş defa abdest alıp, beş defa namaz kılmak çok ileri bir adımdır. (...) Oysa bu müslüman tapınması, Türkler için çok hareketsiz sayılabilir. Sarp dağlarda at oynatan, erimiş kar sularıyla yıkanan Türk için abdest ve namazdan ibaret olan tapınma biçimi, çok hareketsiz kalmıştır " (43)

Bu bir Alevi - Bektaşice yaklaşımdı, İslamlık ve tapınma olayına. İslamlığa kazandırmaya çalıştığı çerçeve bu yaklaşımla oluşturulmaktaydı. İslamlığın biçimsel yanı olan tapınmayla ilgili katılık kaldırılmaya çalışılıyordu. Düşünsel yanı ise hoşgörü ve laik ilkelere dayandırılıyordu.

Atatürk, özünde popülist din kurumlarını (tekke, tarikat, dergah v.b.) tarihsel görevini yapmış birer Türk kurumları olarak görüyordu. Çıkışlarını olumlu buluyor, geçmişte Türk toplumunun oluşmasındaki misyon görevlerini takdirle karşılıyordu. Ama 20.y.yıl için gerilerde kalmış, ömürlerini tüketmiş olduğu kanısındaydı. Şunu diyordu:

" Tekkeler, kuşkusuz... birer Türk kuruluşlarıdır. (...) Zamanında görevlerini yapan ulusal birer kültür kurumlarıydılar... Fakat zamanla yozlaştılar, görevleri bitti...Artık onları tarihe mal etmekten başka

---

(43) Bu konuşma için bkz: M.H.Egeli-Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları, s: 60.

çare yoktu " (44).

Çünkü artık Türkiye çağdaş toplum oluyor, dünya ulusları arasına giriyordu. Yeni koşullar, yeni misyonlar yaratacaktı. Atatürk'e göre Türk toplumu için yeni misyon " bilim " di, " teknik " di (45). Amacı gelişmiş, kalkınmış ve çağdaşlaşmış bir Türkiye'ydi. Bunun için şu soruyu soruyordu:

" Bir takım şeyhlerin, dedelirin, seyidlerin, çelebilerin, babaların, dervişlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere üfürükçülere, nushacılara, gelecek ve yaşamlarını güvenen insanlardan oluşan bir kütleye, uygar bir ulus gözüyle bakılabilir mi? Ulusumuzun gerçek yüzünü, yanlış anlamda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş bu gibi öğe ve kurumları, yeni Türk devletinde, Türk Cumhuriyetinde sürdürmeli miydi ? " (46).

Yanıtını yine kendisi veriyordu. Bu yanıt popülist din kurumlarının kaldırılışının gerekçesiydi (47). Gerekçesi şu:

"...Toplumumuzun,hurafeci ilkel bir kavim olmadığını göstermek..." (48).

Gerekli gelişme ve değişmeyi gösterdikten sonra popülist din kurumlarına izin verilecekti, belki. Atatürk Hatay olaylarından önce, İzmir gezisi günlerinde Denizli eski milletvekili Hüseyin Mazlum Baba'nın oğlu Mümtaz Babalım'ı kabul ederek Bektaşilik kurumlarını yeni

---

(44) Atatürk'ün tekkelerin konumunu değerlendiren sözleri için bkz: Egeli, s: 60 v.d.
(45) 30. 8. 1925 tarihli Kastamonu konuşması, Bkz: A.S.D., II/215.
(46) Prof. E. Ziya Karal-Atatürk'ten Düşünceler, s: 73.
(47) Popülist din kurumlarının kaldırılışıyla ilgili yasa ve uygulamalar için bkz: Tuncay, s: 151 v.d.
(48) Karal, s: 74.

koşullara ve günün gereksinimlerine göre, yeni bir tüzük çerçevesinde kurup canlandırmasını önermişti. Hatay olayları ve Atatürk'ün ölümünün araya girmesi bu çalışmaları engellemişti (49).

3 - M.KEMAL-HACI BEKTAŞ TEKKESİ İLİŞKİLERİ VE BEKTAŞİLER'İN KURTULUŞ SAVAŞI'NA KATILIMLARI:

a) Kongreler Sırasında M. Kemal - Hacı Bektaş Tekkesi İlişkileri:

M.Kemal, Samsun'a çıktıktan hemen sonra nabız yoklamasına girişti. Yararlanılması gereken bütün güçlerle bağ kurdu. Bunlardan biri de din etkeniydi. Feodal ve geleneksel bir yapısı olan Osmanlı toplumunda bu etkeni küçümsememek gerekiyordu. Öncelikle bütün şeyh ve tarikat ileri gelenlerine mektuplar göndererek ulusal savaşıma kazanmaya çalıştı (50). Bektaşi tekkesinin Alevi-Bektaşi halk üzerindeki etkinliğinin bilinciydeydi. Alevi halkı Türkiye genelinde önemli çoğunluğa sahip bir güçtü. Daha Tokat'tayken 26.6.1919'da Konya'daki II. Ordu Müfettişliğine gerekliliğini vurguluyordu.

" Tokat ve yöresinin islam nüfusunun yüzde seksen ve Amasya yöresinin de önemli bir kesimi Alevi mezhebinden olanlar oluşturmaktadırlar ve Kırşehir'deki Baba efendi hazretlerine oldukça bağlı bulunuyorlar. Vatanın ve ulusal bağımsızlığın bugünkü tehlikesini bizzat görmekte olan bu kişilerin mevcut kanısı kuşkusuz buna pek uygundur. Dolayısıyla sözü geçer ve güvenilir kimi

(49) Bkz: Noyan, s: 84.

(50) Din etkeni ve tarikat ileri gelenlerine gönderilen mektuplar için bkz: S. Selek-Anadolu İhtilali, s: 74 v.d.; Öztürk, s: 204 v.d.

kişileri görüştürerek kendilerince uygun görülecek Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak örgütlerini destekleyecek biçimde birkaç mektup yazdırılarak bu yöredeki Alevi sözü geçerlerine dağıtmak üzere gönderilmesini pek yararlı görüyorum " (51).

Atatürk, Hacı Bektaş Çelebisinin düşüncelerini biliyordu; Demokratik düşündüklerini, ulusçu olduklarını ve çağdaş bir düzen düşlediklerini öğrenmişti. Halifeliğin temsilcisi olduğu Sünni ideolojideki Osmanlı yönetimine karşın, ulusçu - bağımsızlıkçılığın temsilcisi olan kendisine katılacaklarını sezinlemişti. Bu kanıya Cemalettin Efendi'yle Amasya'da karşılaşmaları ve görüşmeleri sırasında varmış olabilir (52).

Sivas Kongresi'nde M.Kemal'i ençok destekleyenler Alevi - Bektaşiler oldular. Hacı Bektaş tekkesi burada da M.Kemal'e yardım ve desteklerini sürdürdü. Sivas'a gelen delegelerin konuk edilmesinde ellerinden geleni esirgememişlerdi. M.Kemal buradaki desteklerinden memun olacak ki, Kongre'den sonra Hacı Bektaş tekkesi postnişini Salih Niyazi Baba'ya bir telyazı göndererek memnunluğunu ve teşekkürlerini bildirecektir. Zaten Erzurum ve Sivas Kongreleri sırasında Atatürk Cemalletin Efendi'yle sürekli ilişki içerisindedir. Haberleşmektediriler (53). Bu ilişkiyi şu teşekkür yazısı doğrulamaktadır. Bu belge ilk kez yayına girdiği için aslını ve Türkçesini vereceğiz. Belge şu (54):

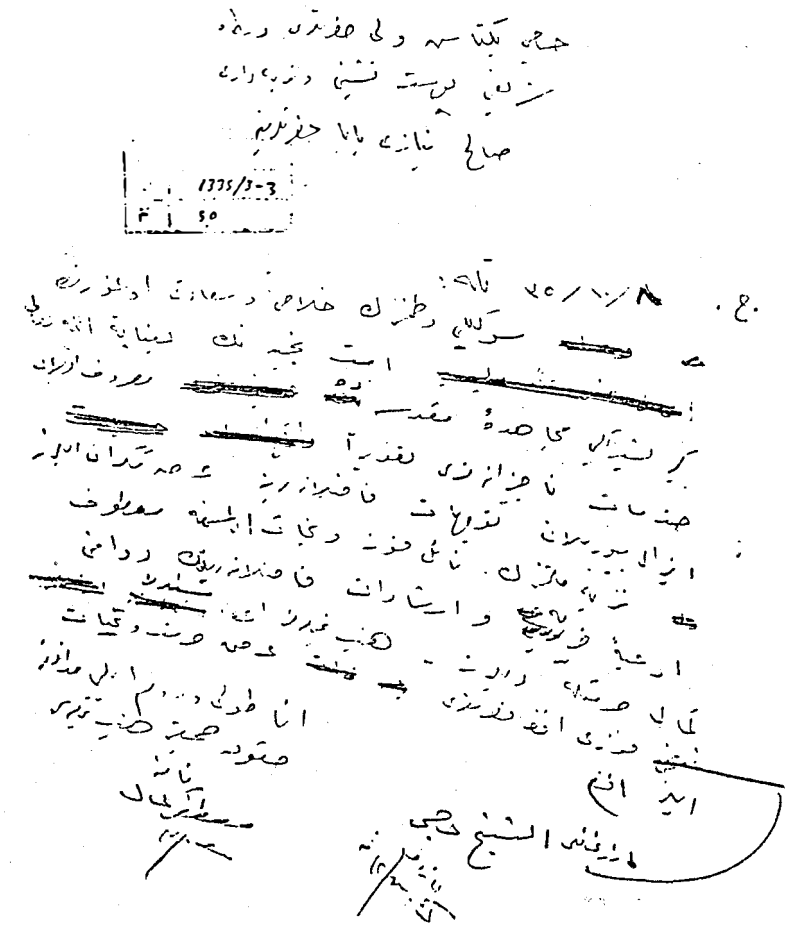
---

(51) Belge için bkz: Selek, s: 76.

(52) Olayın yakın tanığı H.Gerede'nin anılarına göre; Atatürk'ü Amasya'da karşılayan din adamları içerisinde Cemalettin Efendi de vardır. Bkz: Kutay, s: 281.

(53) Ulusoy, s: 101.

(54) Bu teşekkür telyazısının bugünkü dille söylenişi şöyle: "Sevgili vatanımızın kurtarılması ve mutluluğu uğrunda soylu ulusumuzun Tanrı'nın izniyle giriştiği Kutsal Savaş'ta üstün görevimizi övgüyle karşılamanıza, yüksek değerlendirmenize teşekkürlerimizi sunarız.

Temiz ulusumuzun yükselme ve kurtarılmasına dönük hayırlı iz ve yol göstericiliğinizin devamını üstün saygıyla dileriz. Temsil Kurulu üyesinden Erzincanlı Şeyh Hacı Fevzi Efendi hazretlerinin sevgi ve saygılarını iletiriz". Bu belgenin özgün biçimi ve Türkçesi şu derlemede yer almaktadır. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 80, s: 7 v.d. Ağustos 1981, Genelkurmay basımevi.

Belge No.1754
Sivas
12.10.35

Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri
Dergah-ı Şerifi Postnişini ve Türbedarı
Salih Niyazi Baba Hazretlerine

C.8/10/35 tele

Sevgili vatanımızın halası ve saadeti uğrunda ümmet-i necibe'nin Hinayetillah-i Taala girişti̇ği mücahade-i' de maruf zian hıdamat-ı nacizanemezi takdiren ibzal buyrulan teveccuhat-ı fazdilanelerine arz-ı teşekkürat eyleriz. Nezih milletimizn enil-i fevz ve necat olmasına matuf evviye-i hayriye ve irşadat-ı fazılanelerinin devamını kemal-i hürmetle dileriz. Heyet-i temsilemiz azasından Erzincanlı eş-şeyh Hacı Fevzi Efendi Hazretleri arz-ı hürmet ve tahiyat eyler efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Yazdım
K.4.Ş.12 minh

Arşiv No: Atatürk
Dolap No: Özel
Göz No: 4
Klasör No: 6
Dosya No: 1335-3-3
Fihrist No: 50

b) M.Kemal ve Kurulunun Hacı Bektaş Dergahını Ziyareti ve Kurulan Sıcak İlişkiler:

Sivas Kongresinden sonra ulusal savaşıma merkez olarak Ankara seçilmişti. Temsilci Kurul Ankara'ya giderken Hacı Bektaş bucağına uğrayıp, onlarla görüşmek ve kesin desteklerini sağlamak istiyordu. Bu nedenle Temsil Kurulu 23.12.1919 günü Hacı Bektaş'a geldi (55). Biz olayın tanığından, bizzat bu gezide bulunan Mazhar Müfit Kansu'nun anılarından yolculuğun bu aşamasını verelim:

"...Hacı Bektaş'a uğranılacaktı. Bu (rası) önemli bir merkezdi. Bütün Anadolu'daki üç-dört milyondan, belki de daha çok sayıya ulaşan Aleviler'in bağlı bulundukları Çelebi, Hacı Bektaş'da oturmaktaydı. O zaman Çelebi Cemalettin Efendi ve Hacı Bektaş dede postu vekili Niyazi Salih Baba idi.

Milyonlara varan Alevi ve Bektaşiler, gerçi yansız bir durumda görülüyorsa da bunlar, dede postu vekilinin buyruk ve isteklerine uyduklarından bu iki zat ile görüşmek onları, yanımıza çekmek için gerekliydi (...). Bu milyonlarca halk gözardı edilemezdi.(...)

Salih Niyazi Baba'nın Çiftliğe kadar geleceğini, bizi karşılayacağını öğrendik. Çiftlik (...) halkı Aleviydi. (...) Hacı Bektaş'da karşılandık. (...) Bir odaya aldılar. Bu alçakgönüllüce düzenlenmiş oda Çelebi'nin kabul odasıymış. Beş-altı dakika sonra Çelebi Efendi geldi. (...) Ortalık kararınca odaya bir

---

(55) Atatürk "Söylev"inde kronolojik bilgi verirken siyasal nedenlerle olacak ki bu bölümü geçiştiriyor. Bkz: s: 240.

masa getirilerek rakı takımları konuldu. Cemalettin Efendi, rahatsız olduğundan içmediğini, fakat şerefimize içeceğini söyleyerek rakıya başladı. (...) Paşa, Çelebi ile görüşerek, tümüyle Kuvayi Milliye'ye yandaş olduğuna dair söz aldı ve buraya gelmekten amacımız da gerçekleşti. Bu görüşmeler pek uzun sürmedi. Çelebi Efendi derhal durumu kavradı ve adamlarına gereken buyrukları vereceğine söz verdi. Paşa'nın durum ve giriştiğimiz savaşım hakkında verdiği bilgi Çelebi'nin dikkatini çekti. Hatta Çelebi daha ileri giderek cumhuriyet yanlılığını sezdirdi ise de Paşa zamanı olmayan bu önemli sorun için olumlu veya olumsuz bir karşılık vermeyerek, oldukça tedbirli bir biçimde görüşmeyi yürüttü. Anlaşılıyor ki Cemalettin Efendi cumhuriyetten yana, hele Salih Baba, özgür düşünceli, çok ileri bir zat. Ertesi gün Hacı Bektaş türbesi gezildi ve Salih Niyazi Baba'nın öğle yemeği davetinde bulunduk.(...) Çelebi ile Baba arasındaki uyuşmazlık bir ölçüde çözülür bir biçime kondu.(...) Sonunda iyi bir izlenimle Hacı Bektaş'tan ayrıldık " (56).

Bektaşi dergahı M.Kemal ve kuruluna büyük ilgi gösterdi. Şapolyo'nun saptamasına göre, " Kızılbaşların çelebisi Cemalettin Efendi

(56) Bkz: M.Müfit Kansu-Erzurumdan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c: 11. s: 492-495. Tarihçi E.B. Şapolyo da gezinin bu bölümünü ve buradaki görüşmeleri birinci derecede tanıklara başvurarak saptıyor. Bkz: E.B. Şapolyo-Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, İst. 1958, s: 354 v.d. Biz bu tesbitlerden de yararlandık. İki kaynak da aynı tesbitlere varıyorlar. Konuyla ilgili araştırıcılardan Şener (s:136 v.d.) Gülşan (s: 130 v.d.), A. Celaleddin Ulusoy (Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevili-Bektaşi Yolu, s: 100 v.d.), Doç. Bedri Noyan (Bektaşilik Alevilik Nedir, s: 90 v.d.) ve Fikret Otyam (Hû Dost, s: 73 v.d.) genellikle Şapolyo'nun tesbitlerine bağlı kalmışlardır.

Atatürk'e karşıcı çıktı " (57). Cemalettin Efendi Atatürk'ü Beş Taşlar denilen yerde karşılamıştı. Buraya siyah kupa bir arabayla gelmiş, Atatürk'ü ve kurulunu alarak konağa dönmüşlerdi. Kaymakam vekili Nihat Bey M.Kemal'e " **Paşam, Çelebi'nin bu hareketi davamız için olumluluk belitisidir!** " diyor (58). Çünkü daha önceleri de bu dergaha önemli devlet adamları gelmişlerdi. Ankara valisi Sırrı Paşa geldiğinde Beş Taşlar'da arabasından inerek yeri öpmüş ve yürüyerek Hacı Bektaş'a gelmişti. Talat ve Enver Paşalar geldiklerinde, - bu İttihat ve Terakki'nin, Meşrutiyet'in iki büyük önderi - Çelibi bu iki devlet adamını ancak dergahın selamlığında karşılamıştı (59). Görüldüğü gibi Hacı Bektaş dergahının etkinliği ve Alevi-Bektaşiler hem meşrutiyetçiler, hem de cumhuriyetçiler için önemliydi.

Çelebi'nin oğlu Hamdullah Efendi'nin odasında " **Ayinicem** " düzenlendi (60). Sonra kurul dergahı gezdi. Dede postunda oturan Salih Niyazi Baba ziyaret edildi. Burada yapılan bir " **ikrar töreni** " yle M.Kemal'e " **kılıç kuşatıldı** " ve " **yola kabul** " edildi. Atatürk, Çelebi Cemalettin Efendi, Salih Niyazi Baba ve öteki dergah ileri gelenleriyle özel bir toplantı yaptı. Bu görüşmede neler konuşulduğu bugün de pek bilinmemektedir. Yalnız katılanların sözlü olarak anlattıklarına göre, Atatürk Kurtuluş Savaşı'nın gerekliliğini anlatır, bu savaşımın gerçekleştirilmesi durumunda, " **Padişah ve Halifeliğin kaldırılacağını, egemenliğin din - dil - mezhep - tarikat ayrıcalığı gözetmeksizin Türk halkına ait olacağını ve kendisini yönetenleri halkın seçeceğini, kadın-erkek eşitliğinin sağlanacağı...**" doğrultusunda söz verir. Bu ara

(57) Şapolyo (1958), s: 354.
(58) Şapolyo (1958), s: 355.
(59) Bkz: Şapolyo (1964), s: 331 v.d.; Şener, s: 136 v.d.; Gülşan, s: 130.
(60) Şapolyo (1958), s: 335.

kümeleşerek konuşmalar olur. M.Kemal bu fısıldaşmaların nedenini Çelebi ile Baba'ya sorduğunda aldığı yanıt ilginçtir. **" -Sayın Paşam, Canlar derler ki, acaba Pir Hacı Bektaş (cisim) mı değiştirmiş. Çünkü yüzyıllar önce Ulu Pirimiz de böyle konuşmuştu "** (61).

Bu Alevi-Bektaşiler'in olaya yaklaşımıydı. Bakış ve mantıklarıydı. Olaya olumlu yaklaşıyor, katılacaklarına dair söz veriyorlardı. Kendi düşünüş ve mantıklarıyla Atatürk'ün düşünüş ve yapacakları arasında bağ görüyor, aynı oluşunu anlıyorlardı. Bu nedenle de Kurtuluş Savaşı'na topluca katıldılar ve Atatürk'ün arkasından kenetlenerek, devriminin potansiyel gücü oldular.

Bu toplantıdaki gizli konuşmaların içeriği daha sonraları Veliyettin Çelebi'ce sözlü olarak şöyle dile getirilmişti:

" Cemalettin Çelebi Mustafa Kemal Paşa'ya, ' Paşa hazretleri' diyor, ' cesaretli ve öngörüşlü yönetiminizde Türk ulusunun düşmanı kahredeceğine inancım sonsuz. Ulu Tanrı'nın uluşumuza bağışlayacağı zaferden sonra Cumhuriyet ilanını düşünüyor musunuz? ' Çelebin'nin 'Cumhuriyet' sözcüğünü böylesine açık yürekle söylemesi üzerine,M. Kemal Paşa heyecan ve dikkatle Cemalettin Çelebi'nin gözlerine bakıyor, biraz daha yaklaşıyor, onun elini avucunun içine alıyor, kulağına fısıldar gibi yavaş fakat kararlı bir sesle: ' O mutlu günün ilanına kadar aramızda kalmak koşuluyla, evet. Çelebi Hazretleri " diyor (62). Ayrıca bu özel toplantıda M.Kemal Hacı Bektaş dergahı önderlerinden **" kendileriyle birlikte çalışacaklarına "** dair söz aldı (63).

61) Metinler için bkz: Gülşan, s: 131.
(62) Ulusoy, s: 101 v.d.
(63) Şapolyo (1958), s: 356.

Alevi-Bektaşiler'in tarihleri boyunca tasarladıkları, yaşamlarına kattıkları, yaşama geçirmek için yer yer eyleme geçtikleri düşüncelerdi bunlar: Cumhuriyet, demokrasi, laiklik, özgürlük, ekonomik ve toplumsal eşitlik ve ulusçuluk... İşte Atatürk bunları yaşama geçirmek kararlığıyla karşılarındaydı. Onunla bütünleşmek tarihsel görevleri, misyonlarıydı. Atatürk'ün arkasında yer almalarında bu tarihsel misyonları temel etkendi.

Bu nedenle ulusal savaşıma parasal yardımda bulundular (64). Salih Niyazi Baba dergahtaki bütün yatak, battaniye ve ambarlardaki zahireyi arabalara yükleterek Atatürk'ün kuruluyla birlikte gönderdi (65).

Orhan Bey döneminde **Pencik Antlaşması** yapılmış, Hacıbektaş dergahı ve buraya bağlı öteki dergahların gelirlerinin % 60'ı **" Gaziler payı "** olarak Yeniçeri Ocağına verilmişti. II.Mahmut'un dergahı kaldırmasından sonra bu gelirler dergah kasasında biriktirilmişti. Dolayısiyle o güne dek biriken 1800 altın lira M.Kemal'e verilerek ulusal bağımsızlık uğruna kullanılmasını istemişlerdi (65 a).

M.Kemal bu gelişmelerden sonra 2.1.1920 günü Hacı Bektaş'taki Cemalettin Efendi'ye bir telyazı göndererek yardım ve destekleriyle ulusal savaşıma güç kaynağı olduklarını dile getiriyordu. Telyazı şöyle:

"...Yolculuğumuz sırasında görüp incelediklerimiz bizlere, gerçek koruyucu Ulu Tanrı'nın yardımı ile meydana gelen ulusal birliğimizin kaynağı olan ulusal örgütün kök salmış, ulusun ve yurdun geleceğini kurtarmak için gerçekten güvenilir bir güç ve erk

(64) Baki Öz, s: 77.
(65) Noyan, s: 90.
(65 a) Sümer, s: 51.

durumuna gelmiş olduğunu sevinçle gösterdi.

Dış durum, bu ulusal dayanç ve birlik yüzünden Erzurum ve Sivas Kongresi ilkelerine göre ulusun ve yurdun yararına elverişli bir biçime girmişti.

Kutsal birliğimize, dayanç ve inancımıza güvenerek yasalara uygun isteklerimizin elde edileceği güne değin hiç yılmadan çalışılması ve bu bildirimizin köylere varıncaya dek bütün ulusa duyurulması..." (66).

Atatürk'e Hacı Bektaş'da ilgi gösterildiği, gerekli desteğin yapılacağına karar alındığı, Alevi - Bektaşiler'in Kuvayi Milliye'ye katılma kararı aldıkları dönemin İçişleri Bakanlığı'na istihbarat edelir. İstanbul Hükümeti İçişleri Bakanlığı'nın bu istihbaratı dahi M.Kemal-Hacı Bektaş dergahı ilişkilerini ve Alevi-Bektaşiler'in ulusal savaşıma katılma kararını açıklar. Ankara ilinden gelen 28.12.1919 tarihli şifre telyazısı (gizli rapor) sureti şöyle:

" Kurulun Hacı Bektaş köyünde Çelebi Cemalettin Efendi'ce konuk edildiği, dergahın dedelerince kendilerine ziyafet verildiği, Bektaşi tarikatı ileri gelenleriyle Aleviler'in Kuvayi Milliye'ye girdikleri ve yine Kırşehir'de şiddetli yağmur yağmasına karşın, pek büyük tören yapıldığı, mutasarrıflık vekaletinden alınan telyazıdan açıkca anlaşılmakta " dır (67).

Yeri gelmişken şu savın da açıklığa kavuşması gerekir. Yıldızeli, Zile, Yozgat ayaklanmaları sırasında M.Kemal, Mucur Askerlik Şubesi Başkanlığı'ndan Cemalettin Efendi'yle ilişkiye geçerek, ondan bölgedeki

---

(66) Belge için bkz: Söylev, 1/241.

(67) Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri, s: 77 (Belge: 78/a).

Alevi-Bektaşiler'in uyarılmasını, ayaklanmaya katılmalarının önlenmesini ister. Askerlik Şubesi Başkanı'nın M.Kemal'in isteğini bildirmesi üzerine " **Dede'nin hastalığını ileri sürerek böyle bir yardıma yanaşmadığı** " belirtiliyor (68). Bu sav biraz da amaçlı olarak abartılmaktadır. Alevi-Bektaşiler'in Atatürk'ten yanalıkları, Cemalettin Efendi'yle Salih Niyazi Baba'nın tutumları ve aldıkları kararlar, verdikleri söz yukarıda belgelerle verildi. Bu sav yersiz. Cemalettin Efendi o an için hasta olmuş, olabilir de. Kalp hastasıyldı, zaten. O dönemler sağlığı yerinde değildi. Bakınız Temsil Kurulu'nda bulunan ve Hacı Bektaş dergahına giden M.M.Kansu Cemalettin Efendi'nin " **rahatsız olduğundan (rakı dahi) içmediğini** " yazmaktadır (69). Genellikle yatakta tedavi görüyordu. Atatürk dahi Cemalettin Efendi'nin hastalığıyla ilgilenmiş, özel olarak doktor göndermişti. Dr.Naci ve Dr.Osman Beyler Cemalettin Efendi'nin evinden çıkmasına dahi izin vermiyorlardı (70). Bu nedenle uzun yaşayamamış 1921'lerde ölmüştü. Bu yardım isteği böylesi bir hasta dönemine rastlamış, yardımcı olamamış olabilir. Bunda bir " **kasıt** " aramak, Alevi - Bektaşiliğe önyargılı bakmaktan kaynaklanmaktadır.

Oysa, bu olayın içeriği çok farklı. Olayda emperyalizmin kullandığı bölücü yöntemler rol oynuyor. Emperyalizmin buyruğunda olan Halife Ordusu **"Çerkezler ve Aleveler'e özerklik sözü vererek yanlarına çekmeyi** " denemişti (71). Aleviler bu bol keseden sözlere kanmamışlardı. Halife Ordusu, **"Yıldızeli'nden Sivas'a yürüyelim** " biçiminde propoganda yaparak, yoğun Alevi topluluğunun

(68) Ertuna, s: 144; Esengin, s: 66.
(69) Kansu, 11/494.
(70) Ulusoy, s: 100 v.d.: Otyam, s: 74.
(71) Kaymakam Bekir (Baran) Bey'in raporu. Bkz: Ertuna, s: 147.

bulunduğu Sivas'ı tehdit ediyorlardı. III.Kolordu Komutanı Albay Selahattin 27.5.1920'de Genelkurmaya çektiği telinde " Sivas'ı kesin olarak savunacağını " bildiriyordu. Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa ayaklanmanın yayılması kuşkusunu taşımaktadır. Akdağ Askerlik Şubesi Başkanlığı'na tel çekerek kaymakamla birlikte **" yöresel güçler oluşturmalarını "** istemektedir. Aynı gün, yani 27 mayısta Alevi - Bektaşiler'i tehdit altında gördüğü için M.Kemal Mucur Askerlik Şubesi Başkanına tel çekerek, **" Yıldızeli ve Zile'de bulunan Aleviler'i uyarmak ve olumlu düşünceler aşılamak için Alevi Dedesi Çelebi Efendi'nin harekete geçerilmesini "** istemektedir (72).

Olayın gelişimi böyle.M.Kemal'in, İsmet Paşa'nın ve Albay Selahattin'in çabaları Alevi-Bektaşi halkı korumaya yönelikti. Uyanık olmalarını da bu nedenle istiyorlardı. Zaten Alevi-Bektaşi halk Halife Ordusu'nda yer almadığı gibi, bu ayaklanmalara da katılmamış ve bu ayaklanmalara karşı ulusal Hükümetle birlikte hareket etmişlerdi. Cemalettin Efendi'nin **" hasta oluşu "**, bu nedenle bizzat çaba gösterememesi, Alevi-Bektaşiler'in tutumunu değiştirmemişti.

c) M.Kemal ve Kurulunun Ankara'da Karşılanışı ve Alevi-Bektaşiler'in Rolü:

M.Kemal ve kurulunun Ankara'da karşılanışı (73) da Alevi-Bektaşiler'in Kurtuluş Savaşı'na katılımının bir

---

(72) Telyazılar ve buyruklar için bkz: Ertuna, s: 144; Avcıoğlu, 1/153.
(73) Olayın tanıkları karşılamayı hep aynı biçimde anlatıyorlar. Bunlardan biri de Cemal Bardakçı, Bardakçı bu aralar Haymana kaymakamı. Ulusal Hükümetin Ankara Valisi Yahya Galip onu Ankara

kanıtı, bir göstergesidir. Bu karşılamayı olayın tanığı ve içinde olan M.Müfit Kansu'nun anılarından verelim:

"...Köylerden birçok atlı...binlerce halk Ankara'ya gelmişti.(...) Yediyüz yaya üçbin atlıdan oluşan bir seymen alayını Ankara'da bulunan dervişler izliyordu. Bu dervişler Nakşi, Rufai, Sadi, Bayrami ve Mevlevi tarikatlarından olup yöredeki Kızılbaşlar bir kısım da gizli olarak Bektaşiler var " dı (74).

Tarihçi E.B.Şopolyo bizzat bu karşılamayı tanıklarına ve yaşıyanlara başvururak " **inceleyip saptamış** " tır (75). Şopolyo'ya göre M.Kemal ve kurulu Ankara'da Seymen Alayı'nca karşılandı. Bu Seymen Alayı beş-on kişilik bir topluluğun değil, " **Orta Anadolu Türkler'inin ortaklaşa bir coşkusuydu** " Seymen Alayı'nın arkasında Ankara'daki çeşitli tarikat dervişleri vardı. Onları ise " **yöre köylerden gelen Kızılbaşlar** " izliyordu (76).

Konu buraya varmışken " **Seymen Alayı** " ve " **Seymen düzülme** " geleneğine değinip, bunun bir Alevi geleneği olduğunu vurgulayalım.

Bir Alevi ve Ahi geleneği olan Seymen Alayı her zaman düzülmezdi. Bu toplumun inanışına göre " **kızılca günlerde** " düzülürdü (77): Yani ülkenin

---

polis müdürlüğüne getirmişti. Bardakçı karşılama törenlerinin ön hazırlıklarına bizzat katılmış ve olayın birinci derecede tanığıdır. Gözlemleri ve anıları için bkz: Cemal Bardakçı-"Atatürk'ün Kuvayi Milliye Hareketinin Merkezi Yapmak Amacıyla Ankara'ya İlk Gelişi", Yakın Tarihimiz, c:I, s: 105 v.d. Rauf (Orbay) Bey'se anılarında bu yolculuğu ve Ankara'daki karşılamalara yer vermekle birlikte, yolculuğun Hacı Bektaş bölümüyle, Ankara karşılamalarında Seymenlerin rolünü atlıyor. Bkz: Yakın Tarihimiz, c: 111, s: 209.

(74) Kansu, s: 11/497.

(75) Bkz: Şapolyo (1964), s: 250.

(76) Ayrıntılı anlatım için bkz: Şapolyo (1958), s: 357-369.

(77) Şapolyo (1958), s: 363, Şapolyo (1964), s: 249.

felakete düştüğü ve ulusça kutlanan bir bayramda... Bu bir Oğuz geleneği ydi ve İslamlaşıldıktan sonra Ahilerce sürdürülmekteydi. Ahilik, Alevi nitelikli bir tarikattı. Alp, yiğit, Ahi Alayları biçiminde yaşatılmaktaydı. Bu geleneğin Alevi bir içeriği vardı. Tarih boyunca üç kez Seymen Alayı'nın düzüldüğü görülmüştü. İlki Selçuk Bey'in Han seçilişinde, ikincisi Osman Bey'in Bey seçilişinde, üçüncüsüyse M.Kemal'in Ankara'ya gelişinde (78). Demek ki Alevi-Bektaşi halk M.Kemal'in Ankara'ya gelişini Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, yeni bir devletin kuruluşu olarak görüyordu. Kemalist Devlet'in kuruluşunu Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin kuruluşuyla eşdeğerde görmüş, öyle algılamıştı. Kemalist Devlet'in kurulması Alevi-Bektaşi halk için bir umuttu, kurtuluştu, kimliklerine kavuşma çabasıydı.

d) II.Grubun Kuruluşu ve 1923 Seçimleri Sırasında Alevi-Bektaşiler'in M. Kemal' le İşbirliği :

TBMM kurulduktan sonra, zamanla siyasal ayrılıklar doğdu. Savaş koşulları yaşandığından partileşmeye gidilememişti. Ne var ki bu siyasal ayrılık Meclis içerisinde grupların oluşmasına yol açtı. 14 aylık bir bocalamadan sonra II.Grup 9.7.1922'de resmen kuruldu. 40-60 dolayında milletvekili bu grubdandı. Bu grubun liderliğini Hüseyin Avni (Ulaş) (Erzurum)'yle Selahattin (Köseoğlu) (Mersin) yapıyorlardı. 1923 seçimlerinden sonuç alamayınca bu grup dağılmıştı. Ne var ki M.Kemal'i bayağı yormuşlardı. 1923 seçimlerinde muhalefet yürütmüşlerdi.

Hacı Bektaş Çelebisiyle Dede'sinin arasında dargınlık vardı. M.Kemal ve kurulu Hacı Bektaş'a

---

(78) Yorum için bkz: Şapolyo (1964), s: 249 v.d.

geldiğinde, bu dargınlığı bir ölçüye dek gidermişti (79). Ama bu, geleneklerinden gelen bir ayrılık olduğundan bir süre sonra farklı kanatlardan yer alma biçiminde belirdi. Çelebiler Atatürk'e karşı olmalamakla birlikte, II. Grubu destekliyorlardı. Özellikle Çelebi yanlısı İstanbul Bektaşileri bu kanatta yer almışlardı. M.Kemal, Ankara Genelkurmay başkanlığı'nda çalışan Gizli İstihbarat Başkanı Albay Hüsamettin (Ertürk)'i İstanbul Bektaşilerini kendi yanlarına çekmekle görevlendirmiş, ona, " **Sen Bektaşisin. Göreyim senin Bektaşiliğini, hemen kalk İstanbul'a git, bunların arasına gir, bizim amacımızı anlat, onları bizim yana kazan** " (80) biçimindeki buyruğunu vermişti. Albay Hüsamettin'se önce Hacı Bektaş'taki dergah ileri gelenleriyle görüşüp, bu ayrılığın orada giderilmesini çözüm olarak ileri sürmüş, M.Kemal'se uygun görmüştü. Albay Hüsamettin Hacı Bektaş dergahına giderek görüşmeler yapmış, iki yanı da kazanmıştı. Eski bir İttihatçı olan postnişin Salih Niyazi Baba, M.Kemal'in " **listesini kazandırmaya söz vermişti** ". Arnavutluk'tan gelen 40 dolayındaki Bektaşi de Anadolu'ya geçmek istiyorlardı. Onlar'da M.Kemal'in Emniyet Genel Müdürlüğü'ne buyruk vermesi üzerine Ankara'ya getirilmişlerdi (81). Çelebiler de M.Kemal'in yanında yer almış olacaklar ki, Çelebi Veliyettin Efendi metni verilen bildirisini Alevi-Bektaşi toplumuna gönderecek ve M.Kemal'in adaylarına oy vermelerini isteyecektir. Böylece M.Kemal'le Hacı Bektaş dergahı arasında bu dönemde de işbirliği yürütüldü. Çelebi Veliyetten Efendi'nin yandaşlarına gönderdiği 25.4.1923 tarihli bildiri bugünkü dille şöyle:

---

(79) Çelebi ile dede arasındaki dargınlığın dergahın gelirleri yüzünden olduğunu, hu dargınlığı M.Kemal'in giderdiğini Kansu anılarında yazıyor. Bkz. Kansu, II/492, 494.

(80) Tansu, s: 530.

(81) Tansu, s: 530 v.d.

" Anadolu'da bulunan Soyum Hacı Bektaş dergahı Veli Hazretlerine içten saygısı olan tüm sevenlere ve temiz yürekli Hanedan yanlılarına:

Bu ulusu yaşatan, bağımsızlığımızı sağlayan yüce varlığı İslama şeref olan Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı Gazi adıyla Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yayınladıkları bildiriler tümümüzce bilinmektedir. Gazi Paşa'nın vatanın ilerleme ve yükselmesi hakkındaki her türlü isteğini yerine getirmek bizlerce zorunluluktur (farzı ayın). Ulusumuzu kurtaracak, mutluluğumuzu sağlayacak O'nun amaca uygun görüşleridir. Bunu yadsıyanların bizimle kesinlikle ilgisi yoktur. Yüce tarikatımızdan olanlara M.Kemal Paşa'nın gösterdiği adaylardan başkasına oy vermemelerini, vatanımızın kurtuluşu bu yolla olacağını sizlere güvenle söyleyebilirim. Bu öğüdüme uymayanlar bizden değildir. Hak Erenler onlara destek olmaz. Yeniden bildiririm ki, bu halkı kurtaracak Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. Onunla birlikte kutsal vatanımızın öz evlatlarıdır. Hiç kimsenin sözünü dinlemeyiniz, sözümden dışa çıkmayınız. Sizin mutluluğunuzu düşünenler, sizi kölelikten kurtaracak Büyük Millet Meclisi Başkanı ve tümümüzün büyüğü M.Kemal Paşa Hazretleridir ".

Hacı Bektaş Veli Çelebisi
Veliyettin
(mühür) (82).

---

(82) Bildiri metni için bkz: 25.4.1923-Yenigün gazetesi; Bu belge çeşitli kaynaklarda yer almıştır. Bkz: Ulusoy, s: 103; Şapolyo (1964), s: 284 v.d.; Şener, s: 138 v.d.; Gülşan, s: 132 v.d.; Sayan, 297.

Atatürk, Veliyettin Efendi'nin bu çabalarına 6.5.1923 günü bir telyazısıyla teşekkür etmekteydi. Bu davranışı " **ulusal bilinçlenme** " nin bir sonucu olarak değerlendiriyordu.Bu çabanın " **ülke huzurunu ve ulusa hizmeti kendilerine görev edinen** " lerin yüceliği olduğunu söylüyordu (83).

Atatürk'le Veliyettin Efendi'nin sıcak ilişkileri sürdü. Bir ara Arkara'ya çağırtarak, Çelebi için bir ev hazırlatmış ve orada ağırlamıştı. Bu ara birkaç kez görüşmüşlerdi. Çelebi'nin ağırlanmasında Dersim milletvekili Mustafa (Saltuk) Beyi görevlendirmişti. Milletvekilliği önermişse de Çelebi kabul etmemişti. Mustafa (Saltuk) Bey'in özel günlüğüne göre Atatürk bu görüşmelerden sonre Veliyettin Çelebi hakkındaki görüşlerini şu sözleriyle dile getirmişti:

" **Çok büyük insan...Onunla konuşunca adeta ruhum yıkanıyor. Kaynak suyu gibi temiz, Okyanus gibi geniş ve derin...**" (84).

Bunlar köklü ve içten bir sevgi ve saygının dile getirilmesiydi. O soya, o düşünceye duyulan ilgi ve yakınlığın sözle anlatımıydı, bu tümceler.

4 - ALEVİ-BEKTAŞİLER'DE ATATÜRK TUTKUSU:

Alevi-Bektaşiler arasında Atatürk sevgisi tutku düzeyindedir. Bir öndere, bir devlet adamına normal bir bağlılığın ötesinde, bir bağlılık, bir sevgi, bir saygıdır bu. Halkla önder arasında bir özdeşleşmedir yaşanılan. Alevi-Bektaşi yörelerinin neresine giderseniz gidin, bu

(83) Belge için bkz: Ulusoy, s: 104, Kılışesi için bkz: Belge: 10.
(84) Bkz: Ulusoy, s: 104.

tutkuya dönüşmüş aşırı sevgiyi görürsünüz. Alevi-Bektaşi halkın gözünde Atatürk bir " **Hz.Ali** " dir, bir " **Pir Hacı Bektaş Veli** " dir. Bunların " **don değiştirmesiyle** " yeniden dünyaya gelmiştir. Atatürk bir " **Veli** " dir, Atatürk bir " **Evliya** " dır. O'nun gerçekleştirdikleri bir " **Evliya'nın ürünü** " dür. Pir Hacı Bektaş Veli'nin yüzyıllar öncesinde tasarladıkları ve söylediklerini şimdi M.Kemal söylüyor. Dolayısıyle Atatürk yüzyıllardır beklenen " **Mehdi** " dir. Mehdi, ancak " **kızılca kıyamet günleri** " nde beklenir ve halkı kurtarmak için gelir. İşte Atatürk de böylesi bir günde geldi ve halkı kurtuluşa ulaştırdı. Mecitözü kaymakamının 1921'lerde yöredeki Aleviler'den gördüğü bu inanış (85), Alevi-Bektaşi toplumu için bir örnekti. Oysa bu inanış tüm Alevi-bektaşi toplumuna egemendi. Alevi Dedeleri ve Hacı Bektaş dergahı padişah için değil, artık Atatürk, Kuvayi Milliye ve Cumhuriyet için dua ediyorlardı (86). Alevi-Bektaşiler arasına yerleşen bu gelenek günümüzde de sürmektedir. Türkiye'de hangi Alevi-Bektaşi yöresine, topluluğuna giderseniz gidin, bir Atatürk tutkusu görürsünüz. Atatürk "**Evliya**" dır, Atatürk "**Mehdi**" dir. Bu K.Maraş'ta da böyle, Erzincan'da da böyle, Tunceli' de de böyle, Tokat'ta da böyle. Alevi-bektaşi halk kendisiyle Atatürk'ü özdeştirir, Atatürk'ü Bektaşi görür, kendinden olarak niteler. Bu tutkuyu gözlemleyen gazeteci Fekret Otyam bakın gördüklerini, gözlemlediklerini şöyle saptıyor:

" **Aleviler'de anlatılması zor bir Atatürk tutkusu vardır, gösterdiği yola bağlılık vardır. (...) Onikinci İmam Mehdi'nin Atatürk olduğunu söyleyecek kadar O'na inançlarını belirtmişlerdir** " (87).

---

(85) Bu belge için bkz: Bardakçı, s: 58, Bardakçı'dan alınan bu belgeyi birçok araştırmacı kullanmıştır. Bkz: Yetkin, 1/43; Gülvahapoğlu, s: 188.
(86) Dr. S. Faroqhi-"XVI-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, s: 216.
(87) Otyam, s: 71.

Atatürk kuruluyla Hacı Bektaş'a geldiğinde dergahtaki pirler O'na büyük ilgi göstermişlerdi (88). Dergaha geldiğinde atının üzengisini öperek karşılamışlardı. Bu durum Atatürk'ü çok duygulandırmıştı (89). Atatürk'e **"kılıç kuşatıp" "yola kabul"** etmişlerdi. M.Kemal'in arkasında **"yek vücut"** olarak hareket edeceklerine **"ikrar vermişler"** di (90). Uğurlarken içten coşkular göstermişlerdi.

Alevi-Bektaşiler'e göre Atatürk bir Alevi dedesine intisab (bağlanma) etmişti. Bu gelenek bilgisine bütün Alevi-Bektaşiler'ce inanılmaktadır. Bu gerçek olmasa bile, Alevi-Bektaşiler'in bu tür bir inanışa sahip olmaları, onların Atatürk sevgisini, O'nu benimsemelerini, kendilerinden görmelerini kanıtlar.

Atatürk'le Alevi-Bektaşiler arasında Cumhuriyet döneminde ve devrimini uygulaması sırasında da işbirliği oldu. Alevi-Bektaşiler, Atatürk devriminin temel destekleyicisi ve güç kaynağıydı. Sünni kesim şeriata karşı bulduğu, **"dinin elden gidişi"** olarak nitelediği bu uygulamalara Alevi-Bektaşiler dört elle sarılarak desteklediler. Atatürk devriminin lokomotifi oldular. Çünkü bağnaz değillerdi. Şeriatın katılıklarıyla donanmamışlardı. Dinin **"el"** le ilişkili değil de, **"gönül"** le ilişkili olacağını bilecek kadar bilinçliydiler. Ümmetçi ve şeiatçı olmadıklarından, Atatürk'ün ulusçuluğunu düşünce yapılarına uygun bulmuş, yadırgamamışlardı. Zaten özünde ulusçu, **"Türkçü"** ve demokratik idiler (91). Pirleri Hacı Bektaş Veli'nin çıkışı

(88) Otyam, s: 73 v.d.

(89) Otyam, s: 70 v.d. Noyan, s: 90.

(90) Gülşan, s: 131.

(91) Doç. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün anlayamadığı nokta burası. Alevi-Bektaşiler'in yaşamı ve düşünsel kökenlerindeki demokratiklik ve ilericilik, olaylara dinsel ve idealist gözlükle bakanlar için "aşırı marksistlik" ve "komünistlik" olarak görülegelmiştir. Tıpkı Alevilik Kızılbaşlık'ın tarihboyu "rafizilik" olarak suçlanması ve karalanması gibi. İki yaklaşımda da aynı mantık etken. Bu yollu geniş yorum için bkz: Öztürk, s: 118 v.d.

da böyleydi. Ama Sünni toplumu şeriatçıydı. Bu nedenle de ümmetçiydi. Böylesi bir nitelikte olmaları onları doğrudan Atâtürk'ün ulusçu ve demokratik uygulamalırının karşısına çıkarmıştı.

Alevi-Bektaşiler'de Atatürk tutkusu geneldi. Halkın gözü, kulağı dili olan halk ozanlarının dizeleriyle bu tutku somutlaşmaktadır. Savımızın bir kanıtı olarak Alevi halk ozanlarının dizelerinde dile getirilen Atatürk tutksunu verelim:

Alevi halk ozanları Hacı Bektaş'la Atatürk'ü ve Bektaşilik'le Atatürkçülük'ü özdeşleştiriyorlardı. Bakınız Maraş'ın Göksun ilçesinin Yoğunoluk köyündeki Aşık Hüdai ne diyor:

Balık susuz olmaz insan vatansız
Gölüm Hacı Bektaş el'im Atatürk
İlmim nihayetsiz yolum hatasız
İlim Hacı Bektaş, yolum Atatürk

Okuyabilirsen insan bir ilim
Fikirden mantıktan geçiyor yolum
Birbirine bağlı gönlüm le dilim
Gönlüm Hacı Bektaş, dilim Atatürk

Hünkar ruhumdaki yeşeren daldır
Atam o daldaki açılan güldür
Tıpkı buna benzer buna misaldir
Dalım Hacı Bektaş gülüm Atatürk

İşte Hüdai'niz meydana geldim
Ben böyle inandım ben böyle bildim
Bir yüce uludan bir dolu aldım
Ulum Hacı Bektaş dolum Atatürk (92)

---

(92) Gülvahapoğlu, s: 192; Noyan s: 86.

Aynı özdeşliği Kurbani Kılıç da işliyor:

İzinde yürürüm sapmam yolumdan
İmamlar torunu Pir Hacı Bektaş
Her zaman her yerde düşmez dilimden
Atatürk ilkeli Pir Hacı Bektaş (93)

Hacı Bektaş-Atatürk özdeşliği Alevi ozan Adil Ali Atalay (Vaktıdolu) ın (Erzincan Kemaliye'den) şu dizeleriyle tam felsefesine ve kaynağına göre dile getirilmiş. Şiirin tümünü vermeyi uygun göndük:

İnsanlığı olgunluğa getirir,
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!
Aşık etmiş bülbül gibi ünlenir
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!

Bize ilham veren ikisi inan,
Kamildir, ariftir, mürşittir insan.
Vücudumda duran, ikisi bir can.
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!

Kadına erkeğe aynı hak veren
Köylü şehirlisi eşittir diyen.
Laikliği ana yurda getiren,
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!

Hümanizma ile tam fikir olan,
Her ne dedi ise çıkmadı yalan,
Bütün varlıkları millete kalan,
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!

(93) Noyan, s: 85.

İnsanlık örneği aynı er olan,
Fikirde bilimde hep özgür olan,
Yüz yıl, bin yıl, sonra bile bir olan...
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!

Köylü,emekçiye saygı duy dedi.
Ayırmadı zengin, fakir bir dedi.
Kurdukları ordu zulme dur dedi.
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk!

Adil Ali Vaktıdolu yok tasa
Bir vücut misali ayrılmaz asla
İkisi kurmuştur aynı bir yasa
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk! (94)

Bektaşi şairi Hali, Hacı Bektaş ve Atatürk'ün sistemlerinin Türk ulusçuluğu olduğunu, Arap düşüncelerinden soyutlanmış olarak Anadolu bozkırında Türk ve Türkçülüğe uygun bir düşünce olarak ortaya çıktığını vurgulayarak şunları söylüyor:

Her yaptığın iş harikadır, her sözün ayet
Gazi bize din-i mubin eyle inayet
Din istemeyiz öyle Arap felsefesinden:
Gazi bize bir din yarattın Türk nefesinden. (95)

Adana'nın Nacarlı köyünden Aşık Hüseyin Kaçıran yine bu ikili sevgiyi işlemiş,

---

(94) Adil Ali Atalay (Vaktıdolu)-Gel Kendine Deli Gönül, s: 177 ("Hacı Bektaş Veli Kemal Atatürk" şiiri)
(95) Noyan, s: 90.

Şu müsbet ilmin kapısın açan
Biri Hacı Bektaş biri Atatürk
Bu vatana en çok emeği geçen
Biri Hacı Bektaş Biri Atatürk.

Yazdıkları yazı Türkçe erenler
Konuştular sözü Türkçe erenler
Kim okuttu bizi Türkçe erenler
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk

Dönder ey tarihçi, sayfayı dönder
Eğer bilmiyorsan bileni gönder
En büyük öğretmen, en büyük önder
Biri Hacı Bektaş, biri Atatürk (96).

Atatürk bir kurtuluş, bir bağımsızlık simgesidir Alevi ozanlarınca. Bakınız Zileli,Alevi ozan Mehmet Yardımcı nasıl dile getiriyor bu inanışı:

Ben 19 Mayıs'ların sabahı
Aydınlık ektim Anadolu'ya
Umut ektim yıl yıl
Bir verdim bin aldım hasadımı
Ben 19 Mayıs'ların sabahı
1919'da başladım ekmeğe
Umut ektim
Bağımsızlık gülü ektim yüreklere
Amasya'da-Erzurum'da-Sivas'da
Bir ektim bin aldım hasadımı (97).

(96) Noyan, s: 87.
(97) Mehmet Yardımcı-Sevda Çiçeği, s: 35, ("Hasat" adlı şiir).

Zileli Aşık Zefil Necmi (Artova'nın Tuzla köyünden, 1860-1933 arası yaşadı) Alevi bir ozandır, Bektaşi kültürüyle yetişmişti. Atatürk'ün Türk toplumunda çağdaşlaşma doğrultusunda gerekli oluşumu yarattığını dile getiriyor bir şiirinde,

Cumhuriyet milleti binler yaşatır
Baş kumandanımız Gazi Paşa'dır.
Büyük nutku şu ülkeyi kuşatır
Halledip pişirdi bunca çiğleri (98).

Alevi ozan Adil Atalay Atatürk'ün bilim tutkusuna dikkatleri çekerek, Atatürkçü bir anlayışla bilimin "yol göstericiliği" ni dile getiriyor,

İlim ile yürür yolunda olan
İlim başımızın tacı Atatürk (99).

Alevi halkın gözü kulağı olan Alevi ozanları toplumlarından aldıkları izlenim ve esinle Atatürk'te **"Mehdi", "Evliya"** niteliği görüyor. O'nun yaptıklarının ancak bir **"keramat"** olabileceğini düşünüyorlardı. Bakınız Posoflu Aşık Müdami bu anlayışı ne güzel dile getirmiş:

Kırk evliya kerameti var idi
Vahiy idi fikrin düşün Atatürk (100)

---

(98) M. Yardımcı-H.İvgen-Zileli Aşık Zelil Necmi, s: 9.
(99) Prof. P.Naili Boratov-"Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri", S.B.Fak. Dergisi, c: 36. No: 1-4, s: 134.
(100) Boratov, s: 124.

Atatürk'ün bağımsızlık ve kurtuluş çığırında Aleviler'in **"Mehdi kültü"** yle birleşmelerini Alevi ozan Adil Ali Atalay içten dile getiriyor:

Öz yurdumda esir olmak çok acı,
Annem bağırmıştı duydun mu bacı!
Mehdi çıkmış vurmuş başına tacı
Hep koştular sanki isyan olmuştu (101).

Alevi inanışına göre Mehdi **"kızılca kıyamet"** yanı toplum uçurumun eşiğine geldiğinde ortaya çıkıp kurtaracaktır. Bu beklenti **"Mehdi Kültü"** yle Atatürk arasında bir özdeşlik yaratmıştır. Şarkışla'nın Höyük köyünden olan Alevi halk ozanı Aşık Ali İzzet Özkan bu özdeşleştirmenin en güzel örneğini veriyor:

Ahır zaman kahramanı Atatürk
Türkiye'nin hali yaman oldu gel
Fitne fesat ellerinde kaldı mülk
Kardaşlar kardaşa düşman oldu gel

Söyle yüce Tanrı'm Mehdi'yi salsın
Ali Battal Gazi beraber gelsin
Sana taş atanın eli kırılsın
Gafiller cahiller pişman oldu gel (102).

---

(101) Atalay (Vaktıdolu)-s: 182 ("Kurtuluş Destanı" adlı şiirden).
(102) Prof. İ.Başgöz-Aşık Ali İzzet Özkan, s: 65.; "Mehdi" beklentisi Alevilerce yaygın bir inanış. Dünyayı düzene sokacak, baskılara son verecek kurtarıcı bir aralar İran Şahlarından beklendi. Sonraları Oniki'nci İmam bu beklentinin konusuydu. 20.y.yılda bu kurtarıcı Alevilere göre "Mavi gözlü, kartal donlu bir yiğit" olarak geldi. Bu Mustafa Kemal'di. Kendisinde kurtarıcılık ve özgür bir düzen kurması bekleniyordu. Geniş yorumlar için bkz: Cahit Öztelli-Bektaşi Gülleri, s: 73, 200 v.d.

Alevi toplumu Atatürk'ün kendilerine bağımsız bir ülke kazandırdığının bilincindeydiler ve bunu sık sık dile getiriyorlardı. Bakınız Örencik ve Ahi köylerinin türküleri bu duyguyu ne ölçüde dile getirmiş,

Gazi Paşa orduların başında
Gece yatak yatmaz düşman peşinde
Türkiye'yi görür hayalinde düşünde
Yol ver dağlar ineceğim, gireceğim İzmir'e (103).

Alevi toplumu, Atatürk'ü Türkiye'de kalkınmanın simgesi olarak görüyorlardı. Aşık Emsali ile Kul Semai,

İmar etti vatanımı Atatürk
Fabrikalar kurun dedi Atatürk (104).

dizeleriyle bu inanışlarını dile getirmişlerdi.

Aleviler ayrılığa karşıdırlar. Toplumsal birlikten yanadırlar. Atatürk'ün kişiliğinde birliği görürler. Alevi ozan Kul Ahmet **"kırmızı"** lar arasında Atatürk'ü de sayarak birleştirici olmaya çalışıyor,

Bütün Huriler libası
Muhammed'in tacı, fesi
Atatürk'ün madalyası
O da kırmızı değil mi? (105).

---

(103) Boratov, s: 125.
(104) Boratov, s: 125.
(105) Boratov, s: 139.

Atatürk tutkusu O'nun ölümü karşısında duyulan üzüntüyle de dile getirilmişti. Ünlü Alevi ozan Aşık Veyscl,

Ağlayalım Atatürk'e
Bütün dünya kan ağladı.

diyerek O'nun evrenselliğini dile getirmiş ve arkasında ağıt yakmıştı.

Birlik ve beraberliğin gerekliliğini vurgulayan Aşık Veysel (Şatıroğlu) **" Gel Birlik Kavline Girelim, Kardaş "** diyor ve insanlarımıza düzen, birlik, dostluk ve Atatürk devrimlerine bağlılık iletisini veriyordu.

Yürüyelim Atatürk'ün izine
Boş verelim bozgunculara sözüne
Göz atalım şu dünyanın hızına
Yürüyüp hedefe varalım, kardaş

Atatürk'ün yattığı yer nur ola
Azim, fikir, emelimiz bir olsun
Herkes birbirinee kız versin alsın
Çıkarıp nifakı, sürelim kardaş (106)

Atatürk'ün Samsun'a çıkışı yeni umutların doğmasıydı. Türk ulusu ve ulusçuluğunda beklentisi olanlar için yeni bir umut ışığı doğmuştu. Atatürk, Anadolu'ya geçerek ulusçuluk ve bağımsızlık kıvılmcımını tutuşturmuş oluyordu. Halkın kongrelerde, mecliste kısa bir süre içerisinde Atatürk'ün önderliğinde

(106) Yavuz Bülent Bakiler - Aşık Veysel, Hayatı ve Şiirleri, Tercüman Yay. İst. 1986, s: 50.

toplanması bu umut ışığını görmelerindendi. Olaya, ulusal bir gözle bakıyorlardı. Yüzyıllardır bağımsızlığını yitiren, yarı-sömürge durumuna gelen Türkiye insanı yeniden bağımsızlığına ulaşabilecekti. Ulusun ocağı tütebilecek, soyağacı yeşcrebilecekti. Türkiye insanının bu inancını ve kanısını halk ozanı olan Aşık Veysel şöyle dile getiriyor.

Samsun'da parladı zafer güneşi
Öyle bir zafer ki bulunmaz eşi
Gerdi kanatların bir devlet kuşu
Şeneldi Türkler'in kadim ocağı (107)

Bilindiği gibi Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Aşık Veysel, ülkeyi kent kent, kasaba kasaba, köy köy dolaşarak, sazıyla sözüyle Atatürk devrimlerini yaymaya ve halka maletmeye çalışmıştı. Türk toplumunun yarı - bağımlı, yarı - sömürgelikten kurtuluşunu Aşkale'nin Şoik (Özler) Köyünden Alevi halk ozanı Garip Bektaş (Doğ.: 1943) da dile getiriyor ve halkın sözcüsü oluyor. Tarih boyu tutsaklığa karşı Türk ulusunun verdiği savaşımı vurgulayarak, bu savaşımın kalıcı olduğunu, halkın takdir ettiğini, bu nedenle M.Kemal'i önder seçip arkasında yürüdüğünü söylüyor. Şöyle:

Atam, sen gideli oldu bir asır
Etmedin düşmana sen bizi esir
Sana minettardır gelecek nesil
Ebedi izinde yürür bu millet (108)

---

(107) Aşık Veysel'in "19 Mayıs'ta Parlayan Zafer" adlı şiiri için bkz: İrfan Ünver Nasrattınoğlu - Aşıkların Diliyle Atatürk, Ank. 1976, s: 59.

(108) "Atam" adlı şiiri için bkz: Erzurumlu Aşık Garip Bektaş - Geldim, İst. 1985, s: 115.

Atatürk umuttur, Atatürk ışıktır Anadolu insanı, köylüsü için...Onu kurtuluşa, bağımsızlığa ulaştıran varlıktır...Sorunu, pek bilimsel düzeyde koyamaz belki. Ama, Anadolu köylüsüne yol gösteren, okula - eğitime kavuşturan, düzenini - huzurunu sağlayan, çiftini - çubuğunu sürdürmesine yardımcı olan, beklediği insandır Atatürk. O'ndan bekler, O'na nazlanır, O'na sızlanır... Derdini O'na açar...Yoksulluğunu O'na söyler, çözümünü O'ndan bekler... Şarkışlalı kadın ozan ünlü Serdari'nin kızı Ayşe Berk (1874-1953) de aynı tutum içerisinde. Dileği Atatürk'e, beklentisi Atatürk'ten...

Ben bir kolsuz Serdari'nin kızıyım
Ak kağıt üstünde kara yazıyım
Yokluğun elinden nasıl geziyim
Böylece malumun olsun Atatürk

Üç oğlum var bir ihtiyar kişiden
Kara günlü bela gitmez başımdan
Bana acır hep duyanlar içinden
Böylece malumun olsun Atatürk

..... *(109)*

Ozan Ayşe Berk halkın Atatürk'ü takdir ettiğini ve O'nunla bir takım çağdaş nimetlere ulaşıldığını da dile getiriyor.

Bütün millet hükümete vardılar
Erkek kadın sana irey verdiler
senin gününde tireni gördüler
Yaşasın Atatürk binler yaşasın
.....

(109) "Atatürk'e Mektup" adlı şiiri için bkz: İbrahim Aslanoğlu-Söz Mülkünün Sultanları, Erman Yay. İst. 1985, s: 26.

Sultan Hamit gibi demini sürmez
Her tarafa koşar bir yanda durmaz
Yalandan kavg'edip milleti kırmaz
Yaşasın Atatürk binler yaşasın (110)

Kusuri mahlasıyla uyarıcı şiirler yazan Dışlıklı Hasan Fehmi Efendi (1875 - 1951) Kangal'lıydı. Hıdır Abdal Ocağı'ndandı. Bilimsel-dinsel çalışmalarının yanında uyarıcı şiirler de yazıyordu. Ulusal Savaşım'ı ve sonrası gelişmeleri algılayan biri olarak, her türlü çelişkiyi görmüş ve şiirlerinde yansıtmıştı. **" İstiklal Savaşı Destanı"** adlı şiirinde padişah-halifeci tutumla Atatürkçü tutumu karşılaştırarak ülkenin Atatürk devrimleriyle kazandığı boyutları vermeye çalışır. Bu uzun şiirin bir bölümü şöyle:

Bitti kavga Sevr andı bağlandı
Elin oldu bucak bucak Türk ili
Öyle and ki Türk ciğeri dağlandı
Kırıldı Türkler'in kırk yerden beli

.....

Neler yaptı bu gaziler erenler
Gökte tayyareler yerde ttrenler
Bin yaşasın gösterenler görenler
Yemiş verdi yeniliğin çitili

..... *(111)*

Erzincan Çayırlıdan bir ses. Güçlü bir soluk Davut Sulari...Aşıklık geleneğinin bütün gereklerini yerine getiren güçlü bir Alevi ozanı Sulari...1925 Çayırlı doğumlu...Atatürk sevgisini ve bağlılığı her dizesinde

(110) Aslanoğlu, s: 28.
(111) "İstiklal Savaşı Şiiri" için bkz: Aslanoğlu, s: 122 v.d.

dile getiriyor. Türk insanının karşısına sistem olarak Atatürkçülük'ü çıkarıyor. Atatürkçülük'ü bir kurtuluş, bir bağımsızlık, bir kalkınma yolu olarak görüyor. Sulari'ye göre bugün olsun, gelecekte olsun Türk halkı için en uygun yaşama yolu Atatürkçülük'tür. **"Atatürk"** adlı şiirinin nakaratında sürekli şu dizeyi yineliyor:

.....
Unutmayınız bugün yarın Atatürk
..... *(112)*

Sulari bir halk ozanları yarışmasında şu dizeleri dile getirerek Atatürkçülük'ün ulusallığını ve evrenselliğini, Türk toplumu için gereğini bir kez daha vurgulamış oluyordu.

Barış yolu Atatürk'ün biz bu yolun yolcusu,
Gönül verip bu sevgiyi ananlar, hoşgeldiniz!
Biz Ata'nın izindeyiz, bu mukaddes vatanda,
Emek verip emeğini alanlar, hoşgeldiniz! (113)

Kahramanmaraş Pazarcık ilçesi Bozlar Köyünden olan Aşık Kul Ahmet (1932-1971) Kurtuluş Savaşı'nın bir değerlendirmesini yaparak burada Atatürk'ün önderlik kişiliğine değiniyor. Aşık'a göre Atatürk'ün en büyük ürünü halkına Türkiye'yi bağımsızlaştırarak sunması olmuştur. Atatürk'ün sevilmesi ve sayılması için yalnızca bu hareketi dahi yeter. Atatürk yarattığı bağımsız ve çağdaş Türkiye'yle Türk insanının gönlünde **"mihman"** kalmıştır. Çünkü O, **" gerçek erenlerin "**

---

(112) Nasrattınoğlu, s: 14.
(113) Fevzi Halıcı (Haz.) - Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk, Kültür Bak. Yay. Ank. 1981, s: 18.

en yücesidir. Alevi ozan Aşık Kul Ahmet halkın sözcüsü olarak şunları dile getiriyor:

Ondokuz Mayıs'ın sabahı idi
Samsun diyarına geldi Atatürk
Gerçek erenlerin bir şahı idi
Vatanın kadrini bildi Atatürk
.....
Kemal çok severdi aşıklarını
Çünkü kurtarmıştı maşuklarını
Türkiye yakmıştı ışıklarını
Karanlık dağları deldi Atatürk

Kul Ahmet'im bugün devranımızdır
Türkiye devleti öz canımızdır
GAZİ HAZRETLERİ sultanımızdır
Gönlümüzde mihman kaldı Atatürk (114)

Malatya - Darendeli Aşık Kul Mehmet (Doğ.:1865) de M.Kemal'i yüceltiyor.Yapılan devrimlerin ülkede, çağdaşlaşma açısından kazandığı boyutları vurguluyor. Atatürk'ü, tüm Alevi-Bektaşiler gibi bu Alevi ozan da **"yoksul babası "**, dolayısyla **" dünyanın tadı "** olarak niteliyor.

.....

Atatürk diye söylenir adı
Fukara babası dünyanın tadı
KUL MEHMET ona methiye dedi
Daha çok murada er KEMAL PAŞA (115)

---

(114) Ozanın "Geldi Atatürk" adlı şiiri için bkz: Nasrattınoğlu, s: 38 v.d.
(115) "Kemal Paşa'ya Methiye" adlı şiiri içinbkz Nasrattınoğlu, s: 40.

Tokat-Turhal'ın Ayranpınar Köyünden olan Aşık Kul Semai (Muharrem Oylum) (Doğ.: 1931) Atatürk'çülük'ün ilericiliğini vurgulayarak şeriatçı ve gerici çevrelerin bilim, teknik ve ilerlemeye karşı oluşlarını yeriyor. Her Alevi'nin ilerleme ve bilimsellik tutkusuna bu Alevi ozan da katılarak bir bakıma genel Alevi-Bektaşi düşüncesine sözcü oluyor. Şunları söylemekte,

Türk gençliği vatan size emanet
Güzel yurdu korun dedi Atatürk
Cumhuriyeti horluyan olursa şayet
Başlarına vurun dedi Atatürk

Gericilik derman olmaz bir derde
Yurdum cennet softa gözünde perde
Anadolu dediğimiz bu yurda
Fabrikalar kurun dedi Atatürk

Kimisi istiyor kurak şeriat
Kimisi der gel yörüdek tarikat
Bugün oya gitmek büyük marifet
İleriyi görün dedi Atatürk

Kul Semai'm köye yaya giderken
Eller gök yüzünde paya giderken
Komşular füzeyle aya giderken
Zannetmem ki durun dedi Atatürk (116)

Asıl adı İsmail Dehmenoğlu olan Nimri Dede Elazığ'ın Keban ilçesindendir. 1909'da Nimri Köyü'nde doğmuştur. Alevi halkın Atatürk'le birlikteliğini " **istiklal uğrunda sözümüz birdir** " diyerek vurguluyor. Bağımsızlık konusuna olan duyarlılık dile

(116) Ozanın "Atatürk" adlı şiiri için bkz: Nasrattınoğlu, s: 41.

getirilmiş oluyor. Atatürk her yönüyle Alevi-Bektaşi halk için önder...Bunu kabul etmiş, bu duyguyu özümlemiştir. Atatürk önderdir, mürşittir, yol gösterìcidir, aydınlatıcıdır...Ozanın " **Hep şulende yürür bu asil millet** " dizesinde vurgulamak, anımsatmak istediği bu bakıştır (117).

Ozan diyarı olan Sivas'ta bir başka ses de Aşık Talibi Çoşkun'dur (1898-1976). Asıl adı Hacıbektaş olan Aşık Talibi Şarkışla'nın Tonus Köyü'ndendir. Alevi bir ozandır. Akıcı, kısa dizelerle söyler. Atatürk sevgisi ve tutkusunu, " **Atatürk'ü göremedim** " özlemiyle dile getirir. M Kemal Alevi halk için bir " **kol-kanat** " tır... Bir " **koruyucu melek** " tir... Alevi halk yüzyıllardır süren Selçuklu - Osmanlı baskısında Atatürk'le kurtulmuştur. Halk bunun bilincindedir. Her zaman dile getirmekten de çekinmezler. Aşık Talibi'nin Atatürk için " **Üstümüzde kanat açar** " dizesindeki anlatım bu algılayışın ürünü, dile getirilmesidir (118).

Tekirdağ'ın güçlü soluklarından biri de Aşık Zülfikar Divani'dir. Divani 1928'de Şarköy ilçesinin Tepeköy'ünde doğmuştur. Birçok şiir kitapları yayınlamış,aşıklık geleneğini yerine getiren güçlü bir Alevi halk ozanıdır. Atatürk'ü Türkiye'nin geneli için yorumluyor. Ona göre Atatürkçülük, Türkiye için bağlılık, birlik ve düzen simgesidir. Kaleme aldığı bir özlü dörtlüğünde şöyle yorumluyor.

Atatürk sözü dilde
Yurt altmış sekiz ilde
AŞIK DİVANİ telde
Birlik marşı çalındı (119)

---

(117) Ozanın "Atatürk" şiiri için bkz: Nasrattınoğlu, s: 50.
(118) Aşık Talibi Coşkun'un "Atatürk'ü Göremedim" adlı şiiri için bkz: Nasrattınoğlu, s: 56.
(119) Ozanın "Atatürk" adlı şiiri için bkz: Nasrattınoğlu, s: 64.

Ozanı bilinmeyen, Yugoslavya Türk halkına ait Nimetullah Hafız'ın derleyip bilim alanına duyurduğu bir şiir vardır. Mustafa Kemal, Tanrının aslanı (" **ol Hoda'nın arslanı** ") olarak niteleniyor, M.Kemal'le Hz.Ali arasında bağ kurularak, dahası aynı kişi oldukları biçiminde yorumlanarak " **Destinde görünür şecaat-i Mürteza** " deniyor (120). Hz. Ali'nin yiğitliğiyle M.Kemal'in emperyalizmi yenişi ve Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkışı arasında paralellikler kuruluyor. Görüldüğü gibi bu durum Alevi - Bektaşi düşüncesinin ta Yugoslavyalar'daki yankısıdır. Dünyanın neresine giderseniz gidiniz Alevi - Bektaşi halkın düşüncesi, Hz.Ali ve Atatürk'ü algılayışı ve yorumlayışı budur, ikisini aynı potada eriterek, aynı varlık olarak görerek...Değişik zaman dilimlerinde değişik adlarla dünyaya gelmişlerdir: Ali, Hacı Bektaş, M.Kemal...

Bilindiği gibi bu gelenek yoğun...En güçlü Alevi - Bektaşi solukları bu olaya bu gözle bakmışlar, algılamışlar ve yorumlamışlar... Bu çığırda birçok ozan var. " **Dar günlerde** " toplum önderini yetiştiriyor...Gerçi bu toplumbilimsel ve tarihsel olarak doğru. Ama Alevi - Bektaşi sevgisi ve tutkusu her zor dönemlerde çıkışı Hz. Ali'den, Hacı Bektaş'tan, M. Kemal'den beklemiştir. Kurtuluşu onların önderliğinde aramıştır. Bu duygu ve inanç bütünlüğü zamanla, toplum yararına olarak ortaya çıkan " **özverili**" ve " **yiğit** " kişilerin aynı kişiler olduğu ; değişik zamanlarda, değişik görünümlerde, değişik adlarla ortaya çıktıkları kanısına ulaşmıştır. Sevgi, tutku ve beklenti Alevi-Bektaşi insanında böyle bir düşünsel bütünlüğü doğurmuştur. Bu düşünsel bütünlüğün, Ali-Hacı Bektaş-M.Kemal özdeşliğinin, tekliğinin en somut örneklerinden birini de Aşık Müslim Seyrani (Kumru)'de görüyoruz.

Seyrai 1938 doğumlu. Erzincan'ın Günbağı Köyünden. Seyyid Gazi Ocağı'ndan, bir Alevi dedesi ve

(120) Şiirin tam metni için bkz: Nasrattınoğlu, s: 65.

ateşli bir halk ozanı...Aşık Müslim Seyrani bir şiirinde bu özdeşliği, Alevi-Bektaşi insanının M.Kemal sevgisini Hz.Ali-Hacı Bektaş sevgi bağlamı içerisinde gördüğünü, M.Kemal'i Hz.Ali-Hacı Bektaş düşünsel bütünlüğü içerisinde algılandığını dile getiriyor.

Devrim yapıp sosyal çığır açanlar
Hazreti Ali Hacı Bektaş Atatürk
Hür düşünce demokratik olanlar
Hazreti Ali Hacı Bektaş Atatürk

Davaları hep insanlık davası
Övgüdeğer gelmiş iken sırası
Mümtaz zatlar ilim irfan dehasi
Hazreti Ali Hacı Bektaş Atatürk

İslam bahadırı Hazreti Ali
Neslinde geldi Hacı Bektaş Veli
Kahraman Gazi'nin söylüyor dili
Hazreti Ali Hacı Bektaş Atatürk

Haksızların saflarında kalmayan
Mali yöndren kapitalist olmayan
Hizmet için canlarını adayan
Hazreti Ali Haci Bektaş Atatürk

Hakikat ne ise iyi bileni
Sadakat besleyip doğru gideni
Gerçekten söylüyor Müslim Seyrani
Hazreti Ali Hacı Bektaş Atatürk (121)

Bu düşünceyi, tutku yoğunluğunu ülkenin her yanında görmek olası. Sivas'ın Kocabey Köyünden

(121) Aşık Müslim Seyrani (Kumru)'nin şiirleri ve özlü sözlerinden oluşan 1987'de yayınlanmış "Gerçeğe Doğru" adıyla bir de kitabı vardır. Seyrani "Çığır Açanlar" adlı şiirini 23. 3. 1990 tarihinde bir mektubuyla bize iletmiştir. Kendisine teşekkür ederiz.

Ulaşlı çoban Süleyman Kaya (Doğ.: 1891), Ulusal Savaşım yürütülürken Hz.Ali'nin de ünlü kılıcı " **Zülfikar** " ıyla birlikte M.Kemal'in yanında olduğunu vurguluyor.

Tekbir sedaları cihanı tuttu
Sanki bir balık düşmanı yuttu
Zannetmem Peygamber bizi unuttu
Hazreti Ali, Zülfikar da beraber (122)

Adanalı Selami (1860-1946) de Atatürk'ün kişiliğinde " **Mehdi** " yi görüyor. Böylece yüzyılların beklentisi M.Kemal'le " **zuhur eylemiş** " oluyordu. Bu halkın beklentisi ve umudunun belirginleşmiş biçimiydi. Zulümdan kurtuluş, düzenin sağlanması için umud edilen kişilik M.Kemal'le ortaya çıkmış oluyordu. Bunun adı "**Ali**" olsun, "**Mehdi**" olsun, "**Hacı Bektaş Veli**" olsun, yahut " **Mustafa Kemal** " olsun fark etmiyordu. Umud umudtu. Bu umut bugün M.Kemal olarak artaya çıkıyordu.

.....
Kemal Paşa'mızdan aldık hub haber
Gelmemiş cihana böylece bir er
Bu Mustafa Kemal olmasaydı ger
Pay altında seyret ehli imanı

Asayiş düzeldi, kalmadı kusur,
Cümle millet O'ndan memnun ve mesrur,
Mehdi sanidir, eyledi zuhur,
Dört taraftan sardı bütün cihanı (123)
.....

(122) "İstiklal Harbi Destanı" şiiri için bkz: Dr. Saim Sakaoğlu-Dr. Turgut Günay-Halk Şiirinde Atatürk, Atatürk Üniversitesi Yay. Erzurum, 1977, s: 23.
(123) "Destan" adlı şiir için bkz: Sakaoğlu-Günay, s: 85.

Hacı Bektaş'la M.Kemal'i eşleştiren, iki yolu da aynı yol olarak gören düşüncenin bir başka örneğini Tunceli'den görüyoruz. Tunceli - Hozat'ın Derviş Cemal Köyünde Alevi Aşık İbrahim Adıgüzel (Doğ.: 1945) Hacı Bektaş Veli-Mustafa Kemal özdeşliğini şu dizesiyle özlü olarak dile getiriyor.

.....

Ayırmayız Atatürk'ü Hünkar'dan

..... (24)

Tokat'ın Almus ilçesinin Gölgeli (Leveke) Köyünden Alevi ozan Ahmet Akar (Doğ. 1946) Atatürk düşmanlığına ve düşmanlarına düşman oluyor. Aşık Ahmet Akar'ın anlatımıyla **"Şah Haydar bendelerine"** göre Atatürk düşmanlığıyla Ali düşmanlığı aynı zihniyetin ürünü, ikisini birbirinden ayırmak olası değil. Bindörtyüz yıldır Ali'ye düşman olan **"Mervan soyu"** bugün de Atatürk'ü ve devrimini cephe almış, aynı zehirini kusuyor. Ozanı dinleyelim:

.....

Ata'ya küfreder Mervan'ın soyu
Bir de övünüyor İslamın deyi
Dilerim yıkılsın şehiri köyü
Zülfikarla Şah Haydar'a bendoldum (125).

.....

Bu örnekleri çoğaltmak olası. Her biri bu tutkunun birer belgesi, kanıtı. Hepsinde de Atatürk tutkusu esiyor. Alevi-Bektaşilik'in Atatürkçülük'le özdeşleşmesinin

---

(124) Aşık İbrahim Adıgüzel'in 8. 12. 1977'de yazdığı "Hacı Bektaş Atatürk" adlı şiiri. Ozanın kendisi bize iletmiştir. Teşekkür ederiz.
(125) Ozanın kendisinden alınmıştır. Teşekkür ederiz.

anıtları bunlar. Çünkü Alevi-Bektaşilik aynı kaynaktan beslenmiş, aynı çığırdan gelmişlerdi.Ulusçu, laik, demokratik ve toplumcu düşünce tarihin bir kesitinde, o günün özgül koşullarında Alevi-Bektaşilik; tarihin bir başka kesintindeyse, yine gününün özgül koşulları içerisinde, ama aynı kaynaktan beslenmiş, aynı çığırdan gelmiş biçimiyle Atatürkçülük olarak toplumun ve çağın karşısına çıkıyor. Bu gürül gürül üretilen, gelişen düşüncenin kaynağı bir: Anadolu, Türkiye...Türkiye Toplumu, Türkiye insanı... Bun insanların tutkuları, özlemleri, amaçları, arayış ve istekleri... Bu iki düşüncenin de aynı kaynaktan gelmesinin, aynı çığırdan gelişmesinin, başka zaman dilimlerinde ayrı adlarla, ama aynı ilke ve nitelikte karşımıza çıkmasının anlamı bu olsa gerek.

III- ALEVİ-BEKTAŞİLER'İN ATATÜRKÇÜLÜK OLAYINDA YÖRESEL ETKİNLİKLERİ

1 - SÜNNİ TOPLUMA KARŞIN ALEVİ-BEKTAŞİLER NEDEN KURTULUŞ SAVAŞI'NA KATILDILAR

Doğallıkla Kurtuluş Savaşı'nın yalnızca Alevi - Bektaşiler'ce yürütüldüğünü söyleyemeyiz. Böyle bir savımız yok zaten. Sünni kesimin tümüyle bu ulusal savaşıma ters düştüğünü, karşı kanatta yer aldığını, padişahçı-halifeci bir çizgi izlediğini, ayaklanmalar düzenlediklerini...savunmak, böyle bir genelleme yapmak, temelsiz, gerçek dışı bir sav (iddia) olur. Böyle bir görüşten olmadığımız gibi, böyle bir sava düşecek kadar da tarihçilikten uzak değiliz. Türkiye'deki Sünniler de genellikle Kurtuluş Savaşı'nın içinde yer almışlar, ülke savunması ve bağımsızlık için savaşım vermişlerdir. Türkiye, Trakyası'yla, İstanbul'uyla, Anadolu'suyla bu savaşımın içerisindeydi. Türk halkının tarihinde genel katılımıyla emperyalizme karşı yürüttüğü bu ulusçu-bağımsızlıkçı savaşımını küçümseyemeyiz. Böyle bir şeye hakkımız da yok. Ne var ki şunu söyleyebilir:

Genellikle İngilizci, padişah-halifeci çevreler Sünni kesim arasında çıktı. Halifeliğe, saraya bu yolla İngilizler'e yakın çevreler Sünni toplumdu.Şeriatçı öz Sünni toplumla yakınlığı sağlayan çimentoydu. Bu nedenle Sünni toplumun büyük bir bölümü ümmetçi anlayışta kalarak Ulusal savaşıma ilgisiz kaldılar. Dahası sarayın kışkırtmasıyla karşı savaşım içerisine dahi girdiler. İç ayaklanmalar çoğunlukla **" Şeriat isteriz ", " Mustafa Kemal dinsiz ", " İslamlığı kaldırmak istiyor "** sloganlarıyla ortaya çıkıyordu. Sünni toplumun Ulusal Savaşım'a biraz da serin kalışı padişah - halifenin tutumunu beklemeleriydi. İslamın halifesi Ulusçuluk - bağımsızlığa serin kalınca, dahası düşman ilan edip, bastırma yoluna gidince Sünni toplum da yüzyıllardır bağlı olduğu, sürekli yanında yer aldığı padişah - halifesini izledi. Ona göre tutum takındı. Kurtuluş Savaşı'na serin kaldı. Yeterli ilgiyi ve katılımı göstermedi. Katılım, ancak padişah - halifenin **"hainliği"** nin mahkum edilmesinden, Ankara yönetiminin otoritesini koymasından, düşmanın fiili işgalinden, Ankara yönetiminin işgalcilere karşı baskın duruma gelmesinden sonra oldu. Kısaca Sünni toplumun Ulusal Savaşım'a başından ilgisiz kalışı ve karşı yan oluşu İslam halifesini izlemeleri ve onun tutumu ve yan oluşuna göre tavır koymalarından kaynaklanıyordu.

Alevi - Bektaşi toplumun böyle bir sorunu yoktu. Padişah-halifeyle sıcak bir ilişkisi olmadığı gibi, geçmişte de böyle bir ilişki kurulamamıştı. Alevi toplumu 16.y.yıldan itibaren padişah-halifeye ters düşmüş, düşman görülmüş, sürekli baskı altına alınmıştı. Bu nedenle İslam halifesinin tutumu onları bağlamıyordu. **Tersine son yüz yıldır sürekli karşı-padişahçı kanat olan " Yeni Osmanlı ", " Genç Türk " , " İttihat ve Terakki "** ve **" Meşrutiyet "** den yana yer alınmış, etkin görevler üstlenilmiş, taban ve tavan olmuşlardı. Son yüz yılın bu oluşumu Alevi-Bektaşi toplumunu padişah-halifeci çizginin karşısında bir

konuma oturtmuştu. Halife ümmetçiliğine karşın, İttihat ve Terakki'nin ulusçusuydular. Meşrutiyet düşüncesine kayan bu kesim şimdi de M.Kemal'le ileriye doğru bir adım atarak işgaller karşısında bağımsızlıkçı, insan hak ve özgürlükleri ile çağdaş düzene ulaşma amacıyla da cumhuriyetçi idiler. Osmanlı'nın kuruluşunda etkin görev yapan Alevi toplumu, Osmanlı'nın Sünni sisteme geçişiyle dışlanmış ve tepkici konuma itilmişti. Şeyh Bedreddinler'le başlayan Alevi-Bektaşi tepkici eylemleri zamanla gelenekleşerek Osmanlı tarihi boyunca sürdü. Kurtuluş Savaşı yıllarında da Osmanlı padişahlığının karşısında ulusçu-bağımsızlıkçı M.Kemal'in yanında yer almaları onların bu tepkici geleneğinin bir halkasıydı.

Son yüzyılda Alevi'yle aynı konuma giren Sünni toplumun yurtsever kesimiydi. Şeriatçı ve ümmetçi kesim sürekli karşı konumda yer aldı. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Dönem'nde de bu durumu görüyoruz.

Bırakın bizi, " **Sınıf kristalizasyonunun olduğu ülkelerde bile henüz, ırk ve din ya da mezhep veya tarikat kalıtımı silinebilmiş değildir...**" (1). 20.y.yılın başlarını düşünürseniz bu yargıya daha çok hak verirsiniz. Toplumsal ve ekonomik bakımdan gelişmemiş 1920'lerin Türkiye'sinde sınıflar netleşmediği için ideolojiler de doğallıkla netleşmeyecektir, sınıfsal bir yapı göstermeyecektir. Kentsoyluluk yoktur. Bunun karşısında emekçi sınıf oluşmamıştır. Toplum, feodal, yarı sömürge ve gelenekçidir. Dönemin ideolojisinin bu karaktere göre yapılanması doğaldır. 1920 Türkiye'sinde halkın feodal ve geleneksel davranarak, tarikat ve mezheplerine dayanarak-ortaya çıkan bir olay karşısında-tutum takınmaları, yan olmaları normal. Tutumu doğallıkla varolan yapı ve etken olan ideolojiler (ki bu dönem için mezhep ve tarikatlar) belirleyecektir.

---

(1) Erol Toy-Meclisler ve Partiler-Denemeler-, İst. 1990, s: 158.

Türk tarihinde gelenekçilik ve gelenekler doğrultusunda yanlaşma temel. Erol Toy denemesinde ilginç biçimde şöyle değerlendiriyor bu yanlaşmayı, kanatlaşmayı:

"...Gelenler Sünni Selçuklu iktidarının eşit uyduları olurlar...(...) ' Alevi Osmanlı ' sırada beklemekktedir...Selçuklu çöker çökmez Sünni kanadın neyzenleri gider...Alevi kanadın ozanları gelir...Mesnevi dergaha çekilir... Nefes alana dökülür... Mevlana'nın sarığı çıkarılmış, Hacı Bektaş'ın ' börkü ' takılmıştır... Ve Hilafetle birlikte, ' Sünniler ' yeniden tırmanır... Devran yeniden döner...O zamana değin, Hacı Bektaş soyundan, Ahi Baba Edebali'nin ' tutkunu ' olma moda iken, Mevlevi şeyhlerinin dizlerine yatmak ' onur sayılıverir ' !..." (2).

Osmanlı tarihinde bu kanatlaşma süregitmiştir. Kanatlaşmanın bir başka biçimi de dönme - devşirmelerle Oğuz - Türkmen kökenliler arasındaydı. Fatih döneminde dönme - devşirmelerin başını Zaganos Paşa, Oğuz-Türkmen kökenlilerin başınıysa Candarlı Kara Halil Paşa çekiyordu. Savaşım Oğuz-Türkmenler'in yenilgisiyle ve toplumsal-yönetsel konumlarını yitirişleriyle sürdü (3). Bu yitiriş bir bakıma Alevi-Bektaşiler'in yitirişiydi. Çünkü Alevi-Bektaşiler çoğunlukla Oğuz-Türkmen kökenliydiler. Osmanlı yönetimi bu " **asli unsuruna** " artık pek iyi gözle bakmıyordu.

Alevi-Bektaşiler, Genç Türk-İttihat ve Terakki

---

(2) Toy, s: 103.

(3) Bu konuda tarihçilerden İsmail Hamdi Danişmend ve Cemal Bardakçı'ların değerlendirmeleri için bkz: İlhami Soysal - Türkiye'de ve Dünyada Demokrasi tarihi, 21. 2. 1983'de Milliyet Gazetesi yazı dizisi.

kanadıyla toplumda ve ideolojide yerini aldı. Bektaşiler'in bu partide yoğunlaşmaları Sünni ve Nakşibendileri " **Hürriyet ve İtilaf Partisi** " ne itti. Kanatlaşmanın böyle bir tarihsel, toplumsal ve siyasal süreç izlemesi Alevi - Bektaşiler'i İttihat ve Terakki'nin başka koşullarda ve başka konumda devamı olan " **Müdafaa-ı Hukuk** " a ve bu örgütlere önder olan M.Kemal'in kanadına itti. Sünni ve Nakşi Hürriyet ve İtilafçılar'sa buna karşın padişah - halifeci çizgide kanatlaşmalarını sürdürdüler. Biri bağımsızlıkçıydı, öteki İngilizci... Biri padişah - halifeciydi, öteki cumhuriyetçi... Biri ulusçu, öteki ümmetçi ve uzlaşmacı... Biri yine Alevi-Bektaşi, öteki Sünni kaldı... Bugün de güncel siyasada bu biçimiyle yerlerini almışlardır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında toplumun yaklaşık üçte birini oluşturan Aleviler önce " **Kuvayi Millliye** " nin, " **Müdafaa-ı Hukuk** " örgütlerinin, sonra da CHP'nin belkemiği ve tabanı oldular. Yurtsever Sünniler'le Aleviler M.Kemal'in karizması altında ilk kez bir bakıma tek parti biçiminde birleşmişlerdi. Dışa karşı emperyalizmi, içe karşıysa Osmanlı saltanatını yıkmayı amaçlamışlardı. Tutumları ve davranışları açıktı, netti. Emperyalizmi değil, bağımsızlığı, Osmanlı saltanatını değil, M.Kemal'in ulusçu - bağımsızlıkçı yönetimini seçmişlerdi. Ulusçu eyleme yer yer önder, yer yer milis güç, yer yer taban olmuşlardı. Hangi biçimde olursa olsun " **Kuvayi Milliye** " olarak M.Kemal'in çizgisinde kalmış, O'nu önder seçmiş, ülke ve kendi toplumsal kurtuluşlarını M.Kemal çizgisinden bütünleşmekte görmüşlerdi. Alevi - Bektaşiler'in **"Kuvayi Milliye"** biçiminde M.Kemal'le kaynaşmaları yazar Erol Toy'u haklı olarak şu değerlendirmeye götürücektir. Erol Toy'un bu tarihsel olguyu sanat diliyle anlatımı şöyle:

" Kuvayı Milliye'nin temelinde, Anadolu Alevileri'nin kanları ve gözyaşlarıyla karılmış

harç, cesetlerinden konulmuş taş pek çoktur..." (4).

Bunlar yadsınmayacak gerçekler ve doğrulardır...

2 - DOĞU ALEVİLERİ'NİN ULUSAL SAVAŞIM'A KATILIMI

Alevi yörelerinden Kurtuluş Savaşı'na yüzdeyüz dolayında katılım vardı. Kongrelere delege gönderilmiş, Meclis'e üye verilmiş, " **Kuvayi Milliye** " de ve " **Müdafaa-ı Hukuk** " örgütlerinde yer alınmış ve etkin çalışmalar yürütülmüştü.

Erzurum Kongresi'ne Pülümür'den emekli komiser Abbas Efendi katılmıştı. Abbas Efendi, Kemanlı aşiretindendi ve Alevi'ydi. İlk Meclis'e Doğu illerinde, özellekle Dersim'de Şeyh Hasanlı aşireti başkanı Hasan Hayri Bey (Kanyo), Ferhatuşağı aşiretinden Diyap Ağa (Yıldırım), Abbasuşağı aşiretinden Mustafa Ağa, Sarısultan Ocağı'ndan Mustafa Zeki Bey (Saltuk), Erzincan'dan Abbasuşağı aşiretinden Hüseyin Bey (Aksu) katılmışlardır. Bunlardan Hasan Hayri Bey İstanbul Mebusan Meclisi'nin üyesiyken (12.1. - 18.3. 1920 arası) bu meclisin kapanması üzerine Ankara'daki TBMM'ne katılmıştı. Meclis çalışmalarında M.Kemal'in en büyük destekçileri olmuşlardı. Kütahya-Eskişehir savaşları sırasında TBMM ordularının Sakaryanın gerisine çekilmesi üzerine Meclis'te tartışmalar çıkmış, muhalefet bu geçici yenilgiyi M.Kemal'e yüklemeye çalışmış, M.Kemal'e karşın Meclis'in Kayseri'ye taşınması ısrarla istenmişti. M.Kemal'in muhalefet karşısında en yalnız kaldığı sırada Dersim milletvekili

(4) Toy, s: 130.

Diyap Ağa kararlı ve güven verici bir edayla kürsüye çıkarak M.Kemal'in tezini desteklemiş, muhalefetin taşkınlığını önlemiş ve M.Kemal'e destek olmuştu. Diyap Ağa kürsüde şunu söyler:

"...Biz buraya kaçmaya değil, ölmeye geldik!.." (5)

Diyap Ağa'nın bu kararlı konuşması etkili oldu. Meclis'in Kayseri'ye taşınması önerisi oylamada reddedildi. Diyap Ağa bundan sonra M.Kemal'in dikkatini çekecektir. Bu tür konularda birlikte hareket edeceklerdir.

Alevi - Bektaşi halk arasında dolaşan söylentilerden biri ilginç. Bu konuşmanın genellikle doğruluğuna inanılır. Olayı bilebilecek birçok kişiyi yokladık. Aynı biçimiyle anlattılar. Olayı M.Kemal Dersim milletvekili Mustafa Zeki (Saltuk) Bey'e anlatmış. Olay şöyle:

M.Kemal, Meclis'e mezhepler konusunu getirmek ve bir çözüm önermek ister. Daha önceden Dersim milletvekili Hasan Hayri Bey'i uyarır. Mezhepler konusunu Meclis'te desteklemesini, özellikle Caferi Mezhebi'nin kabulünü önermesini ister. Kendisinin bu öneriyi destekleyeceğini, böylece de Caferi Mezhebi'nin yasallık kazanacağını söyler. Ne var ki Hasan Hayri Bey konuyu açtığı kişilerce korkutulur. Kendisine, bu yolla ortadan kaldırılacağı söylenir. Hasan Hayri Bey aldatıldığından ve korkusundan mezhepler konusunda destek olmadığı gibi, Caferi Mezhebi'ni de öneremez. M.Kemal, onun bu çekimserliğine ve kendisinin yalnız bırakılmasına içerler ve daha sonraları Hasan Hayri Bey'i çevresinden uzaklaştırır.

Olay doğruysa, çok ilginç. Atatürk'ün Kurucu

(5) Konuşma 23. 7. 1921 günkü Meclis açık görüşmelerinde yapılır. Bkz: TBMM Z.C., c: 11, B: 54 (g), sa: 111, 112. Ayrıca bkz: Yurt Ansiklopedisi, "Tunceli" maddesi, c: X, s: 7300.

Meclis döneminde birçok sorunla birlikte mezhepler sorununa da çözüm getireceği, özellikle Caferi Mezhebi'ne ötekiler yanında eşit yer ve yasallık kazandırmak istediği ortada. Böylece Kurtuluş Savaşı'nın geniş destekçileri Aleviler de inanış olarak yasallık kazanacaklardır. Ne var ki Hasan Hayri Bey'in Hanefi Mezhebi'ndekilerce korkutulması, **" çocuğun doğmadan ölmesine "** neden olmuştur.

Aydınlanması gereken konulardan biri de Erzurum Kongresi Temsil Kurulu'nun 30,Ağustos.1919 günü Sivas'a gitmek için Erzincan'ın batısındaki **Çardaklı Boğazı**'da Dersimli Alevi-Kürt çetelerince basılacakları savı. Atatürk'ün **"Söylev"** inde ve Mazhar Müfit Kansu'nun **" Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'la Beraber "** adlı güncelerinde olayı karşılaştırarak izledik. İkisi de ilk elden kaynak. Mazhar Müfit Bey, M.Kemal'le birlikte bu kafiledeydi, her olan şeyi güncesine yazıyordu.

M.Kemal'e bölgedeki jandarma birliğince boğazın tutulduğu, geçilemiyeceği bildirilir. M.Kemal'se Sivas Kongresi'ne gecikmek istemez. Hele yolda çetelerce basıldıklarının duyulmasını hiç istemez. Sivas valisi Reşit Paşa zaten kongrenin Sivas'ta toplanmasında çekiniyordu. Yolun ve Sivas'ın durumunu bahane ederek kongrenin Erzincan'da toplanmasını telle bildiriyordu (6). Öte yandan Elazığ valisi Ali Galip Dersim bölgesine gelmiş, karşı çalışmalar sürdürüyordu. M.Kemal böyle bir çete olayına pek ihtimal vermemişti. Ali Galip'in veya Reşit Paşa'nın oyunları olabileceğini düşünmüş olmalı. M.Kemal şunu diyor:

"...Ben, her şeyden önce, boğazın gerçekten tutulduğuna inanmadım. Bunu,

(6) Sivas valisi Reşit Paşa'nın M.Kemal'in Sivas'a gelmesini önlemek için, o an Erzincan'da bulunan M.Kemal'e çektiği telyazı metinleri için bkz: Kansu, 1/152 v.d.

İstanbul Hükümeti'nin yardakçısı olabileceğini sandığım bazı kimselerin, yalnızca beni durdurmaya zorlamak için uydurdukları bir düzen saydım " (7).

M.Müfit Kansu olayın tanığı olarak gördüklerini şöyle yazıyor:

" Jandarma subayının(...) söyledikleri(...) herhalde tahminden ileriye geçmiyordu ve jandarma ile silahlı Dersim eşkıyası arasında yakın bir ilişki yapılmış değildi.(...) Belki de o sıralarda Dersim'de bulunan Elazığ valisi ve Ferit Paşa hükümetinin yardakçısı Galib'in bu yolda hainane bir düzeni vardı " (8).

" Söylev " olsun, M.M.Kansu olsun Dersimli çeteyle karşılaşıldığından söz etmezler. Boğaz'ı geçip Sivas'a ulaştıklarını söylerler. Yörede bilinen ve söylenense, M.Kemal kurulu çeteyle karşılaşmıştır. Yalnız Dersimliler Ali Galib'in düzenine gelmeyip, M.Kemal kurulunun yolunu kesmemişlerdir. M.Kemal kuruluyla karşılaşılmış, yalnız Ali Galib'ten alınan buyruğu yerine getirmeyeceklerini, yurtsever olan bu kurulun yanında olduklarını belitreceklerdir. Bu tutum ve düşünce M.Kemal ve kurulunu oldukça sevindirecektir.

Bu çetenin kolbaşısı olan **Alişer Efendi** Mazgirt eski Belediye Başkanı ve yazar Hıdır Öztürk'e **" bizzat anllattığına "** göre olay ve karşılaşma şöyle olmuştur:

"...Hareketinden bir süre sonra (M.Kemal ve kurulu) pusuya düşüyor. Paşa bağırarak, ne istiyorsununz? Kolbaşı Alişer Efendi, ' Sizi yakalayıp İngilizler 'e teslim etmek üzere Elazığ valisi Ali Galib'ten emir aldık ' dedi.

(7) Söylev, 1/61.
(8) Bkz: Kansu, 1/200 v.d.

Paşa, ' o halde ne duruyorsunuz?' Alişer, biz Ali Galib'in emrini dinlemeyeceğiz. Çünkü siz bu vatanın kurtarılması için çalışıyorsunuz. Biz size yardım edeceğiz'. Mustafa Kemal bu yanıtı alınca gülümseyerek 'teşekkür ederim' demiştir " (9).

Görüldüğü gibi Dersim insanı hainee kıştırtmalar altında olmasına karşın, sağduyusunu kullanarak ulusçu-bağımsızlıkçı hareketin yanında yurtseverce yer almışlardır.

Cumhuriyet döneminin gazetecilerinden **Naşit Hakkı (Uluğ)** 1925'lerde Dersim' i dolaşır ve inceler. Gözlemlerini **" Hakimiyet-i Milliye "** de **" Derebeyi ve Dersim "** adıyla yayınlar. Gerçi Dersim insanı hakkında iyi kanılara sahip değil. Özellikle Alevi düşmanlığı, derebeyi düşmanlığı örtüsü altında sırıtıyor. Yazısına Alevi düşmanlığı hakim olmakla birlikte sergilediği bir takım gözlemlerinde Dersim halkının M.Kemal ve Kurtuluş Savaşı yanlılığı, Cumhuriyet hayranlıkları açık ve net olarak görülebiliniyor. Kurtuluş Savaşı ve hemen sonrasını (1925'ler) gözlemlediği için vermeyi gerekli gördük.

Naşit Hakkı'nın gözlemlerine göre Dersimli **" Cumhuriyete kurbanız " , " Cumhuriyet milletin babasıdır "** (10) düşüncesindeydi ve bu düşüncelerini dile getiriyorlardı.

Naşit Hakkı, Dersim milletvekilleri için şunu söylüyor:

" Mustafa Ağa ve o (Diyap Ağa), Birinci Meclis'te, Dersim'in Gazi Paşa'ya boyun

(9) Bkz: Hıdır Öztürk - Tarihimizde Tunceli ve Ermeni Mezalimi, Türk Kültürünü Araştırma Enst. Yay. Ank. 1984, s: 27.
(10) Naşit Hakkı - Derebeyi ve Dersim, Ank. 1931, s: 39.

eğmesini sağlıyorlardı. (...) Diyap Dersim'e döndükten sonra politika ile uğraşmadı " (11).

"Diyap bana, Şeyh Said'i bir 'bela' olarak nitelemişti" (12).

"...Meşrutiyet yönetimi Dersim'de kendini gösterirken Mustafa Ağa ve daha kimi ağalar bu yönetimden de görev almıştır.(...) Mustafa Ağa, Ankara'yı, Ankara'dakileri iyi tanıyor. Ankara'dan aldığı şeyler çoktur. Şeyh Said çıkınca o da Elazığ'a koşarak, Kumandana Dersim'in ilkinden olduğu gibi, şimdi de Mustafa Kemal Paşa'ya 'duacı' olduğunu görev bildi..." (13).

Naşit Hakkı Alevi ve Dersim düşmanlığı kusmasına, dahası bu bölgenin dağıtılmasını önermesine (14) karşın, Dersim halkının Atatürk'e ve Cumhuriyet'e bağlılığını da yeterince gizleyemez. Böylece gerçek olgu ortaya çıkar.

Şeyh Said ayaklanmasına Dersim katılmamış ve ileri gelir ağa ve dedeler Cumhuriyet'e bağlılığını bildirmişlerdir. Haşit Hakkı'nın anlatımı şöyle:

" 1925 Şubatında Şeyh Said ayaklandığında, Dersim ağaları Cumhuriyet'e bağlılıklarını bildirmeye geldiler..." (15).

Bölgedeki etkin dedeler ve ağalar Şeyh Said ayaklanmasına katılmamak ve Cumhuriyet yönetiminin yanında yer almak için halkı uyardılar. **Dede Hüseyin Doğan**'ın çalışmaları en bilineniydi. İleri gelen insanlar

(11) Naşit Hakkı, s: 41.
(12) Naşit Hakkı, s: 42.
(13) Naşit Hakkı, s: 43.
(14) Naşit Hakkı, s: 74 v.d.
(15) Naşit Hakkı, s: 50.

"Cumhurbaşkanlığına bağlılık teli" çektiler. Elazığ'ı alan Şeyh Said'çiler Dersim'e girmek için Mazgirt'in Çarsancak bucağının Hoşi Köyüne dek gelmişlerdi. Binbaşı Hıdır Bey, Malatyalı dede Hüseyin Doğan ve Mazgirt kaymakamı Numan Sabit'in başkanlığında üçbin kişilik bir milis gücü oluşturularak Şeyh Said güçlerine karşı savaşılmış ve Dersim'e sokulmamışlardır (16).

Dersim halkı Şeyh Said'le birleşmedi. Şeyh Said'in **"Kürtlük"** sloganı tutmadı. Halk ve ileri gelir insanlar tepki gösterip, birleşmediler. Şeyh Said'in kışkırtmaları kabul görmedi. Halk da bu olaya ilgi duymamıştı. Aralarında keskin bir mezhep ayrılığı vardı. Şeyh Said Şeriat düzeni isteğiyle yola çıkıyordu. Aleviler ise özünde cumhuriyetçi ve laik idiler. Bu nitelikleri onların sağduyulu kalmalarına neden oldu. **Fakiri** adlı bir Alevi halk ozanı Şeyh Said olayıyla Yezid'in Kerbela Olayı arasında bağ kuruyor ve aynı kefeye koyuyor. Bu yaklaşım Dersim halkının olaya bakışının içten bir anlatımıdır. Dizeler şöyle:

Bu macera Kerbela günüdür
Bu devranı döndürenler Ganidir
Bu kafir Yezid'in eski kinidir
Hak yardımcısı olsun Gazi Kemal'in (17).

Dersim ayaklanmasına tüm Dersim aşiretleri katılmamıştı. Dersim'in genelinde elliüç aşiret yaşıyordu. Bunlardan yalnız dördü 1937-38 olayına karıştı. Bunlar **Demenan, Haydaran, Yusufan** ve **Şeyh Hasan** aşiretleriydi (18).

(16) Geniş bilgi için bkz: Hıdır Öztürk, s: 28 v.d.
(17) Gencay Şaylan - "Günümüzde Alevilik" Cumhuriyet gazetesi dizisi, 10.5.1990.
(18) Bkz: Hıdır Öztürk, s: 36 v.d.

Halk, çeşitli kışkırtmaların etkisindeydi. Bir yanda Şeyh Said artıklarının bölgeye girmesi ve güvenlik güçlerini bölgeye çekmeleri, ötede Alevi düşmanı bir takım yöneticilerin uygulamaları. Örneğin Mülkiye Müfetişi **Hamdi Bey** 1927'de Hükümete şu raporu veriyor:

".... Tunceli, Cumhuriyet yönetimi için bir çıbandır. Bu nedenle doğacak kötü olasılıkları önlemek, ülkenin düzeni bakımından mutlaka gerekir..." (19).

Böyle bir rapor doğallıkla yönetimi yöre hakkında düşündürecek, hem de iyi düşündürmeyecektir. Oysa müfettiş Hamdi Bey kendi zehrini kusmaktadır. Aynı yıl (1927) Elazığ valisi **Cemal (Bardakçı)** Bey Hükümete gönderdiği raporunda tersini dile getirmektedir. Olayları yapılan baskılara bağlıyor, baskıların kalkmasıyla Cumhuriyet yönetiminin en bağlı ve özverili insanları Dersimliler'in olacağını söylüyor. Rapor şöyle:

"Kürt ve Arap aşiretleri ile Türkmen aşiretleri arasında bir benzerlik yoktur. Türkmen aşireti örgütü Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra bozulmaya başlamıştır. Tunceli'de ve Türkmen aşiretlerinin yerleştikleri kimi yörelerde ara sıra meydana gelen ayaklanmaların neden ve etkenleriyle Kürt ve Arap aşiretlerin neden ve etkenleri aynı değildir. Alevi ve fakat özbeöz Türk olan Türkmen dediğimiz Tuncelililer, Yavuz zamanından beri çetin baskılara uğramış, binlerce insan merhametsizce öldürülmüştür. Tunceli kargaşalıkları, büyük küçük memur ve tutucu hocaların kışkırtmasıyla ve cahil Sünni halk tarafından haklarında reva görülen

(19) Raporun tam metni için bkz: Hıdır Öztürk, s: 38 v.d.

uygulamalardan doğmaktadır. Bu layık olmayan uygulama Alevi Türkmenler arasında güçlü birlik ve toplumsal sorumluluklar meydana getirmiştir. Bu durumu pek çok memurlar, Kürt aşiret örgütünün aynını sanarak yanlış karar ve önlemlerin alınmasına gerek görmüşlerdir. Baskılar son bulur ve şiddetli hareketlere gerek görülmezse ve bilinçli bir biçimde hareket edilirse, Tuncelililer Cumhuriyet hükümetinin çok bağlı ve özverili dostları olacaktır. Tunceli gezimde Türkçe bilmeyene rastlamadım. Tunceli'deki Sünniler, Aleviler'e Kürt diyorlar. Kendilerini de Türk olarak kabul ederler. Kürtler'le komşu olan Tunceli Alevileri'nde Kürtlük yoktur. Seydanlı, Hasananlı adlar altında köy ve kabilelerde birlikte yaşama düzeni bozulmamıştır. Aşiretler arasındaki karışıklık yoksulluktan ileri gelmektedir. Tunceli oldukça yoksulluk çekmiştir. Hükümete karşı kötü bir niyeti olmadığını arz ederim. -1927- (20)

Araştırmacı-yazar **Rıza Zelyut**' un bu konuda bir takım tesbitleri vardır. Zelyut, dönemin gazetelerini taraması sonucunda edindiği kanısını şöyle belirtiyor: Yönetim, Dersim Ayaklanması'na bir Alevi olayı olarak değil de, bir aşiret ayaklanması olarak bakıyor. Seyyid Rıza da bir Alevilik eylemcisi olarak ortaya çıkmamıştır (21). Yukarıda belirttiğimiz gibi elliüç aşiretten kırkdokuzunun ayaklanmaya katılmadığını gözönüne alırsak, Rıza Zelyut'un bu tesbitinin doğruluğu görülür.

Şunu da belirtmek gerekir. Dersim'de bir kırım yapılmıştır. Bu olaylar Atatürk'ün hasta olduğu,

---

(20) Rapor için bkz: Hıdır Öztürk, s: 40.

(21) Bkz: Rıza Zelyut - Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, Anadolu Kültürü Yay. İst. 1990, s: 291 v.d.

yönetimde uzak kaldığı döneme rastlar. Başbakan **Celal Bayar'** la Tunceli vali ve komutanı General **Hüseyin Abdullah Alpdoğan** bu kırımı gerçekleştirmişlerdir. Dersim olayı oldukça acı olmasına karşın, Aleviler'in Atatürk'e olan sevgilerini yok edememiştir. Alevi halk olayın suçlusu olarak Atatürk'ü görmemektedir.

Kurtuluş Savaşı'na katılım ve Cumhuriyet'e destek bakımından Alevi yörelerini belirlemek oldukça zor. Çünkü Türkiye'nin her yerinde Alevi kesimi olaya katılmış, bizzat içinde yer alarak etkin görevler üstlenmişlerdir. Kurtuluş Savaşı boyunca süren gerici-bağnaz ayaklanmaların hiçbirinin içinde Aleviler yer almamışlardır. Dahası Alevi - Bektaşiler'in yoğun olduğu bölgelerden M.Kemal büyük destek görmüştür.

İşin ilginç ve acı yanı, o dönemler Kurtuluş Savaşı'na düşman olan kesimler bugün, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in çeşitli kademelerinde yuvalanmışlar ve Atatürk'e karşı aynı yıkıcı, yaralayıcı tutumlarını sürdürmektedirler.

Alevi-Bektaşiler ta 1. Dünya Savaşı'ndan beri olayın içindeler. Bir **"Bektaşi Mücahidin Alayı"** kurulmuş ve bu birlik Gelibolu'dan doğuya, Kafkasya'ya gönderilmiştir. Enver Paşa bu birliği cephede denetlemişti. Bu gönüllü birlik Doğu Cephesi'nde savaşa katıldı. Rusya'nın bütün cephelerde savaşa son vermesinden sonra geri dönmüştü (22). Doğuda Alevi yörelerde milis örgütlenmelerin oluşmasında da etken olmuşlardı. Birçok Alevi ileri geliri bu gönüllü birlikle bağ kurmuş, yardımda bulunmuşlardı. Doğu Alevileri **"Bektaşi Mücahidin Alayı"** nı örnek alarak milisler biçiminde düşmana karşı örgütlenmişlerdi. Bu örgütlülük durumu Kurtuluş Savaşı'nda da sürdü. Dağılmamış olan

(22) Bkz: Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya - Türkiye'de Siyasal Partiler, Hürriyet Vakfı Yay. İst. 1989, C:III, s: 276, Ulusoy, s: 273, Noyan (1990), s: 28.

milis güçler yörelerini savunmak amacıyla Ulusal Savaşım'ın doğuda ilk çekirdeklerini oluşturmuşlardı. Erzincan, Tercan, Dersim, Hınıs, Varto'daki milis güçlerin doğuşu ve ulusal savaşımda yer alışları böyle bir gelişimin ve oluşumun sonucuydu.

M. Kemal tutkusu yaygındı. Kurtuluş Savaşı'yla başlayan bu tutku Cumhuriyet'le sürdü. Bunun en açık örneklerinden birini Kahramanmaraş'ta belirledik. Bizzat bu tutumu yaşayanları ve tanık olanları tanıdık. Elbistan'da bir Alevi dervişan grubu **"Ya Ali!"** yerine **"Ya Atatürk!"** diyorlar ve çocuklarına **"Mustafa", "Kemal"** ve **"Atatürk"** adlarını veriyorlar.

Cumhuriyetle birlikte Alevi-Bektaşi yöreler dualarına, gülbenklerine M.Kemal'i ve Cumhuriyeti de kattılar. **Dr. Suraiya Faroqhi** de bulduğu belgelerle savımızı desteklemektedir (23). Doğallıkla belki duaların ve gülbenklerin ilkinde bunlar yoktur. Hatta kimi Alevi dedeleri bunlar sonradan katma derler. Doğrudur. Sonradan katmadır. M.Kemal'e ve Cumhuriyet'e candan, gönülden bağlılık, O'nu kültürlerine ortak etmelerine, çeşni olarak katmalarına neden olmuştur. Laikliği ve Cumhuriyeti yapılarına ve ideolojilerine uygun bulan Alevi geleneksel kültürü gülbenklerinde Cumhuriyete duayı da almıştır. Belki sonradan eklemedir bunlar ama, aynı zamanda Atatürk'e ve cumhuriyete sevgilerinin, bağlılıklarının ve kendilerinde görmelerinin de birer kanıtlarıdır. Yörelere göre değişen gülbenklerde Atatürk'e ve Cumhuriyete bağlılık şöyle dile getirilir:

"Allah Allah! Bilhassa Hak erenler millet ve Devletimizi şan ve şevket ile daim ve ber-karar eyleye. Türk milletine ve yurduna hayırlı işler görenlerin vücudlarına sıhhat ve afiyet vere. Yurdumuzun düşmanlarını mahkur

(23) Faroqhi, s: 216.

edip kahraman erlerimizin kılıcını keskin, kuvvet ve kudretlerini cümleden üstün eyleye. Bütün dünya insanlarına rahatlık, refah, saadet ve barış nasip eyleye"(24).

Bir örnek daha :

"Allah Allah! Vakıtlar hayrola. Hayırlar fethola. Şerler def ola. Münkire, münafığa yuh ola. Erden bakım ola. Haktan nazar ola. Pirimiz üstadımız Hünkar Hacı Bektaş'ı Veli (K.S.) üzerimizde hazır ve nazır ola. Gözcümüz ve bekçimiz ola. Türkiye Cumhuriyetimiz kaim ve daim ola. Ordularımız muzaffer ola. Kardaş kanı dökülmeye, kardeşi kardaşa hoş göstere. Dertlilerimize deva, borçlularımıza eda, hastalarımıza şifa ola. Gerçeğin demine hü, Mümine ya Ali" (25).

Sevginin, tutkunun doruğudur bu. M.Kemal ve Devrimi'nin Alevi kitlesine maloluşunun anlatımıdır bunlar. Hiçbir toplum liderine bu ölçüde bağlanmamış, onun devrimiyle özdeşleşmemiştir. Bu özdeşleşmeyi inançlaşmış biçimiyle Alevi-Bektaşi toplumunda görüyoruz. Türkiye'nin neresine bakarsanız bakın Alevi-Bektaşiler'in Atatürk olayıyla kaynaştığını görürsünüz. Alevi-Bektaşi kültürü ulusal bağımsızlığın kültürü, Atatürk devrimlerinin çeşnisi olmuştur. Bir iç içelik, bir aynılık söz konusu. Örneğin Batı Trakya'da Sofulu ilçesine bağlı Çavuşlu Köyündeki Türk Alevi Saz şairi Süleyman Gülşeni'nin şu dörtlüğü;

Dertli gittim şen geldim
Çok uzak yoldan geldim

---

(24) Noyan (1987), s: 273.

(25) Bu gülbenk Sayın Adil Ali Atalay'dan alınmıştır. Yardımından ötürü teşekkür ederiz.

Yine bir Bektaşi olan Samih Rıfat'ın İzmir için yazdığı, çok az değişikliklerle; **"Yaslı gittim şen geldim"** e dönüşmüştür (26). Alevi kültürü, müziği, düşüncesi, oyunu; kısaca anlayışı olmuştur.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla Aleviler Osmanlı Devleti döneminde hiçbir zaman görmedikleri bir rahatlama içine girdiler. Resmen devlet yürüttüğü baskıya son vermişti. Bu tutum Atatürk'le Hz.Ali ve Hacı Bektaş Veli özdeşleşmesine kadar uzanan bir Atatürk tutkusunun doğmasına neden oldu. Dahası Aleviler Atatürk'ü **"Mehdi"** olarak görme gibi bir tutum içerisine dahi girdiler (27).

Kurtuluş Savaşı'na katılımın bir başka sesini de Kars'da görüyoruz. Bağımlı olmayı kesinlikle kabul etmeyen Alevi insanı toplumsal gelenek durumuna getirdiği başkaldırıyı hemen gösteriyordu. Bir Alevi Ocaktan gelen **Fahrettin (Erdoğan)** Bey bunlardan biri. **Güneybatı Kafkas Şura'** sının Dışişleri Bakanı'ydı. Şura devletinin İngilizlerce ortadan kaldırılmasından sonra savaşımını TBMM'de sürdürdü.

Fahrettin Bey (1874-1958) kimdir? Kökeni Ortaasya'ya dek gider. **Garip Musa Ocağı**'ndadır. Garip Musa 14.y.yıl **"Horasan Erenleri"** ndendir. Soyları **"Seyyidlik"** nedeniyle 12 İmamlar'a dek götürülür. (7. İmam Musa Kazım soyundan). Divriği'nin **Yağıbasan Köyü** merkezleri. Buradan Garip Musalılar Doğu Anadolu ve Kafkasya'ya dağılıyorlar. Önemli bir kolu Kars'a yerleşiyor. Güneybatı Kafkas Şura'sında Dışişleri Bakanı olarak İngiliz emperyalizmine karşı savaşım veren (28), bu devletin yıkılmasıyla savaşımını

---

(26) Bkz: Vahid Lütfi Salcı - Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisinde (Armoni) Meselesi, Numune Mat. İst. 1940, s: 17.
(27) Yaklaşım için bkz: Zelyut (1990), s: 291.
(28) Doğu Anadolu ve Kafkasya'da kurulan Şura hükümetleri için bkz:

M.Kemal'in yanında TBMM'inde sürdüren Pirzade Fahreddin (Erdoğan) Bey bu ocaktan. Divriği'den ayrıldıktan sonra Balkanlar ve Kafkasya'yı gezmiş Güneybatı Kafkas Hükümeti'nde bakanken İngilizler'ce tutuklanıp Orenburg'a sürgüne gönderilmişti. 1919'da kurtularak Kafkasya'da Türkistan'ın kurtuluşu için çalışmıştı. 1920'de Kars mebusu olarak TBMM'ye girdi. M.Kemal'in çevresinde yer aldı. Bu ocağın öteki üyeleri de etkin çalışmalar içerisine girmişlerdi. Feyzullah Efendi (Ölm.1969) Sarıkamış'taki ilk Cumhuriyet kuşağı içerisinde yer aldı. Süleyman Efendi (1878-1952) Türk Ocağı'nın üyesiydi. Bu ocağın daha sonraki kuşağı olan Hasan Erdoğan, Ali Haydar Erdoğan ve Doğan Araslı'lar Atatürk'ün kurucusu olduğu CHP'de ve onun çizgisinde siyasal yaşamlarını sürdürdüler (29).

İlerici, laik, özgürlükçü, bağımsızlıkçı niteliğe sahip olan Alevi-Bektaşiler ülkenin neresinde olursa olsun mantığına uygun gelen ulusal kurtuluş ve demokrasi hareketinin içinde yer almışlardı. Doğallıkla Alevi yörelerde katılım daha somut, daha belirgindi.

Baki Öz - Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının içyüzü, Okan yay. İst. 1987 s: 36 v.d.

(29) Garip Ocağı ve Pirzade Fahreddin Bey hakkında geniş bilgi için bkz: Necdet Sakaoğlu - "Seyyid Garib Musa Ocağı", Tarih ve Toplum Der. ve Ehlibeyt Dergisi, Sayı: 18, s: 13-20, Kasım - 1989.

IV. BEKTAŞİLİK'TEN ATATÜRKÇÜLÜK'E UZANAN ÇİZGİ

1 - ULUSALLIK, ULUSAL KÜLTÜR VE BEKTAŞİLİK - ATATÜRKÇÜLÜK

Alevi-Bektaşilik bir düşünüş, bir inanış yolu... Oldukça toplumsal içerikli bir bakış ve yorum getirmiştir insana, topluma, evrene... Bu yanıyla salt inanış olmaktan kurtulmuş, toplumsal bir düşünüş yolu, toplumsal bir çığır ve akım olmuştur. İnsanı, toplumu ve çağını bu kendine özgü yorumuyla değerlendirerek bir kültür bileşimi oluşturmuştur. Alevi-Bektaşi yaşamıyla, çağının toplumsal-siyasal gelişmelerine katılımıyla, yan veyahut karşıt oluşuyla, düşünce üretimiyle genel İslam içerisinde özge bir yere ulaşmıştır. Genel İslam ekolüne göre farklı bir yapısı vardır. Bu da onun ayrı bir çığır, ayrı bir yayılım alanı ve kültür etkinliği yaratmasına neden olmuştur.

Genel İslam, için pek önem taşımayan özgürlük, bağımsızlık, laiklik, demokratlık, toplumsallık ve bilimsellik gibi ögeler Alevi-Bektaşilik için temel ve vazgeçilmez kural ve ilkelerdir. Dahası bu ilkeler

Alevi-Bektaşilik'in yaşama biçimidir. Genel İslam ümmetçi kalırken, laikliğe düşman; dahası İslamlığın içine girmiş bir kurt görürken, ulusçuluğu başdüşman ilan ederken, her şeyi İslam ümmeti içerisinde eritmeye çalışırken; Alevi-Bektaşilik bu anlayıştan temelden ve özden ayrılır... Ulusçu kalır, laikliği temel alır, kişinin özgürlüğünü önplana çıkarır. Prof. Bernard Lewis'in Sünni Tarikatlar'ın II. Abdülhamit'in panislavizm siyasasına katılmalarına karşın, Bektaşiler'in ilgisiz kaldığı yolundaki belirlemeleri bu açıdan bir gerçektir (1). Alevi-Bektaşiler'in ümmetçi değil, ulusçu oluşlarının kanıtıdır bu durum. Ulusçulukları, dünyayı ve toplumu laik yorumlayışları onları İttihat ve Terakki'ye yöneltmişti. Ulusçu savaşımlarını bu çığır içerisinde yürütmüşlerdi. Yüzyıllardır Anadolu kültürünün, daha açık deyişle Anadolu ulusal kültürünün yaratıcısı olan bu toplum kendini ulusçuluk akımı içerisinde bulmuş ve bu akımın temel direği olmuştu. Selçuklu ve Osmanlı yönetimleri Arapça ve Farsça'yı seçerken, Arap ve Fars kültür ve anlayışını temel alırken, Alevi - Bektaşiler bu yaklaşıma oldukça tepki konumuna girmişler, Türkçe konuşma ve söylemeyi sürdürerek ulusal kültürün yaratıcısı ve savunucuları olmuşlardı. Ulusal kültür çığırını açarak Arap-Fars egemenliğine ve İslam ümmetçiliğine karşı savaşım yürütmüşlerdi. Bu bir saflaşmaydı... Yanlardan biri olmaktı.. Anadolu kültürünün yaratıcısı ve geliştiricisi olarak Alevi-Bektaşiler, Arap - Fars egemenliğine ve bunun temsilcisi Sünni ideoloji ve yönetimine karşı ayrı bir tutum takınmış oluyorlardı. Bu yanlarıyla özgün kaldılar. Ulusal kültürü ve ulusçuluğu yarattılar. İslam ümmetçiliği karşısında Türk ulusal varlığını ve laikliği yaşattılar. Bu düşünsel, toplumsal, siyasal ve yaşamsal çizgi Atatürk'e ve Atatürk devrimlerine dek geldi. Bu devrimleri hazırladı; çeşnisi, hammaddesi ve harcı oldu.

---

(1) Lewis, s: 404.

Siyasal ve toplumsal bir sistem durumuna gelmesi yüzyılları gerektirmiş, bir bakıma Mustafa Kemal'i beklemişti. Alevi - Bektaşilik'in mistik kabuğunu kaldırıp olayların somut görünümüne baktığımızda araştırmacı - yazar Adil Gülvahapoğlu'nun şu belirlemesi haklılık kazanır.

"Laik, özgür, akılcı, bilimsel - toplumsal düşünce yani Bektaşilik, yüzyıllar boyu Mustafa Kemal devrimciliğini beklemiş gibidir" (2).

Alevi - Bektaşilik'le Atatürkçülük arasındaki duygusal bağ da burdan kaynaklanmaktadır. Öz bir, temel bir, kaynak bir, ilkeler bir... Bu yakınlık ve özdeşlik Alevi-Bektaşileri Kurtuluş Savaşına katılıma itmişti. Kurtuluş ve bağımsızlığı kendi kurtuluşları, bağımsızlıkları olarak görmüşlerdi. Bu Anadolu - Türk kültürünün egemen Arap - Fars (ve Avrupa) kültürüne, ulusçuluğun ümmetçiliğe, halkçılığın Osmanlı kozmopolit sınıfsal baskısına karşı başkaldırısıydı. Anadolu-Türk kültürünün, ulusçuluğun, halkçılığın ve laikliğin yüzyıllardır temsilcisi olan Alevi-Bektaşi toplumu kendini Atatürk'te ve devriminde bulmuş, O'nunla bütünleşmişlerdi. Bu tarihsel toplumsal ve siyasal gelişmenin doğal sonucuydu.

Alevi-Bektaşiler'in Atatürk'le özdeşleşmeleri haklı olarak Atatürk'ün Bektaşiliği kanısını önplana çıkarmaktadır. İlahiyatçı Doç. Yaşar Nuri Öztürk Alevi-Bektaşiler'in Atatürk'e yakınlığına dikkatleri çekerek;

"Kızılbaşlar Atatürk'ü çok sevmekte idiler. Atatürk de onlara saygı göstermiştir"(3)

---

(2) Gülvahapoğlu (1987), s: 189.

(3) Doç. Dr. Yaşar Nuri Öztürk-Tarihi Boyunca Bektaşilik, Yeni Boyut Yay. İst. 1990, s: 204.

demektedir.

Doç. Y.N.Öztürk'e göre bu yakınlık "**.... Öylesine belirgindir ki, kimi yazarların bu olguya takılarak Atatürk'ün bir 'Bektaşi' olduğunu söylemeleri bile mümkün hale gelmiştir. Bektaşiler'in Şii-Alevi odaklarla Sünniler arasında bir köprü olabileceklerini düşündüğümüzde, anılan yaklaşımın isabetine hükmetmek imkan içerisine girer**" (4) biçimindeki yargısıyla Atatürk'ün Bektaşiliği kanısına -dolaylı da olsa- katılmaktadır. Ona göre Alevi-Bektaşiler toplumda ulusal birliği sağlamakta etkin görev yapmışlardır. Bu etkinlik Alevi-Bektaşiler'in Atatürkçülük'le özdeşleşmesiyle doğmuştur.

Bunlar doğrudur. Alevi-Bektaşiler Kurtuluş Savaşı'nda ulusal birliğin ve direnişin oluşmasında toplumsal ve siyasal harç görevi yaparak, "**Kuvayi Milliye**" nin harcını kardılar. Geniş yığınları bağımsızlık ve kurtuluş içerisinde güdüleyerek ulusçuluğun temellerini döktüler. Geniş kamu yığınlarının Atatürk'ün önderliğini benimsemelerinde, halifeliğe karşı cumhuriyetin ve devrimin destekçileri olmalarında Alevi - Bektaşiler'in bu tutumu yatar. Çünkü Alevi - Bektaşiler, Bektaşilik'le cumhuriyeti özdeş görüyorlardı. Cumhuriyet'in kurulmasıyla Bektaşilikin yaşama geçeceği inancındaydılar. Alevi-Bektaşiler'in bu yorumu ve anlayışı Batılı bilim adamlarının dahi dikkatlerini çekmiştir. Bektaşilik üzerine Batı'da önemli bir yapıt olan "**The Bektashi Order Of Dervishes**" (1937)'in yazarı **Prof. John Kingsley Birge** Alevi-Bektaşiler'in kanıları ve yorumlarından yola çıkarak;

"**Cumhuriyet ilkeleriyle Bektaşilik ilkeleri bir ve aynıdır. O halde Bektaşiler'e göre,**

(4) Öztürk (1990), s: 201 v.d.

Cumhuriyet'in gelişi ile tarikata gereksinim kalmamıştır. Çünkü amaç gerçekleşmiştir". (5) yargısında bulunur.

Bu nedenle olacak ki, Kurtuluş Savaşı yıllarında Alevi-Bektaşi kesimin önderi Hacıbektaş Çelebisi Cemalettin Efendi, daha sonraları Çelebi Veliyettin Efendi ve ötekiler M.Kemal'i ve devrimini Hacı Bektaş ruhu ve gerçekliğiyle destekleyeceklerdir.

Alevi - Bektaşiler tarihlerinden ve özge kültürlerinden dolayı çağın ve dönemin bilincine ermişlerdi. Gelişmelerin farkındaydılar. Ülke bir emperyalizmle karşı karşıyaydı. Bağımsızlığı yitirmek söz konusuydu. Ümmetçi Osmanlı toplum yapısından kaynaklanan gericilik, feodalite ve emperyalizmle uzlaşma; ulusçu, bağımsızlıkçı, tepkici bir tarihsel geleneğe sahip olan Alevi-Bektaşiliğe ters geliyordu. Ulusal kültürden ve ulusçu olan Alevi-Bektaşiler emperyalizmle uzlaşan Osmanlı-İslam ümmetçiliğiyle başından beri çelişkideydi. Ezilen ve sömürülen Alevi-Bektaşi toplumu evrensel sömürü ve saldırıya ancak ulusçu ve çağdaşçı özü ve niteliğiyle karşı koyabilecekti. Alevi-Bektaşiler özlerine, kültürlerine yabancılaşmamışlardı. Sünnilik ise Osmanlı-İslam ümmetçiliğinin harcını karmıştı. Emperyalizmle uzlaşması, Alevi-Bektaşiler'inse **"Kuvayi Milliye"** yi oluşturarak savaşıma girmesi bundandı. Kendi özünü, ulusal kültürünü, ulusal kimliğini koruyor ve savunuyordu. Onları M.Kemal'le aynı potaya sokan bağ, bu bağdı. Şunu biliyorlardı ki; yabancılaşan, uzlaşan toplum kimliğini yitirir, çöker... Başkalarına yem olur... Gülvahapoğlu'nun şu değerlendirmesine katılmamak elde değil.

"Hacı Bektaş Ocağı, Türk değerlerini,

---

(5) Alıntı için bkz: Öztürk (1990), s: 206.

potansiyelini korumuş, bir büyük enerji deposu halinde Mustafa Kemal'e ulaştırmıştır. Hemen tüm imparatorluklar ulusal özden uzaklaştıkları için batmak zorunda kalmışlardır. Çünkü bu uzlaşma başka toplumların ulusal özüne saldırıyı da içermiştir. Bizim imparatorluk da böyle olmuştur. Kendi ulusal özünü yitirmiş, başkalarının ulusal özüne yenilmiştir..."(6).

Ulusçuluk, ulusal kültür üretme, ulusal kimliği koruma, bağımsız kalma Alevi-Bektaşi'nin toplumsal tarihinde vardır. Tarihleri bu temel öz üzerine kuruludur. Özge kalmak... bağımsız kalmak.. çağdaş olmak... Bunun sonunda ezilme de olsa, kıyılma da olsa... Nesimiler... Mansurlar... Pir Sultanlar... ve daha niceleri bu yolun somut örnekleridir. Özgelik ve bağımsızlık Alevi-Bektaşi toplumunun geleneğidir. Alevi-Bektaşi kültürü bu öz ve bu içerik üzerine kuruludur. Zaten ulusal kültürü yaşatmanın kendisi dahi bir tepkidir. Özümlemeci, eritici Selçuklu-Osmanlı ümmetçiliğine karşı Alevi-Bektaşiler ulusal kültürleriyle ayakta kalabilmiş, kısaca bağımsız olabilmişlerdir. Hacı Bektaş'la yaratılan, Alevi-Bektaşiler'le sürdürülen Anadolu-Türk ulusal kültürü Osmanlı kozmopolit ve ümmetçi ideolojisine ve Şeriat doğmacılığına karşı bir başkaldırı olarak sürdürülmüştür. Anadolu-Türk ulusal kültürü Alevi-Bektaşi'nin varlık koşulu olmuştur. **"Hacı Bektaş, küller altında kalan, her türlü yıkıcılığa karşı yaşayan, sönmeyen bir kıvılcımı, kor yığınının, yani ulusal kültürün baş akıncılarından biri olmuştur. Bir kültür savaşçısı olarak bir nefer gibi savaşmıştır"** (7). Bu savaş Alevi - Bektaşiler'ce Kurtuluş Savaşı'na ve M.Kemal'e dek getirilmiş, O'nunla temel siyasa olmuş ve Üçüncü Dünya'ya kurtuluş yolu olarak sunulmuştur.

(6) Gülvahapoğlu (1987), s: 190.
(7) Gülvahapoğlu (1987), s: 190.

Atatürk neleri gerçekleştirdi? Şeriatı Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yaşamının dışına itti. Ülkeyi Batı'nın ekonomik ve siyasal baskısından kurtardı. Çokeşliliği kaldırdı. Kadınlara insanlık haklarını verdi. Dinsel mahkemeleri, tarikatları, din okullarını kapadı. Laikliği getirerek topluma çağdaş bir boyut kazandırdı. En önemlisi bir demokrasi düzeni olan Cumhuriyeti getirdi. Türk ulusu, ulusçuluk yoluyla çağdaş uluslar düzeyine çıkarılmaya çalışıldı.

Bilindiği gibi bunlar, bu devrimlerin özgünü, aslı Batı'dan çok Türk toplumunda vardı. Türk toplumunun geleneklerinde yaşıyordu. Alevi-Bektaşi toplumu bu anlayışı yediyüz yıl önce kendi toplumunda gerçekleştirmişti. Ulusçu ve laiktiler. Din bağnazlığında kurtulmuşlardı. Dogmatik düşünceyi kırmış, eleştirel yorumu geliştirmişlerdi. Batını öz ve tasavvuf yazını bu anlayışa en açık örnektir. Bu nedenle araştırmacı -Yazar Gülvahapoğlu'nun değindiği gibi, **"Mustafa Kemal'in arayışı Bektaşi toplumunda yaşıyordu. Tarihte pratiği de vardı. Ancak hukukileşmesi ve siyasalleşmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal bunu yaptı.(...) Laiklik, bağımsızlık, dilde, kültürde ulusçuluk, halk egemenliğine geçiş, kadın hakları... gibi yeniliklerde Kemalist güç Bektaşilik kaynağına dayanıyordu"**(8).

M.Kemal ulusçuluğu, özgün Anadolu-Türk ulusal kültürünü, laik dünya anlayışını, bağımsızlık ve baskıya tepkiyi, cumhuriyet ve halkçılık anlayışlarını Alevi-Bektaşi geleneğinde hazır bulmuştu. Hacıbektaş'daki Bektaşiler'in M.Kemal'de **"Pir Hacı Bektaş Veli"** yi görmeleri, Cemalettin Efendi'nin M.Kemal'den cumhuriyeti getirmesini istemesi, Kurtuluş Savaşına katılmaları, devrim uygulamalarının bizzat içerisinde yer almaları bu öz ilişkiden, özdeşlikten (aynılık) ileri gelmekteydi.

(8) Gülvahapoğlu (1987), s: 190 v.d.

2 - HACI BEKTAŞ DÜŞÜNCESİ, ATATÜRK KÖYCÜLÜĞÜ VE KÖY ENSTİTÜLERİ PRATİĞİ

Bektaşilik'le Atatürkçülük arasında düşünce birliğinin en somut benzerliğini köycülük alanında da görmek olası. Sanki Hacı Bektaş'la M.Kemal köycülük düşünce zincirinin birer halkaları gibi. Aynı bakışı başka başka koşullarda, başka başka zaman dilimlerinde dile getiriyor ve yaşama geçiriyorlar.

Bilindiği gibi Atatürk'ün **"... Türk ulusunun gerçek efendisi, gerçek üretici olan köylüdür..."** sözü Bektaşilik'in köycülüğüyle birleşmektedir. Atatürk, bu toplumsal yaklaşımı tarihsellik içerisinde değerlendirerek şunları söylüyor:

"Gerçekten de yediyüz yıldan beri dünyanın dört bir köşesine yönelterek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yediyüz yıldan beri emeklerini ellerinden alıp harcadığımız, buna karşılık her zaman aşağıladığımız; bunca özveri ve sunularına (ihsan) karşılık nankörlük, küstahlık, zorbaca uşak konumuna indirmek istediğimiz bu soylu sahibin önünde bugün utançla ve saygıyla kendimizi toplayalım"(9).

Hacı Bektaş Veli'nin Sulucakarahöyük'te köylü halkla birlikte oluşu; tarımla uğraşması, köylülerle birlikte üretimde bulunması; iş ortaklığı, yardımlaşma ve imece yollarını halkla birlikte uygulaması; salt tapınmayla (ibadet) zaman geçiren, yalnızlığa çekilen (inziva) tekke anlayışını yıkması; halka iş öğretmesi ve üretimde

---

(9) Johannes Glasneck - Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, Onur Yay. Ank. 1976, s: 15.

bulunması; bizzat geçimini kendinin sağlaması; köyü, köylüyü kalkındırması ve aydınlatması... M. Kemal'in köycülüğünün, köyü kalkındırma, geliştirme ve aydınlatma amacıyla kurulan **"Köy Enstitüleri"** nin (10), köylere kadar yaygınlaştırılan birer iş-üretim-eğitim merkezleri olan **"Halkevleri"** nin (11) anlamı, içeriği ve amacı birdi, aynıydı. Amaç üretimi arttırmak, üretmek, geçinmek, köyü geliştirmek, aydınlatmak... 13.y.yılda Hacı Bektaş'ın yaptığıyla 20. y.yılda M.Kemal'in yaptığı aynı. **"Köy Enstitüleri"** ve **"Halkevleri"** aynı amaçla ve aynı idealle kurulmuşlardı.. **"İnsanı yaratma, toplu üretme, toplu tüketme açısından Köy Enstitüleri de Bektaşilik'le buluşur"** (12). Hacı Bektaş düşüncesi ve uygulamasıyla M. Kemal düşüncesi ve Köy Enstitüleri uygulaması arasında şu benzerlikleri görmek olası. 13. y.yıl uygulaması 20.y.yılda daha gelişmiş ve daha çağdaş bir anlayış ve yaklaşımla yaşama sokulmaya çalışılmıştır:

- Akılcılıkta,
- İşte, üretimde, doğayı kullanmada ve yararlanmada,
- Köycülükte,
- Köylü aydın tipini yetiştirmede,
- Köyü, kırsal kesimi aydınlatmada,
- Ortaklaşa üretimde,
- Toplumu amaçlamada,
- Ulusçuluk ve devrimcilikte,

---

(10) Köy Enstitüleri için bkz: Şevket Gedikoğlu - Kemalist Eğitim İlkesi, Uygulamaları, Çağdaş Yay. İst. 1978.

(11) Halkevleri ve uluslaşmada oynadıkları rol için bkz: Baki Öz - "Uluslaşma ve Çağdaşlaşma Sürecinde Halkevleri", Kemalist Ülkü Dergisi, Sayı: 257, s: 25-27, Mart - 1990.

(12) Gülvahapoğlu (1987), s: 192.

Köy Enstitülerinin kuramcısı ve kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'un şu yaklaşımı, bize Hacı Bektaş düşüncesini anımsatıyor;

"... Elimden gelse bütün dünya okullarına 'insanın insanı sömürmemesi' adlı bir ders koyardım. Halkın yapmadığını hiç kimse yapamaz, hele yalnızca okur-yazarlığına güvenen hiç yapamaz. Köye dayanmayan hiçbir örgütün verimli, yararlı olması olanağı yoktur" (13).

Görüldüğü gibi İ. Hakkı Tonguç'un 20 y.yılda **"canlandırmayı amaçladığı köyü"** Hacı Bektaş Veli 13. y.yılda canlandırmıştı. Hacı Bektaş'la başlayan köylü aydın tipini yaratma anlayışı Köy Enstitüleriyle sürdürülmekteydi. Günümüzün aydınlarının birçoğu Köy Enstitüleri'nde demini alan insanlardır. Şeriatçı ve bağnaz kesim karşısında bugün Atatürkçülüğü yürüten ve savunan bu köy kökenli aydınlardır.

Halkevleri yoluyla Cumhuriyetin ilkeleri ve çağdaşlaşma çalışmaları ülkenin en uzak yörelerine, köylere dek götürülüyordu. Kırsal kesim insanı bu yolla okur-yazar kılınmakla birlikte, iş ve meslek eğitimi veriliyor ve kültürel etkinliklerle aydınlatılmaya çalışılyordu. Bu durum 13. y.yılda Hacı Bektaş'la başlatılan halk aydınlanmasının 20. y.yıldaki görünümüydü. Hacı Bektaş Veli 13. y.yılda **"Düşünce karanlığına ışık tutanlara ne mutlu"** diyerek aydınlanmanın yolunu açmıştı. M. Kemal 20. y. yılda devrimleriyle, Halkevleri'yle, Köy Enstitüleri'yle, Türk Dil Kurumu'yla, Türk Tarih Kurumu'yla, Dil, Tarih ve

---

(13) Genel değerlendirme ve alıntılar için bkz: Gülvahapoğlu (1987), s: 191 v.d.; Yazar Hasan Kıyafet de Nisan 1990'da Hacıbektaş Kültür Derneği'nde verdiği konferansında Atatürk köycülüğünün ve Köy Enstitüleri uygulamalarının Bektaşilik'ten esinlendiğini savunmuş ve birçok kanıtlar getirmişti.

Coğrafya Fakülteleri'yle bu aydınlanma çığırına yeni soluklar katarak sürdürüyordu.

Hacı Bektaş Veli 13. y.yılın koşullarında Orta Anadolu'da feodal bey (derebeyi), toprak ağası, şeyh v.b. olabilirdi. Anadolu Beylikleri türünde bir beylik de kurabilirdi. Merkezi yönetimle işbirliği içerisine girip daha da güçlenebilirdi. Halka ışık olup, gözünü-gönlünü açacağına, yol göstereceğine; karanlıktan kalmalarına yardımcı olup yaşamını onları sömürme üzerine kurabilirdi de. Doğallıkla bunları yapmadı. Tersini yaptı. Onları aydınlattı, yardımcı oldu. Yaşamlarını kurmada yol gösterdi. Işık oldu, yollarını aydınlattı. Onlarla birlikte çalışıp, iş öğretti. Üretime soktu... Meslek kazandırdı. Yaşamın zorluklarını göğüslemeyi öğretti. Sömürüye, baskıya ve zulme karşı direnmeyi; başkaldırıyı öğretti... Hacı Bektaş'ı kalıcı kılan bu yönü, erdemliliği oldu... Bugün insanlığın gönlünde taht kurmuşsa, milyonlarca insan Hacı Bektaş düşüncesiyle aydınlanıyorsa, çağdaş düşüncelerde izleri aranıyorsa bu kalıcı ve insancıl ilkeleri taşımasındandı. Batı'nın bir Bakocius'indan, bir Montaigne'sinden daha önce Doğunun Hacı Bektaşlar, Yunuslar, Ahi Evranlar'ı insancılığın (hümanizm) temellerini atmışlardı. Halka mal olmuşlardı... Hacı Bektaşlar'la yaratılan eşitlikçi, demokratik, özgürlükçü, halkçı, çağdaş, devrimci ve ulusçu düşünce yüzyıllar boyu birikim oldu. Bu birikim Kurtuluş Savaşı'na taban, Atatürk devrimlerine ışık ve destek oldu. Kısaca **"Mustafa Kemal geleneği Bektaşilik'in, Ahilik'in daha da somutlaşmasıydı. (...) Bütün bir Anadolu tarihi onun damarlarından taze bir halk ırmağı gibi akıp gelmişti. (...) Bektaşi örgütlenmesi, Ahi örgütlenmesi Anadolu'da verilen ulusal Kurtuluş Savaşı örgütlenmesine örnek olmuştu"** (14). Gelişmeler halkın sazı, sözü ve sesiyle sürdürülüyordu. Değişen şey biçimdeydi,

(14) Gülvahapoğlu (1987), s: 199.

görünümdeydi. Bektaşi dergahlarından Köy Enstitüleri'ne ulaşan yol aynıydı. **"Odunun eğrisinin bile giremediği"** Bektaşi dergahları sağlıklı temellere dayanan halk okullarıydı. Bu anlayış Köy Enstitüleri'ne de maya olmuştu. Devrimci, demokrat, ilerici, özgürlükçü, ulusçu ve laik aydınlar yetişmiş ve aydınlığı köylere ulaştıran aracılar olmuşlardı. Feodalite'nin, dar görüşlülüğün, bağnazlığın kalıplarını Cumhuriyet'in bu aydınları kırmakla görevliydiler. Bu aydınlanma hareketi ve Atatürk'ün devrimleri Anadolu devrimci geleneğinin bir özetlemesiydi.

3 - ALEVİ-BEKTAŞİLİK VE ATATÜRKÇÜLÜK'TE HALKÇILIK

İnsana, topluma ve insanlığa evrensellik ölçüsünde yaklaşan Alevi-Bektaşilik'te insan sevgisi **"aşk"** düzeyindedir. Bir tutkudur insanı sevmek.. Onu yüceltmek... Değerlerini korumak ve sahip çıkmak... Ezmek, baskı ve zulüm yapmak Alevi-Bektaşilik'te yer almadığı gibi, bu tutuma karşı bir başkaldırı geleneği vardır, Alevi-Bektaşi'nin. Bu yanlarıyla Alevi-Bektaşiler insanlık tarihinde onurlu bir yere sahiptirler. Alevi-Bektaşilik feodalizme, kapitalizme karşıdır. Buna karşı savaşım yürütmüştür. Sınıfsal ayrılıklar, toplumsal katmanlar arası uçurum Alevi-Bektaşi felsefesinde yer almayan ögelerdir. Birlik, beraberlik, yardım, destek, ortak hareket ve ortak paylaşım sürekli işlenmiş ve korunmuştur. Alevi-Bektaşi'nin Hz. Ali'den başlayıp günümüze dek getirdiği ideali, ideolojisi budur. Alevi - Bektaşilik'in özünü simgeleyen **"Her şeye malik ola, bir şeye malik olmaya"** ilkesi (15) bu düşüncenin,

(15) Bkz: Halil Ünlü - "Hacı Bektaş Toplumculuğu" H.B.V., s: 85; Hüseyin Erkan - "Gönüller Sultanı İnsan Hacı Bektaş Veli", H.B.V., s: 190.

bu çığırın, bu toplumun yaşama bakışını, toplumsal ve toplumcu-halkçı karakterini ortaya kor.

Alevi-Bektaşi gelenek demokratiktir. Özünde ve ilkelerinde varolan engin bakış; Alevi-Bektaşi toplumunu toplumcu, halkçı, laik, dinler-mezhepler üstü ve evrensel kılmıştır. Ayrılık-gayrılığın yerini birlik ve düzen almıştır. Bu açıdan;

Gelin tanış olalım
Ayrılığı kaldıralım

sözü Alevi - Bektaşi toplumca simgeleşerek yaşama geçirilmiştir. Çünkü bunlar insan doğasının gerekleridir. Birlik olmamak demek her türlü baskı ve kıyım karşısında yokolmak,... toplumsal varlığı sürdürememek demektir... Yoksulu, güçsüzü koruyamamak demektir... Alevi-Bektaşi düşünce **"Yoksullarla birlik ol. Tanrıya sunun (ihsanın) çoğalır", "Mazlumun hakkı yok olmaz", "Özgürlere zulüm edenin vay başına"** (16) ilkelerini temel alırken topluma ve insanlığa demokrat bir yaklaşımla eğilmiş, kısaca halkçılığı yaşama geçirmiştir.

Alevi-Bektaşilik'teki bu birliktelik, toplumsal katmanların ortadan kaldırılması; yani halkçılık Atatürk'le 20. y.yıl koşullarında ve çağdaşlaşmış biçimiyle Türkiye toplumuna uygulandı. Atatürkçülük'ün temel ilkelerinden biri oldu.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın ilk günlerinden beri halkçılığı (bugünkü deyişle demokrasiyi) uygulamıştı. Kongreler yapması, temsilci kurullar oluşturması, meclisler açması... bundandı. Kararları halka, halkın temsilcileri olan kongrelere, meclislere aldırıyordu. Ama o günkü koşullarda bu uygulamaya ad verilmemişti.

(16) Sözler için bkz: Gülvahapoğlu (1987), s: 215 v.d.

Koşullar oluştuğunda bu yaşama biçiminin cumhuriyet olduğu, bu rejimin de halkçılığa dayandığı söylenecektir, uygulanacaktır. Bir taktik dahisi olan Atatürk padişah halifeci kesimin tepkilerini çekmemek, Kurtuluş Savaşı'nı ve Devrimi tehlikeye sokmamak için bu adlandırmaları zamana bırakmıştı. Bir cumhuriyetten söz etmiyordu ama çoğu kez **"ulusal egemenlik"** ten, **"ulusal irade"**den söz ediyordu. İşte bunlar halkçılıktı. Halkçılığın, demokrasinin, cumhuriyetin ta kendisiydi. Ulusu, halkı egemen kılmak; ulusun, halkın iradesini yaşama geçirmek...

M. Kemal 18. 9. 1920'de ogünkü koşullar gereği düzenlediği **"Halkçılık Programı"** nda;

"Halkı emperyalizm ve kapitalizmin baskı ve zulmünden kurtararak yönetim ve egemenliğin gerçek sahibi kılmak..."

Orduyu, **"emperyalist ve kapitalist düşmanların saldırılarına karşı savunma ve dış düşmanlarla işbirliği yapıp ulusu bozmaya ve aldatmaya çalışan iç düşmanları ortadan kaldırma"** yla görevlendirmek.

"Egemenlik kesinlikle ulusundur. Yönetim, halkın geleceğini bizzat ve doğrudan yönetmesi temeline dayanır" (17) ilkelerini koyuyordu.

M. Kemal 1. 12. 1921'de Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkilerini belirleyen yasa önerisi üzerine konuşmasında yönetimin biçimini belirlerken **"Halk hükümeti"** olduğunu açıkça söylüyordu (18).

"Halkçılık" ilkesi 5. 2. 1937'de öteki ilkelerle

(17) Halkçılık Programı'nın tam metni için bkz: Ömür Sezgin - Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, Birey ve Toplum Yay. Ank. 1984, s: 148 v.d.
(18) A.S.D., 1/196.

birlikte 1924 Anayasası'nın ikinci maddesi değiştirilerek anayasaya kondu. Bu ilkeler Atatürk devriminin temel ilkeleri oldular.

Alevi - Bektaşilik felsefesinde ve geleneğindeki demokratik düşünme, halk yönetimini önplana çıkarma, düzeni halkı gözönüne alarak kurma isteği ve yaşamsallığı Atatürkçülük'e kaynak olmuş gibi görünüyor. Düşünce ve uygulama zaman dilimlerine göre değişse de öz ve kaynak aynı. Aynı kaynaktan esinleniş ortak yaklaşımı ve dünya anlayışını doğurmuştur. Bu nedenle olacak ki demokratik düşüncelerle beslenmiş ve demokratik yaşama ulaşmış Alevi - Bektaşi toplumu M. Kemal'den demokrasiyi talep etmiş ve demokratik uygulamalarının bizzat yürütücüleri olmuşlardı. Düşünce birliği, yaşam birliğine ulaşmıştır.

4 - ALEVİ-BEKTAŞİLİK VE ATATÜRKÇÜLÜK'DE KADIN

Bu her iki felsefede de kadın olayına yaklaşım aynı. Kadın öncelikle insan olarak görülüyor. İkisinde de kadın toplumun bir parçası; hem de önemli, temel bir parçası... Erkeğe göre daha önemli bir yanı var; yaratıcı, ana...

Şeriat'ın yaklaşımı çok farklı; aşağılayıcı, ezici...

Atatürkçülük'le Alevi-Bektaşilik aynı kaynaktan besleniyorlar. Türk, Türkmen, Anadolu Türklüğü, Anadolu insanı... kaynağından. Türkmen yaşamında kadın insansal yerini almıştır. Öncelikle kadın insan olarak görülüyor... Ailede ve toplumda önemli konuma sahip... Üretken, yaratıcı, özellikle ana...

Alevi geleneğinde kadını aşağılayan gelenekler yok. İslama karşın çokeşli evliliği, boşamayı çoktan bırakmışlar. Kadın dinsel ve toplumsal törenlerinde,

savaşlarda ve iş yaşamında erkeğiyle birlikte ve onun yanında. Kaç-göç yok. Sami geleneklerine kapılmamışlar. Anadolu ve Türkmen geleneğini önplana çıkarmışlar.

Hacı Bektaş Veli, **"Kadınlarını okutmayan uluslar yükselemezler"** diyor. Ne yüce bir düşünce. Bu söz sanki Ortaçağ'da değil, 20. y.yılın çağdaş dünyasında söylenmiş gibi. 21. y. yıla girerken hala kadınların bohçalandığı düşünülürse; bu sözün ve yaklaşımın yüceliğini daha da kavrayabiliriz.

Alevi-Bektaşi cemlerinde sürekli yinelenen ve bir yaşam ilkesi durumuna getirilerek ahlaksal pekişme yaratan şu sözler (gülbenk) ne kadar yüce, ne kadar ahlaksal, ne kadar felsefik derinlikleri olan sözlerdir.

"Dünya-ahret kardeşsiniz. Birinizin işi diğerinizin işidir. Dünya-ahret senin karın öbürünün bacısı, öbürünün karısı senin bacındır. Kötü ve iyi gününüzde birlik olasınız. Birliğiniz dirlik getire! Elinize, dilinize, belinize sahip olasınız!... (19).

Türk Rönesansını devrimci ve toplumcu bir mayayla yoğuran bu Alevi-Bektaşi düşüncesi sağlam ahlak kuralları ve temel felsefik ilkeleriyle Atatürkçülük'e ulaştı, kaynak oldu.. Atatürkçülük hamuruna maya oldu.

Düşünce aynı kaynaktan, aynı mayadan geliyor. Atatürk de Bektaşilik gibi kadını yaratıcı, **"ana"** görüyor. Dünyada görülen her şeyin **"kadının ürünü"** olduğunu vurguluyor (20). Atatürk'e göre, **"Ulusun kaynağı, toplumsal yaşamının temeli olan kadın, ancak**

---

(19) Yaklaşımlar ve gülbenk için bkz: Adil Gülvahapoğlu-"Anadolu'da Devrimci ve Toplumcu Bir Ses: Hacı Bektaş", H.B.V., s: 116; M.Emin Lebe-"Hacıbektaş Türkçe Imaktır", H.B.V., s: 78.
(20) A.S.D., II/85.

erdemli olursa görevini yerine getirebilir". M. Kemal, düşünce kaynağını bulduğu Tevfik Fikret'in; **"Elbet sefil olursa kadın, alçalır insanlık"** deyişine gönderme yapıyor (21). İnsanlığın kurtuluşu, yükselmesi Atatürk'e göre bu iki cinsin birlikte yükselmesine bağlıdır. Kadının okutulmaması, yetiştirilmemesini toplumun genelinin cahil kalışıyla eş tutuyor. Atatürk'e göre **"bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmının göklere yükselmesi olanaksız"** (22).

Alevi-Bektaşilik'le gürül gürül akan toplumcu, laik, insancıl düşünce 20. y.yılda Atatürkçülük çığırında toplanıyor. Atatürkçülük oluşurken böyle sağlıklı bir ahlaksal ve felsefik kalıtı (mirası) elinin altında rahatlıkla bulabilmiştir.

Anadolu ulusal kültürü Ortaçağ'da Bektaşilik, 20. y.yılda Atatürkçülük... Yalnızca zaman farklı, öz ve kaynak aynı...

(21) A.S.D., II/231.
(22) A.S.D., II/216

Cemalettin Çelebi önderliğinde " **Bektaşi Mücahidin Alayı** " nın 1917'de Kafkas Cephesi'ne uğurlanışı. -SİVAS-

SONUÇ:

Bu küçük inceleme neyi kanıtladı?.. Atatürk'ün soyunun Anadolu kökenli, Yörük -Türkmen olduğunu... Soyunun Alevi - Bektaşi olduğunu... Kendisinin Bektaşi bir aileden geldiğini... Bektaşi bir çevreden yetiştiğini... Büyük bir olasılıkla Bektaşi olduğunu... (Tersi kanıtlanmadığı sürece bu görüş geçerlidir.) Bektaşi'ce bir dünya anlayışından olduğunu... Evrensel ve çağdaş bir anlayışa ulaşıncaya dek Bektaşi kaldığını... Bu tür bir anlayışa ulaşmasında Bektaşi oluşunun temel etken olduğunu...

Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk Alevi-Bektaşiler'den "İttifak" aradı. Alevi-Bektaşiler başından sonuna dek Atatürk'le bağlaştılar, O'nunla birlik olup, topluca Kurtuluş Savaşı'na katıldılar. Ayrılıkçı, gerici, bağnaz ayaklanmaların karşısında set oldular, genişlemesini önlediler, dahası bunlara karşı savaşım verdiler. Halifeliğin, padişahlığın ve Osmanlılığın karşısında yer alarak, ulusçu, bağımsızlıkçı ve Türkçü Atatürk'ün yanında yerlerini aldılar. Cumhuriyetin ve laikliğin temel savunucuları ve koruyucuları oldular. Atatürk ve Atatürkçülük'le özdeşleştiler. Kendilerini Atatürkçü, Atatürk'ü de Alevi-Bektaşi gördüler, kendilerinden bildiler. Atatürk devrimlerinin yüzyıllardır düşledikleri sistem olduğuna inandılar.

Şeiatçı, padişahçı, Osmanlıcı akım ve eylemler karşısında, Alevi-Bektaşi toplumu Kurtuluş Savaşı'nın heyecanını koruyarak, ulusçu, bağımsızlıkçı, cumhuriyetçi, laik ve toplumcu akım ve eylemlerin içinde kaldılar. Bugün de her türlü dıştalamalara karşın, özüyle birleştirdiği Atatürkçülüğü sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

(Abalıoğlu), Yunus Nadi - Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yay. İst. 1978.

Adıvar, Halide Edip - Türk'ün Ateşle İmtihanı, Atlas Kitabevi, İst. 1975, 4. Baskı.

Akgün, Ömer Faruk - "Namık Kemal", İslam Ansiklopedisi, C:9, Milli Eğ. Bak. Yay.

(Aksüt), Ali Kemali-Erzincan Tarihi, Resimli Ay Mat. 1932.

Armaoğlu, Prof. Fahir H.- Siyasi Tarih (1789-1960), S.B.Fak. Yay. Ank. 1973.

Aslanoğlu, İbrahim - Söz Mülkünün Sultanları, Erman Yay. İst. 1985.

Aşıkpaşaoğlu - Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Yen.: Atsız), Milli Eğ. Bas. İst. 1970.

Avcıoğlu, Doğan - Milli Kurtuluş Tarihi, C:I, II, III, İst. 1974.

Atalay (Vaktidolu), Adil Ali - Gel Kendine Deli Gönül, Can Yay. İst. 1988.

Atatürk, Mustafa Kemal - Söylev (Nutuk), C:I, II, TDK Yay. Ank. 1966.

Atatürk, Mustafa Kemal- Nutuk, C: III, Milli Eğ. Bas. İst. 1973.

Atatürk, Mustafa Kemal - Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C:I (1961), C:II (1959), C:III (1964), C:V (1972), Türk İnkılap Tarihi Ens. Yay. Ank (A.S.D.)

Aydemir, Şevket Süreyya - Tek Adam, C:I, Remzi Kitabevi, İst. 1964, 4. Baskı.

Bakiler, Yavuz Bülent - Aşık Veysel, Hayatı ve Şiirleri, Tercüman Yay. İst. 1986.

Balcıgil, Osman - "Bektaşilik", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C:V, İletişim Yay. İst.

Bardakçı, Cemal - Milli, Tarihi, İçtimai, Siyasi, İktisadi ve İdari Bakımdan Alevilik, Ahilik, Bektaşilik, Ank. 1950. 2. Baskı.

Bardakçı, Cemal - "Atatürk'ün Kuvayi Milliye Hareketinin Merkezi Yapmak Amacıyla Ankara'ya İlk Gelişi", Yakın Tarihimiz, C:I, İst. 1962.

Başgöz, Prof. İlhan - Aşık Ali İzzet Özkan - Yaşamı, Sanatı, Şiirleri, Türkiye İş Bank. Yay. Ank. 1979.

Baydar, Mustafa (Der.) - Atatürk'le Konuşmalar, Varlık Yay. İst. 1960.

Bayur, Prof. Yusuf Hikmet - Türk İnkılabı Tarihi, C:III, Kısım:4, TTK Yay. Ank. 1983.

Boratov, Prof. Pertev Naili - "Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri", S.B. Fak. Dergisi, C: 36, No:1-4, Ocak - Aralık 1981, Ank.

Bozarslan, Mehmet Emin - Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu, Ant. Yay. İst. 1969.

Bozkurt, Prof. Fuat - Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Yön Yay. İst. 1990.

Dede, Abdurrahim - "Batı Trakya'da Bektaşilik ve Bektaşilik Hakkında Arşiv ve Kütüphanelerimizde Bulunan Yazma Eserler," Hacı Bektaş Veli, Hacı Bektaş Turizm Derneği Yay. Ank. 1977.

Dersimi, Dr. Nuri - Dersim Tarihi, Eylem Yay. İst. 1979.

Dumond, Paul (Çev.: Z. Toprak) - "20. Yüzyıl Başları Osmanlı

İmparatorluğu İşçi Hareketleri ve Sosyalist Akımlar Tarihi Üzerine Yayımlanmamış Kaynaklar", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı : 3, Güz-1977.

Egeli, Münir Hayri - Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları, Ahmet Halit Yaşaroğlu Yay. İst. 1954.

Erdehe, Kamil - Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İst. 1975.

Erer, Tekin - Türkiye'de Parti Kavgaları, Tekin Yay. İst. 1966, 2. Baskı.

Ergil, Doç. Doğu - Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, Turhan Yay. Ank. 1981.

Erişen, İhsan Mesut - Samancıgil, Kemal - Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik ve Alevilik Tarihi, Ay Yay. İst. 1966.

Erkan, Hüseyin - "Gönüller Sultanı İnsan Hacı Bektaş Veli", Hacı Bektaş Veli, Hacı Bektaş Turizm Derneği Yay. Ank. 1977.

Ertuna, Hamdi - İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, C:VI, Genelkurmay Başkanlığı Yay. Ank. 1974.

Esengin, Kenan - Milli Mücadelede Ayaklanmalar, Ağrı Yay. İst. 1976.

Faroqhi, Dr. Suraiya - "XV. - XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri" Türk İktisat Tarihi Semineri, Hacettepe Üniversitesi Yay. Ank. 1975.

Fırat, Mehmet Şerif - Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Ank. 1970, 3. baskı.

Gedikoğlu, Şevket - Kemalist Eğitim İlkeleri, Uygulamalar, Çağdaş Yay. İst. 1978.

Glasneck, Johannes - Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, Onur Yay. Ank. 1976.

Göksel, Burhan - Atatürk'ün Soykütüğü Üzerine Bir Çalışma, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1987.

Gülşan, Hasan - Pir Hacı Bektaş Veli ve Alevi - Bektaşiliğin Esasları, İst. 1975.

Gülvahapoğlu, Adil - Hacı Bektaş Veli - Laik - Ulusal Kültür, Yorum Yay. Ank. 1987.

Gülvahapoğlu, Adil - "Anadolu'da Devrimci ve Toplumcu Bir Ses: Hacı Bektaş", Hacı Bektaş Veli, Hacı Bektaş Turizm Derneği Yay. Ank. 1977.

Gültekin, Mehmet Bedri - Laikliğin Neresindeyiz, Öğretmen Yay. Ank. 1987.

Hafız, Dr. Nimetullah - "Yugoslavya'da Bektaşi Tekkeleri", Hacı Bektaş Veli, Hacıbektaş Turizm Derneği Yay. Ank. 1977.

Haupt, Georges - Dumont, Paul (Çev. : T.Artunkal) - Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler, Gözlem Yay. İst. 1977.

Halıcı, Fevzi (Haz.) - Saz Şairlerinin Diliyle Atatürk, Kültür Bak. Yay. Ank. 1981.

Hoca Saadettin Efendi - Tacü't Tevarih (Yen.:İ. Parmaksızoğlu), C:II, Kültür Bak. Yay. Ank.

Kansu, Mazhar Müfit - Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C:I (1966), C:II (1968), TTK Yay. Ank.

Kara, Mustafa , "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ans. C:IV, İletişim Yay. İst.

Karal, Prof. Enver Ziya (Der.) - Atatürk'ten Düşünceler, Milli Eğ. Bas. İbt. 1981.

Kazım Karabekir - İstiklal Harbimiz, Türkiye Yay. İst. 1969, 2. baskı.

Kutay, Cemal - Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ank. 1973.

Lewis, Prof. Bernard - Modern Türkiye'nin Doğuşu, TTK yay. Ank. 1982, 2. baskı

Mehmet Neşri - Neşri Tarihi (Haz. M.A. Köymen), C:II, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1984.

Melikof, İrene - "Namık Kemal'in Bektaşiliği ve Masonluğu", Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı : 60, Aralık 1988.

Müneccimbaşı Ahmet Dede - Müneccimbaşı Tarihi (Çev.:İ. Erünsal), C:I, Tercüman Yay. İst.

Nasrattınoğlu, İrfan Ünver - Aşıkların Diliyle Atatürk, Nasrattınoğlu Yay. Ank. 1976.

Nesimi, Abidin - Sosyalistlere Açık Mektup, Geçit Mat. İst. 1969.

Noyan, Doç. Bedri - Bektaşilik Alevilik Nedir?, Ank. 1987, 2. baskı.

Noyan, Doç. Bedri - Türk Milli Kültüründe ve Kurtuluş Savaşında Bektaşiler, Kemalist Atılım Birliği Yay. Ank. 1990.

Orbay, Rauf Bey - "Rauf Bey'in Anıları", Yakın Tarihimiz, C:III, İst. 1962.

Otyam, Fikret - Hu Dost, Dayanışma Yay. Ank. 1982.

Öz, Baki - Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş olayının içyüzü, Okan Yay. İst. 1987.

Öz, Baki - "Uluslaşma ve Çağdaşlaşma Sürecinde Halkevleri", Kemalist Ülkü Dergisi, Sayı : 257, Mart 1990.

Öztelli, Cahit - Bektaşi Gülleri (Bektaşi-Alevi Şiirleri Antolojisi), Özgiür Yay. İst. 1985.

Öztürk, Doç. Yaşar Nuri - Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar, Sidre Yay. İst. 1988.

Öztürk, Doç. Yaşar Nuri - Tarihi Boyunca Bektaşilik, Yeni Boyut Yay. İst. 1990.

Öztürk, Hıdır - Tarihimizde Tunceli ve Ermeni Mezalimi, Türk Kültürü Araştırma Enst. Yay. Ank. 1984.

Ramsaur, Ernest Edmondson - Jön Türkler ve 1908 İhtilali (Çev.:N. Ülken), Sender Yay. İst. 1972.

Salcı, Vahid Lütfi - Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisinde (Armoni) Meselesi, Numune Mat. İst. 1940.

Sakaoğlu, Dr. Saim - Günay, Dr. Turgut - Halk Şiirinde Atatürk, Atatürk Üniversitesi Yay. Erzurum, 1977.

Sakaoğlu, Necdet, "Seyyid Garip Musa Ocağı", Tarih ve Toplum Dergisi ve Ehlibeyt Dergisi, Sayı 18, Kasım 1989.

Sayan, Ali Rıza - Tarihin Getirdikleri, İst. 1978.

Selek, Sabahattin - Anadolu İhtilali, Burçak Yay. İst. 1968.

Sezgin, Ömür - "Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu, Birey ve Toplum Yay. Ank. 1984.

Soysal, İlhami - "Türk Siyasal Yaşamında Yer Almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C:8, İletişim Yay. İst.

Soysal, İlhami - Türkiye'de ve Dünyada Demokrasi Tarihi, Milliyet Gazetesi dizisi. 31.1.-21. 2. 1983.

Sümer, Ali - Anadolu'da Türk Öncüsü Hacı Bektaş Veli, Sevilay Mat. Ank. 1989, 2. baskı.

Şopolyo, Enver Behnan - Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Türkiye Yay. İst. 1964.

Şopolyo, Enver Behnan - Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, Rafet Zaimler Kitabevi, İst. 1958, 3. baskı.

Şaylan, Gencay - Selçuk, İlhan - Kalkan, Şenay - Günümüzde Alevilik, Cumhuriyet Gazetesi Yazı dizisi, Mayıs 1990.

Şekercioğlu, HLüseyin - Atatürk'ün Soy ve Sülalesi Hakkında Anadolu'da Yaptığım Araştırmalar, "Türk Kültürü Dergisi, Sayı : 145, Kasım 1974.

Şener, Cemal - Alevilik Olayı - Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi, Yön Yay. İst. 1989, 4. baskı.

Şener, Cemal - Çerkez Ethem Olayı, Okan Yay. İst. 1984, 2. baskı.

Şimşir, Bilal N. - İngiliz Belgelerinde Atatürk (British Documents on Atatürk-1919-1938), C:I, TTK Yay. Ank. 1973.

Tansu, Samih Nafiz (Anlatan: Albay Hüsamettin Ertürk) - İki Devrin Perde Arkası, Ararat Yay. İst. 1969, 3. baskı.

Tezer, Şükrü - Atatürk'ün Hatıra Defteri, TTK yay. Ank. 1972.

Tunaya, Prof. Tarık Zafer - Türkiye'de Siyasal Partiler, Hürriyet Vakfı Yay. İst. C:I (1984), C:II (1986), C:III (1989).

Tuncay, Doç. Mete - Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Yurt Yay. Ank. 1981.

Tuncay, Doç. Mete - Milliyet Sanat Dergisi, Sayı : 246, 7 Ekim 1977.

Tuncay, Doç. Mete - "Osmanlı Yönetiminin Son Yıllarında (1909-1912) Selanik'te Yahudi Sosyalizmi", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı : 3, Güz-1977.

Toy, Erol - Meclisler ve Partiler (Denemeler), İst. 1990.

Ulubelen, Erol - İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yay. İst. 1982.

Ulusoy, A.Celalettin - Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi - Bektaşi Yolu, Hacıbektaş, 1986, 2. baskı.

Uzunçarşılı, Prof. İsmail Hakkı - Anadolu Beylikleri, TTK Yay. Ank. 1969.

Ünal, Tahsin - 1700'den 1958'e kadar - Türk Siyasi Tarihi, Ank. 1958, 2. baskı.

Ünlü, Halil - "Hacı Bektaş Toplumculuğu", Hacı Bektaş Veli, Hacıbektaş Turizm Derneği Yay. Ank. 1977.

Yardımcı, Mehmet - Sevgi Çiçeği - Şiirler, İnanç Yay. İst. 1988.

Yardımcı, Mehmet - İvgin, Hayrettin - Zileli Aşık Zefil Necmi, Ankara, 1988.

Yetkin, Çetin - Etnik ve Toplumsal Yönleriyle - Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, C:I, May. Yay. İst. 1974.

Zelyut, Rıza - Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, Anadolu Kültürü Yay. İst. 1990.

Zürher, Prof. Erik Jan - Milli Mücadelede İttihatçılık (Çev. : N. Salihoğlu), Bağlam Yay. İst. 1987.

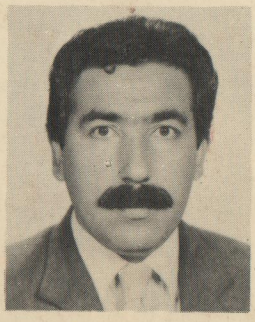
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Sayı : 80, Ağustos 1981.

Atatürkİle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921) tarihleri arasına ait 106 belge) T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Baş. Yay. Ank. 1982.

Erzurumlu Aşık Garip Bektaş - Geldim, İst. 1985.

Yurt Ansiklopedisi, Erzincan, Erzurum, Tokat, Amasya, Samsun, Tunceli, Sivas maddeleri.

Erzincan, Erzurum, Tunceli, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun 1973 İl Yıllıkları.

Baki Öz, 1949'da Erzincan'ın Çayırlı ilçesinin Eşmepınar (Sosunga) köyünde doğdu. İstanbul-Atatürk Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Bölümü'nü bitirdi. Niksar-Gökçeli, Zile-Evrenköy, Turhal Lisesi, Erzincan-Kâzım Karabekir Lisesi öğretmenliklerinden sonra, şimdi Kartal-Samandıra Lisesinde Tarih öğretmenliği yapmaktadır. İlk kitabı "Türkiye'de Göç Olgusu, Sorunları ve Çözümü" 1978'de, ikinci kitabı "Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İçyüzü" Okan Yayınlarında 1987'de yayınlandı. Gazetelere Kurtuluş Savaşı'yla ilgili yazılar yazdı (1979). "Öğretmen Dünyası" dergisinde "Ulusal Bağımsızlık Savaşımızda Öğretmenlerin Etkinliği" (Kasım. 1981), "Osmanlılarda Emperyalist Eğitimin Etkinliği" (Ağustos.1982), "1982 Anayasa Taslağında Eğitim" (Ekim. 1982) ve "Kemalist Ülkü" dergisinde "Atatürk Döneminde Kalkınmanın/Kalkınamamanın Düzeyi" (Temmuz.1989) adlı yazıları yayınlandı. Türk Tarihini ve Atatürk'ü konu alan yoğun araştırmalar içerisindedir.